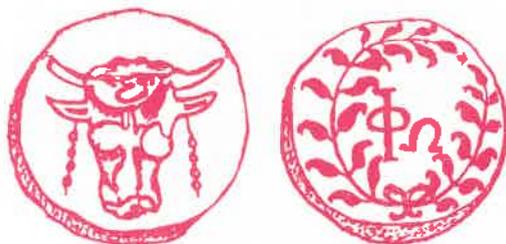

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Σελίδες
Ἀπ' τὴ Φωκίδα

Χαλκοῦν Φωκέων 357 - 346 π.Χ.

Ἄμφισσα
2000

ΤΙΤΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ : ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗ ΦΟΚΙΑΔΑ
Έκδίδεται κάθε τρίμηνο
Τεύχος 96, Οκτώβριος - Δεκέμβριος 2000

ΙΔΡΥΤΗΣ : Έταιρεία Φωκικών Μελετών
ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ : Πανουργιά 1, Άμφισσα, Τ.Κ. 331 00
ΕΚΔΟΤΗΣ : Τηλέφωνο: (0265) 28.102

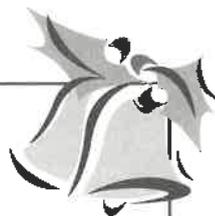
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : Νικόλαος Δ. Καστανάς
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΛΗΣ : Όδος 5/42 Σ.Ε., άρ. 1 - Άμφισσα
Τ.Κ. 331 00, Τηλ. (0265) 28.139 - 28.991

ΥΠΕΥΘ. ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ : Νίκος Κ. Σανιδάς
Ιωαννίνων 6, 185 43 Μοσχάτο
Τηλ. (01) 9414.233

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ : Γεώργιος Κουτσοκλένης, Πρόεδρος Ε.Φ.Μ.
αίδ. Ταξ. Γκιούλος, Αντιπρόεδρος »
Ήλιος Δημητρέλος, Γραμματέας »
Γεώργιος Καραϊνδρος, Ταμίας »
Φανή Φουσέκη, Έφορος »
Μαρία Τριάντη, Μέλος Δ.Σ. »
Άθαν. Δημόπουλος, » »

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ	
α. ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ.....	3 / 4103
β. Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΑΣ, του Πρωτ. π. Ταξιάρχη Γκιούλου	3 / 4103
2. ΑΠΟΒΡΟΧΟ , του Γιάννη Ήλιόπουλου	5 / 4105
3. ΒΗΘΛΕΕΜ: Η ΠΡΩΤΗ ΩΡΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ,	
του Δ.Κ. Κουτσουλέλου	11 / 4111
4. Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ ΣΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ,	
του Δρόσου Κραβαρτόγιαννου	15 / 4115
5. ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ , του Γιώργου Κουτσοκλένη	27 / 4127
6. ΤΟ ΠΡΟΣΦΟΡΟ , τής Ρούλας Λιάσκου	37 / 4135
7. ΤΟ ΤΑΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΣΟΔΕΙΑΣ - ΙΕΡΕΣ ΜΝΗΜΕΣ -	
του Γιάννη Ήλιόπουλου	39 / 4139
8. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΗ ΒΛΑΧΟΚΑΛΥΒΑ ,	
του Γιάννη Σαντάρη.....	47 / 4147
9. ΙΣΤΟΡΙΟΥΛΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ - ΠΑΡΝΑΔΩΡΙ (τό «ε», τό «στ», τό «ζ», και τό «γ»), του ΓΕΝΙΚΟΣ.....	51 / 4151
10. ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ	50 / 4159
11. ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ	
α. Του Δημήτρη Σταμέλου, «ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ»	61 / 4161
β. Του Άναστασίου Σκιαδά, «ΤΟ ΓΑΛΑΞΕΙΔΙ»	63 / 4163
12. ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ	64 / 4164

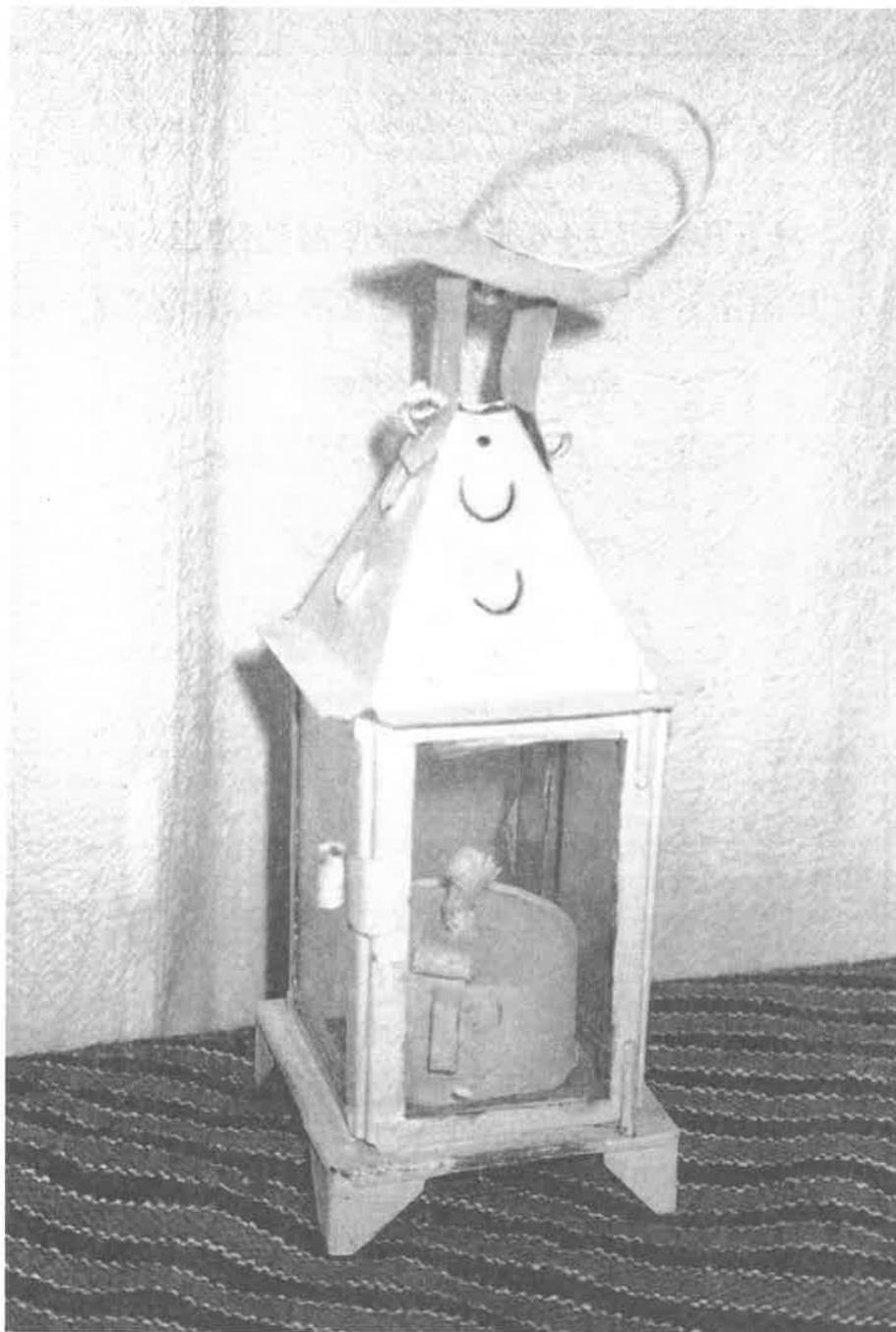
**Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ,
ΤΟΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΩΚΙΔΑΣ
καί τό Περιοδικό
ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ**

**σᾶς εὐχονται
Καλά Χριστούγεννα
καί
ἡ καινούργια χιλιετία,
ὁ καινούργιος αἰώνας
καί ὁ καινούργιος χρόνος**

2001

**Εὐτυχισμένος, Δημιουργικός
καί Εὐλογημένος**

Φανάρι (Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας)

ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΕΣ

Ἀποχαιρετισμός

Μιά συντροφιά γερόντων φεύγει χωρίς ποτέ νά μπορέσει νά ξαναγυρίσει πίσω. Ἀφήνει τόπο στά νειάτα.

Μιά γρηά χιλιετία, ἕνας γέρος αἰώνας καί ἕνας γέρος χρόνος φεύγουν σκυφτά καί ἔρχονται οἱ ἀντικαστάτες τους.

Ἐμεῖς εὐχόμαστε νά πᾶνε στό καλό καί νά πάρουν μαζί τους ὅλα τά κακά πού κουβαλοῦσαν.

Ἡ καινούργια Τριάδα ἄς εἶναι εὐλογημένη ἀπ' τόν Θεό.

Ἡ Παιδεία μας

Τοῦ πρωτ. π. Ταξιάρχη Ν. Γκιούλου
Θεολόγου - Φιλολόγου

– Εἶπε κάποιος ὅτι, ἂν ἡ γνώση εἶναι τό κλειδί τοῦ μέλλοντος, τότε ἡ παιδεία ἀποτελεῖ τή μεγαλύτερη ἐπένδυση γιά τό μέλλον ἐνός τόπου. Εἶναι δέ κρίμα πού στή χώρα μας, ἡ παιδεία πηγαίνει ἕνα βῆμα ἐμπρός καί δύο πίσω.

– Ξεχνᾶμε ὅτι ὁ χῶρος τῆς Ἐκπαιδεύσεως, εἶναι ἕνας σύνθετος χῶρος. Εἶναι σημεῖο συναντήσεως πολλῶν κοινωνικῶν δυνάμεων. Πεδίο συγκρούσεως ἰδεῶν καί κοσμοθεωριῶν. Χῶρος συνθέσεως ἀντιθέσεων διαφορετικῶν ἀντιλήψεων, ἀλλά καί πεποιθήσεων. Γι' αὐτό ὅποιαδήποτε παρέμβαση ἀπαιτεῖ προσεκτικό σχεδιασμό καί χειρισμούς λεπτοῦς.

– Τό πρόβλημα τῆς Παιδείας ἀπαιτεῖ βαθεῖα θεώρηση μέ ἀναφορά στό παρελθόν καί ἐνατένιση πρὸς τό μέλλον, χωρίς ὅποιοσδήποτε δεσμεύσεις καί θέσεις ἐγωϊστικές.

– Ἡ ἀναταραχή ἢ ὅποια παρατηρεῖται κατά καιρούς, στό χῶρο τῆς Ἐκπαιδεύσεως, εἶναι τό μεῖζον πρόβλημα.

– Γίνεται συχνά λόγος γιά τήν προοπτική τῆς παιδείας μέσα στόν

21ο αἰῶνα, χωρίς νά ὀριοθετεῖται ἐπακριβῶς ὁ σκοπός τῆς παιδείας, δηλ. ποιόν τύπο Ἑλληνα ἐπιδιώκει νά διαμορφώσει ἡ παιδεία μας. Ἐφ' ὅσον, ὡς Ἕλληνες κατέχομε ὡς μόνη ἀδαπάνητη ὕλη τό πνεῦμα, δέν πρέπει νά ἐπιτρέπουμε στήν ἀβεβαιότητα τῆς ἐποχῆς μας νά ἀσκει ζημιογόνο ἐπίδραση. Ἀλλά, ὀφείλουμε νά στραφοῦμε πρός τό ἔθνικό μας παρελθόν, ἀπώτερο καί ἐγγύτερο, καί νά σπουδάσουμε τά δόκιμα στοιχεῖα τῆς διπλῆς ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεώς μας.

Ἰδιατέρως χρειάζεται καλλιέργεια πνεύματος καί ψυχῆς στό χῶρο τῆς Γενικῆς καί Μέσης Ἐκπαιδύσεως, ἡ ὁποία κατ' ἐξοχήν συντελεῖ στή διαμόρφωση τῆς ὅλης παιδευτικῆς διεργασίας, μέ ἔμφαση μάλιστα στή γλωσσική καλλιέργεια καί τήν Ἱστορία, γιά τή διαμόρφωση ἑθνικῆς συνειδήσεως, ὥστε, οἱ νέοι μας νά καταστοῦν ἱκανοί νά κινοῦνται μέ ὑπερηφάνεια στό διεθνή χῶρο.

Εἶναι εὐόλινο τό γεγονός, ὅτι πολλοί νέοι μας ἀηδιασμένοι ἀπό τά σκύβαλα τῆς ἀρνήσεως καί τήν πνευματική ἀσφυξία τῆς ἐποχῆς μας, ἔχουν στρέψει τό ἐνδιαφέρον τους πρός τήν ὀρθόδοξη πίστη «Τό πατροπαράδοτο τοῦ Γένους σέβας», ὅπως τουλάχιστο τοῦτο καταφάνηκε καί ἀπό τίς συζητήσεις τῶν νέων στή «Βουλή τῶν Ἐφήβων».

– Συνεπῶς, ἐπιβάλλεται, ἡ ἀνωθεν ὑγιῆς ἐπίνευση, ἔμπρακτο ἐνδιαφέρον καί ἀνάληψη ἡγετικῆς πρωτοβουλίας ἐκ μέρους τῶν Ἡγετῶν τῆς χώρας Πολιτικῶν, Ἐκκλησιαστικῶν, πνευματικῶν, ὥστε νά πνεύσει στήν παιδεία μας «πνεῦμα ζωοποιούν», δυνάμενο νά καταστήσει τή νέα γενεά ὄντως προοδευτική δυναμένη νά ἀντιμετωπίσει τούς νέους καιρούς ἀποτελεσματικά.

ΑΠΟΒΡΟΧΟ

τοῦ Γιάννη Ἡλιοπούλου

Κουράστηκαν ἀπ' τό φετινό Καλοκαίρι ἡ γῆς κι ἡ θάλασσα!

Ἐκείνη ἡ παρατεταμένη ξηρασία, ἡ μεγάλη ἀνταύγεια, ἡ φωτεινότητα στόν περίγυρο, ἡ καυστική ἀκτινοβολία ἡλιοφάνεια, ἡ ἡλιόλουστη ἀκίνησια τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, τό συνεχόμενο κι ἀδιάκοπο ἐπίστρωμα τῆς σκόνης πάνω στό στεριανό περιβάλλον, μέ τόν διαρκῶς παραγόμενο, αἰωρούμενο καί μεταφερόμενο ἀπ' τ' ἀερώδη ρεύματα κουρνιαχτό, ἡ συσσώρευση μολυσμένων ἀερίων στρωμάτων, ἡ ἀναταραχή, ἡ ρύπανση ἀπ' τίς ἄκρες τῶν γυαλιῶν μέχρι τίς βουνοκορφές, ἡ μετατόπιση τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων στίς μετά τά μεσάνυχτα ὥρες, οἱ ἠχορυπάνσεις κι ἄλλα ἀκόμα, πού ἀναπαρήγαγαν τήν ἴδια κουραστική εἰκόνα γιά μεγάλα χρονικά διαστήματα, κούρασαν ὄλους, ἀνθρώπους, ζῶα καί φυτά, πού μέ τό δικό τους τρόπο φανέρωναν τή δύσκολη θέση τους, ἀνυπομονοῦσαν καί παρακαλοῦσαν γιά τό ζωογόνο νερό τῆς βροχῆς, γιά τή μεταβολή, γιά τήν ἀλλαγὴ τῆς ἐποχῆς, γιά τήν ἀνανέωση, γιά τίς νέες εἰκόνες κι ἐμπειρίες, τίς διαφορετικὲς ἐνασχολήσεις, γιά τόν ἐρχομό, ἐπιτέλους τοῦ Φθινοπώρου...

Ἡ Λένη, τό γνωστό ἡμερομῆνι τοῦ χωριοῦ μας, πολλές φορές καί χωρίς νά ἐρωτηθεῖ, πηγαίνοντας στά μαρτίνια ἢ ἐπανερχόμενη ἀπ' τό μαντρί, ἀποφαινόταν, προαναγγέλλουσα τό δελτίο τοῦ καιροῦ:

- Τίπουτα κι σήμερα! Οὐ ἴδιους οὐ κιρός! Δέ λέει, νά βρέξ', τοῦ ἔρμου!...

Κι ἐπεξηγοῦσε αἰτιολογημένα:

- Τά μερομῆνια, νά καταλάβτι, οὔτε μέ τό νέο, οὔτε μέ τό παλιό (ἐννοοῦσε τό ἡμερολόγιο), λένε γιά βροχή. Ἀκόμα κι οἱ γριές, ἄβρεχες πάνε... Τί θά γέν' δέν ξέρου!...

- Ἀπόψε, γύρσι τοῦ Φιγγάρ', Λέν', Ξερκό νάνι ἢ βρουχερό, τή ρώτησε ὁ γερο - Πάνος, χωρίς νά σηκωθεῖ ἀπ' τό πορτῶνι τῆς αὐλόπορτας.

- Μ, μ, μ, μ! Σάν οὐρθό τοῦ γλέπου κι δέ θά βρέξ'! Νά εἰδοῦμι μί τ'ν ἀλλαγὴ στοῦ τέταρτου. Μπορεῖ κι νά βρέξ' - ἔδωκε κάποιες ἐλπί-

δες καί συνέχισε: Τού ἔρμου! Ξεράθκ' οὐ τότους. Καί φεύγοντας μονολογοῦσε: Τού μαναστηριακό, ἔχ' ἀπ' τοῦ Μάη, νά βρέξ' τοῦ ρμάδ'!...

Πέρασαν ἀκόμα λίγες μέρες, ὥσπου προχθές τ' ἀπόγευμα, ὁ παππούς μας, ἐπιστρέφοντας ἀπ' τό περιβόλι, ζωηρά ἀνέβηκε τά σκαλοπάτια τοῦ σπιτιοῦ μας. Διάβηκε τό διάδρομο μέ βροντόχηα βήματα καί χαρούμενος καί γελαστός βγῆκε στό μεγάλο, δέντρινο μπαλκόνι μας, π' ἀγνάντευε ὡς πέρα στά βουνά κι ἔκατσε στό δικό του ἀνάκλιτρο.

– Σά ν' ἀλλιώτεφες ἀπόψε, γέροντα, τοῦ παρατήρησε ἡ γιαγιά μας, ρίχνοντάς του γρήγορη, ἐξεταστική ματιά, χωρίς νά σταματήσουν τά χέρια της νά ξεσπυρᾶνε φασόλια γίγαντες, μέσ' τήν ἀπλωτή ποδιά της. Τί εἶδες, αὐτοῦ σιά κάτ' ;

– Κουκίνοι οὐ Ἥλιους ἀπόψι! Σά γύρ' ἀκόμα, θά κάψ' τοῦ βνό!...

– Αὐτεῖνο εἶνι καλό σμάδ'...

Καί συνέχισε ἡ γιαγιά:

– Κι γώ εἶδ' ἀνταρούλα, τν αὐγή, νά καταλάβς, ἀπάνω κατ' τοῦ βνό, ψλά στ' Παναούλα... Κι ἀπόψι, τοῦ λέει τοῦ πλί!...

– Κατά τσ' τέσσερις ἡ ὠρα, τ' ἀπόγιουμα, βγῆκαν ἀπ' τά κβέρτια τά μελίτσια, στούν κήπου, κι ἔκαναν, σά νάθελαν, νά γονέφνι... Σί δυό, σί τρεῖς μέρις τοῦ πουλύ, θανέρθνει οἱ πρώτις βροχές!...

Ὁ πορφυρός δίσκος τοῦ Ἥλιου, τεράστιο, λές, χαλκοματένο ταψί, ἀποχαιρετοῦσε τό χωριό μας κάθε δειλινό, ὄλο καί χαμηλότερα στόν ὀρίζοντα, στίς βουνοκορφές τῆς φύσης, στό πετροβούνι τῆς «Παπαδιᾶς».

Τό δεύτερο τέταρτο τῆς Σελήνης συμπληρωνόταν ἀργά, ἀλλά σταθερά.

Ἡ πρωινή καί βραδινή ψύχρα γινόταν ὄλο καί πιό διαπεραστική, προκαλώντας τίς διαμαρτυρίες τῆς τρίτης ἡλικίας καί τό «Ξεροβούνι», πάνω ἀπ' τά κεφάλια μας, ὄλο καί συχνότερα καί διαρκέστερα ντυνόταν τά σοβαρά, τά σκουρόχρωμα ἐνδύματά του.

– Τσί, τσί, τσί, τσίτ! Τσίτ, τσίτ, τσίτ! Τσι.ι.ι.ι.ι.τ! Τό γνωστό τιτίβισμα τοῦ Κοκκινολαίμη ἀκουγόταν ἐδῶ κι ἐκεῖ στίς φράχτες τοῦ κήπου. Τό πρόσχαρο μικροπούλι, ντυμένο τά Χινοπωριάτικα ρούχα του, καμαρωτό καί πηδηχτό καί περίεργο ξαναγύριζε στά παλιά του λημέρια, ἐξετάζοντας, ἀπό διάφορες θέσεις καί γωνίες, ὅσα συνέβαιναν γύρω του.

Τό ἴδιο καί τὰ Μελισσαργάκια κι ἄλλα ἀκόμα ποικιλόφτερα καί ποικιλόχρωμα πουλάκια. Νά καί τά πρῶτα Τσωνίδια, οἱ Σπίνοι, οἱ ἀλάθευτοι προάγγελοι τῆς ψυχρῆς ἐποχῆς, πού θά κατέβαζε, λέει, ἀργότερα στά χειμαδιά, Κοτούφια καί Τσίγλες καί Κυριαρίνες καί Μπεκάτσες καί νεροπούλια σωρό.

Τώρα τό πανηγύρι καλά κρατοῦσε στόν οὐρανοξύστη τῆς γειτονιαῶς, τήν ὑψηλόκορμη, πολλήκλαδη καί πολλήφυλλη λεύκα. Ἐκεῖ τιτίβιζαν, ἔπαιζαν, τραγουδοῦσαν, τρώγονταν καί μάλωναν καί φώναζαν ὅλα μαζί ἑκατοντάδες σπουργίτια, μέχρις ὅτου βολευτοῦν στά ἐναέρια μικρόκλαδα κρεββατάκια τους, ψηλά στά αἰθέρια, πάνω ἀπ' τίς στέγες τῶν σπιτιῶν, θαρρεῖς στόν οὐρανό, στ' ἀστέρια, μιᾶς πετώντας καί γεύγοντας κι ἀμέσως ξαναεπιστρέφοντας σύννεφα ὀλόκληρα ἐνορχηστρωμένα κοπροπούλια, ἐξαφανιζόμενα στά φυλλώματα τοῦ δέντρινου παλατιοῦ τους...

Τό χθεσινό ἀπόβραδο ἦταν μουντό. Οὔτε Ἥλιος νά βασιλεύει, οὔτε Φεγγάρι νά ταξιδεύει, οὔτε Ἀστερισμοί λικνιζόμενοι κι ἀργοσάλευτοι στό γαλάζιο πέλαγος τ' οὐρανοῦ, οὔτε Κατεβατός, οὔτε Νότος! Ἐπικρατοῦσε γαλήνη καί ἡσυχία, χωρίς φωνή καί κρίση καί θρόισμα καί ψίθυρο, ὅ,τι προηγείται καί ὅ,τι ἀκολουθεῖ καί ἔπεται τῆς καταγίδας. Κάτι κατέβηκε ἀπ' τόν οὐρανό καί κρεμάστηκε βαρῦ, μονόχρωμο, λίγες ἑκατοντάδες μέτρα πάνω ἀπ' τοὺς ἐκστατικούς ἀνθρώπους, τ' ἀνήσυχια ζῶα, τὰ καρτερικά δέντρα τοῦ χωριοῦ μας.

Λίγο ἀκόμα καί οἱ πρῶτες χοντρές σταλαγματιές, θορυβῶδεις καί προειδοποιητικές, τσάφ-τσούφ, πλάτς, χτυποῦσαν στά πλακόστρωτα, στοὺς τοίχους, στοὺς τσίγκους καί στά κεραμίδια, φέρνοντας τό μήνυμα σ' ὀλόκληρη τήν πλάση:

– Φυλαχτεῖτε! Ἀνοίγουνε οἱ οὐρανοί καί κατεβαίνει τό νερό, καταγίδα, δυνατή βροχή, τρόμπα!...

– Ἄ, χά! εἶπε ἡ θειά Ἀρχόντω, καθῶς περνοῦσε ἀπ' τό δρόμο καβάλα στό γαῖδουράκι της, ἐπιστρέφοντας, ὅπως πάντα, τελευταία ἀπ' ὅλους, ἀπ' τόν ἀγῶνα τῆς ἡμέρας.

– Θά μᾶς τ' φέρ' ἀπόψι τ' βρουχή. Κι ἐπισπεύδοντας τήν ἐπιστροφή της στό φτωχικό της πρόσταξε τήν κυρά - Πέπω, τῆ γαῖδουρίτσα της:

– Ἄ! Ἄ! Ἄ! Κνεῖς, ζαλίμ, νυχτώσαμε. Μπρί! Πρ, ρ, ρ, ρ, ρ! Μπά, θά γένου λούτσα ἀπόψι ἢ γέρημ! Χά! Χά! Ντέ! Μπρ! Μπρ!...

Τά φύλλα τῆς λεύκας, τοῦ πλατανοῦ, τῆς μουργιάς, τῆς κρεβατί-

νας, τοῦ καλαμιῶνα δίπλα στό χαμτάκι, ἄρχισαν τά σιγαλά νεροτράγουδα, τοὺς εὐχάριστους ἐκείνους ἤχους πού δημιουργοῦνται, καθώς τό φιλόβροχο ἀδιάκοπα κι ὄλο καί πιό πυκνά χτυπάει πάνω τους οὐρανοκατέβατο, δίχως τίς ριπές τοῦ ἀνέμου, δημιουργώντας σου τήν ἐντύπωση, ὅτι βρίσκεσαι σέ μεγάλο κι ἀπέραντο σηροτροφεῖο, πού μόλις τοῦ ῥιξαν φρέσκα μουρόφυλλα.

Τό χωριό χαιρόταν καί γελοῦσε καί ξεφώνιζε γιά τόν ἐρχομό τοῦ Χινόπωρου, ἐκεῖ δά στίς ἀρχές τ' Ἄϊ - Δημήτρη. Βράδιασε βρέχοντας. Ἄλλοτε σιγαλά κι ἄλλοτε ἐντονότερα ἔπεφτε τό νερό τῆς βροχῆς δροσιζοντας τήν πλάση καί τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, πού ἐνωθῆσαν νά λειτουργεῖ στόν ἑαυτό τους, μόνο ἡ αἴσθηση τῆς ἀκοῆς καί ἡ διαίσθηση τοῦ ἀποτελέσματος καί νά τοὺς μεταβιβάζουν ἐρεθίσματα χαρᾶς, τήν αἴσθηση, ὅτι ἀπαλλάσσονταν ἀπό κάποιο ἀκαθόριστο καί ἀόρατο βάρος πάνω ἀπ' τό στήθος τους (πού ἀπό καιρό τώρα καταπλάκωνε, πίεζε καί τυραννοῦσε σώματα καί ψυχές), μηνύματα, ἐλπίδες καί ὑποσχέσεις εὐτυχίας...

Γύρω στά μεσάνυχτα τό πρωτοβόρι πανηγύριζε ἔντονα μέ ἤχους, μέ φωνές, μέ σφυρίγματα, μέ βροντές, μ' ὄργανα πνευστά καί κρουστά, μελωδικά καί συνοδευτικά, μ' ἀκουσμάτα ἄλλοτε γρηγοροκίνητων κι ἄλλοτε ἀργόσυρτων χορῶν, μ' ἄπειρα βεγγαλικά καί κροτίδες, θορύβους ἰσχυρούς καί ἐκλάμφεις, ταρακουνήματα, σεισμικές δονήσεις κι ὄρυμαγδούς. Σά νά τό γλένταγε ὁ ἴδιος ὁ μέγας Ὀλύμπιος θεός, ἀστράφτοντας καί βροντώντας στόν οὐρανό, φέγγοντας καί σείοντας τή γῆς.

Ἐβρεξε. Τό χωριουδάκι μας κι ἡ γύρω πλάση λές καί βγῆκαν ἀπ' τό λουτρό τους μόλις ἐκείνη τή στιγμή στάζοντας δροσοσταλίδες... Κατέβηκαν ἀπ' τίς κορφές τοῦ βουνοῦ οἱ πρῶτες ἡλιαχτίδες καί γέμισαν μαργαριτάρια ὄλα τά φυλλώματα τῶν δένδρων, πού φρεσκολουσμένα, ἀνανεωμένα, ζωηρά πράσινα, εὐχαριστημένα, ἔμεναν ἀκίνητα σιγανασαίνοντας, σά σέ βαθειά εὐχαριστήρια προσευχή πρὸς τόν Πλάστη καί Θεό τους, καμαρώνοντας τ' ἀμέτρητα νεροστολίδια τους - μά θεῖα κι ἀξίας δῶρα - ἐκεῖ, στίς ἄκρες τῶν φύλλων τους, μικρά φωτερὰ ἀστεράκια, θαρρεῖς αὐτόφωτα, οὐράνια μικροσώματα κατεβασμένα καί ἀκουμπισμένα στ' ἀκροκλώναρα καί τίς μύτες τῶν φύλλων, σά μαγικά φωτοβόλα ματάκια μ' ἐπίμονη καί ζωηρή ματιά!...

Ἄολόκληρη ἡ δενδροστοιχία, ἡ αὐλή, ὁ κῆπος, ἡ κληματαριά, τά

συρμάτινα πλέγματα, στολισμένα μέ παραμυθένια, λαμπερά δῶρα, ἀποπνέοντας δροσιά, ἀρωματισμένη μέ τὰ φθινοπωριάτικα μῦρα, γιόρταζαν τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἐποχῆς, τὸ νέο ξεκίνημα τοῦ ἐτήσιου κύκλου τῆς ζωῆς τους.

Ὅλα φάνταζαν, ἀλλὰ καὶ ἦταν ἀλλαγμένα: Γῆς, γλόη, ἄνθη, θάμνοι, ὑψηλόκορμα δέντρα. Ὁ πεῦκος, βασιλιάς κι ὑπέρτερος ὄλων, γεμᾶτος ἀμέτρητες λαμπερές δροσοσταλίδες, πολυέλαιος σωστός μέ χιλιάδες μικρά πολύχρωμα λαμπιονάκια στίς πευκοβελόνες του, ἀκίνητος, καμάρωνε ἐκεῖ δά στήν εἴσοδο τῆς αὐλῆς.

Τὸ πλακόστρωτο τοῦ δρόμου, φρεσκοπλυμένο καὶ καθαρό, πλουμίστηκε μέ σπάνιας ὁμορφιάς χαλί, ἀκαταγώνιστης τέχνης σέ χρώματα καὶ συνθέσεις σχεδίων, παχύ, ἀπαλό, μοσχομύριστο, νεραΐδοπεριποιημένο στό διάστημα τῆς νύχτας, μετέφερε τὸν περιπατητὴ σέ κόσμους μαγικούς κι ὄνειρεμένους, μέ τὴ συνοδεία πρόσχαρης ἐναέριας πολυζυγιάς ὠδικῶν πουλιῶν, πού ἔψαλλαν κι ἔμελλαν νέες συνθέσεις, φθινοπωρινές συμφωνίες κι ἐμβατήρια καὶ σαλπίσματα, καὶ σφυρίγματα καὶ σιωπητήρια, προστάγματα καὶ προτροπές γιὰ τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀπόλαυση τῆς νέας ἐποχῆς...

Κι οἱ χαρές τῶν χωριανῶν ξωμάχων ἀπέραντες κι ἀτέλειωτες:

– Μέ δύο ἀκόμα τέτοια νερά καὶ θά σπύρουμε τὰ γρασιδία, ὁ ἕνας,

– Θά ξεπλυθοῦνε τὰ κλαριά, θά κνήσ' ἡ γῆς, θά φᾶνι τὰ πράματα, ὁ ἄλλος.

– Θά λουλουδιάσουν τὰ χαμώρικα, οἱ ἀνεμῶνες, οἱ μαργαρίτες, τὰ μπουτσίκια, τὰ κυκλάμινα, τὰ φύλλιθρα, οἱ ἀγριορίγανες... θά χαροῦν τὰ μελίσινα μιά Ἄνοιξη ἀκόμα, ὁ τρίτος.

– Θά ξεγυρίσνε οἱ ἐλιές, πούηταν ἕνα κόκκαλο, ὡς τώρα, ὁ τέταρτος.

Ὅλοι χαίρονταν, μὰ ἡ θειά Ἀρχόντω κακοπαθιέταν:

– ὦ, πῶ! ἡ γέρημ'!

– Τί ἔπαθες γιαγιά, τὴ ρώτησε ἡ Διαμάντω, ἡ ἀγγόνα τς.

– Τ' ἀστοχήσαμε, πιδάκι μ', κι οἱ βρουχές, θά μᾶς σκάσνι τὰ ρόιδα!...

– Κι τώρα;

– Ξεκρέμασ' τοῦ καλάθ' κι πᾶμι στοῦν κήπου. Θά τὰ μάσουμι, νά καταλάβς, πρὶν ραῖσνι κι ἀνοίξνι κι χαλάσνι, θά τ' ἀρμαθιάσουμι μι γνέμα κι θά τὰ κριμάσουμι στοῦ ταβάν', νά τρῶμι παρέκ' νά

εἰποῦμε, κι νά ρίξουμε κι στά πολυσπόρια, μεθαύριου, τῆς Πολυ-
σπορίτσας, νά εἰποῦμι, πιδάκι μ'...

– Κι δέ θά φᾶμι τώρα κάνα σπρί;

– Θά φᾶμι, πῶς δέ θά φᾶμι; θά γιμίσουμε τά πλουχέρια μας κόκ-
κνα ματάκια, μ' ἄσπρις χαντροῦλις... Ἄλλά νά προυνσέχς, Διαμαντού-
λα, νά μή στάξ' τοῦ ζμί στά σκτιά σ'. Γιατί τοῦ ροῖδου παραδέ, νά
καταλάβς, ὅπ' πέφτ', βάφ'!...

ΒΗΘΛΕΕΜ: Η ΠΡΩΤΗ ΩΡΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ

Τοῦ κ. ΔΗΜ. Κ. ΚΟΥΤΣΟΥΛΕΛΟΥ
Ἐπίτιμου Ἐπόπτη Δημοτικῆς Ἐκπ/σεως

Ἡ Βηθλεέμ εἶναι ἡ πρώτη ὥρα τῆς Οἰκουμένης. Τό μεγαλύτερο προσκύνημα τῆς Ἀγίων Τόπων, ὕστερ' ἀπ' τό Γολγοθᾶ καί τόν Πανάγιο Τάφο. Ἡ ταπεινή Φάτνη ὀμιλεῖ, τόσο ποιητικά, γιά τή θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, φανερώνει, τόσο ἐντυπωσιακά καί εὐγλωττα, τή δύναμη τοῦ Θεοῦ, εἶναι «ἡ πρός τό ταπεινόν καί ἀσθενές τῆς ἀνθρωπότητος συγκατάβασις» καί φωτίζει ὀλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα μέ τό αἰώνιο Φῶς τῆς Γεννήσεως, πού ἔγινε ὁ ἀκτινοβόλος φάρος τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν στή δύσκολη καί κουραστική πορεία τους. Ἡ Ἱερή καί Ἁγία Γῆ τῆς ἔχει ἐπαληθέψει τούς μεγαλοφυέστερους ὄραματισμούς τῶν προφητῶν καί τίς γλυκύτερες προσδοκίες ἑνός θεραπευτικοῦ καί ὑπερούσιου Λαοῦ. Τό Ἄστρο ὀδηγεῖ τόν προσκυνητή πρός τό λίκνο τοῦ Θεοῦ, ὅπως τούς Μάγους τῆς Ἀνατολῆς καί τούς φτωχοῦς ποιμένες τῆς Ἰουδαίας.

*«Σάν τή φάτνη εἶν' ἡ καρδιά μου ταπεινή
στής Βηθλεέμ τό σταῦλο χάμου.
Ὡ ἀγάπη, πού σέ ψάλλουν οὐρανοί,
ἔλα νά γεννηθεῖς μέσ' τήν καρδιά μου».*

ΣΤΕΛΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

***

Ὅλα καταυγάζονται ἀπό Θεῖο Φῶς. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ Ἰησοῦς, Θεός καί ἄνθρωπος. Ὁμολογία, φῶς καί ἀποκάλυψη τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Μέσα μας ἀχολογοῦν χαρούμενες καμπάνες, πού ἀκούστηκαν σέ χειμωνιάτικες νύχτες. Ἐδῶ γεννήθηκε ὁ Ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, πού ὑποδέχτηκαν οἱ Ἄγγελοι, μέ τό ὑπερκόσμιο ἄσμα τους καί οἱ ποιμένες μέ τίς γλυκύτερες μελωδίες τῶν αὐλῶν τους.

«Ἀναρίθμητοι λόφοι - γράφει ὁ Θεμ. Ἀθανασιάδης - Νόβας -, ὁ

Ένας πίσω ἀπ' τόν ἄλλο, καμπυλώνουν τή ράχη τους ἕως τήν ὄαση τῆς Ἱεριχοῦς. Νομίζεις, ὅτι εἶναι μιά πομπή μυθική - τό караβάνι τῶν Μάγων, πού, ἀπ' τά πέρατα τῆς Χαλδαίας, ἔρχονται, μέ χρυσό καί σμύρνα καί λίβανο, νά προσκυνήσουν τόν προφητεμένο Θεό. Μιά τέτοια ὥρα σιγῆς καί μόνωσης θά εἶχε ἐμπνευστεῖ τίς ἔσπερινές του θυσίες ὁ ποιητής τῶν ποιητῶν τοῦ Ἰσραήλ, ὁ Βηθλεεμίτης Δαβίδ. Ὡρα τῆς τελευταίας προσευχῆς. Ἡ δειλὴ ἔχει σκοτώσει τοὺς θορόβους. Τά πνεύματα τῶν κοιλάδων ταπεινώσαν τά φτερά. Γῆ εὐλογίας ἢ γῆ Χαναάν, ντύνεται τή μακαριότητα τῶν βιβλικῶν θανάτων».

* * *

Βρισκόμαστε στό κατώφλι τῆς τρίτης χριστιανικῆς χιλιετίας. Μέ πολλοὺς δισταγμούς καί εὐλόγα ἐρωτηματικά, ἀτενίζουμε τό μέλλον. Ὁ ὕλιστικός ἄνεμος πνέει παντοῦ, παρασύροντας κάθε πνευματική ἀξία. Ὅλοι μας διαπιστώνουμε, μέ λύπη, ὅτι ἡ Πατρίδα μας ἔχει ὑποστεῖ, τά τελευταῖα χρόνια, μιά πρωτοφανή λεηλασία καί ἔχει σχεδόν χάσει τά ἀποθέματα τῶν πνευματικῶν μας ἐπενδύσεων. Ἐπί ἔτη, χιλιάδες τερμίτες ροκανίζουν τά θεμέλια τῶν θεσμῶν γιά τήν κατάρρευση τῶν ἀξιῶν τῆς ζωῆς. Τό πνεῦμα ἀργοπεθαίνει, ὑπό τίς λοιδορίες τῶν ἀμαθῶν καί τῶν ἀναξίων, τῶν ἐπιτηδείων καί τῶν καιροσκοπῶν καί μέσα στό πανδαιμόνιο τῶν κορυβαντιῶντων στοιχειῶν τῆς ἀρνήσεως καί τῆς πλάνης, τῆς ἀθεΐας καί τῆς καταπτώσεως. Ἐνας ἐπαίσχυντος Μιθριδατισμός ἀποκοιμίζει τήν πορεία τῆς ζωῆς μας.

Μέσα σ' αὐτή τή γενική νοσηρή κατάσταση, προβάλλει ἀμείλικτο τό κρίσιμο καί ἀποφασιστικό ἔτος 2000, ὀρόσημο καί σταθμός ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ πορεία μας πρὸς τό μέλλον εἶναι χριστιανική καί πνευματική. Ἡ Ἑλλάδα, ὡς αἰώνια καί παναθρώπινη. Ἰδέα, ἐπιταγή τῆς μοίρας, προχωρεῖ, μέ πίστη καί αἰσιοδοξία. Ὁ Χριστιανισμός, κήρυγμα τῆς ἀγάπης πρὸς τόν συνάνθρωπο καί ἄγγελμα τῆς θείας παρουσίας, ἀποτελεῖ τόν συνδετικό κρίκο μέ τήν Οἰκουμένη, μ' ὄλες τίς ὑφιστάμενες δογματικές διαφορές. Εἶναι τό ὑπέργειο καί ὑπερβατικό στήριγμα, οἱ φτεροῦγες τῆς θεϊκῆς στοργῆς καί παρουσίας. Τό Ἑλληνικό Ἔθνος ἔζησε, στή διαδρομὴ τῶν αἰῶνων, μέ τή θερμὴ πνοή τῶν ἰδανικῶν του, τήν ἀκράδαντη πίστη τῶν ὑψηλῶν ἀνατάσεών του καί τήν ἀπαρασάλευτη ἐνατένισή του στίς ἐπιταγές τοῦ καθαρῶ ἑλληνοχριστιανικοῦ πνεύματος. Ὁ Χριστιανισμός συνεχίζει ἀκμαῖος τήν αἰώνια ζωή του, παρά τίς σφοδρές

ἐπιθέσεις καί τίς ἀρνητικές δυνάμεις τῶν πολεμίων του. Ὅλων τὰ βλέμματα στρέφονται καί συγκεντρώνονται σήμερα στή μόνη ἀφθαρτη δύναμη τοῦ Γένους: τήν Ὁρθοδοξία, γιά μιά, ἐκ βαθέων, ἀνάκαμψη καί ἀληθινή πορεία τῆς Φυλῆς μας. Εἶναι ἡ ἱερή Κιβωτός μας, μέ τήν ὁποία στήν ἀγκάλη εἶναι προορισμένο νά ζήσει καί νά νικήσει ὁ Λαός μας, μέσα στήν ἀνεμοζάλη τῶν καιρῶν. Πιστοί καί γενναῖοι, περνοῦμε τήν πύλη γιά τήν τρίτη χιλιετία. Ἡ Ἑλλάδα καλεῖται νά δώσει, γιά μιά ἀκόμη φορά, τὰ φῶτα της στήν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη, πού ἀσφυκτιᾷ στή σύγχρονη ἀγωνία της.

* * *

Φῶς, ἐλπίδα καί λύτρωση ἡ Βηθλεέμ. Ἀναπολώντας νοερά τή νύχτα ἐκεῖνη, «γεμάτη θαύματα» καί «σπαρμένη μάγια», καλοῦμαστε νά προσαρμόσουμε τίς πράξεις καί τίς ἐνέργειές μας στίς ἐπιταγές τοῦ Εὐαγγελίου. Φέρνοντας τίς ψυχές μας σέ προσευχή μπροστά στό Θεῖο Βρέφος καί παίρνοντας, μ' ἀγαλλίαση, τό οὐράνιο μήνυμα, πανηγυρίζουμε τή Θεῖα Γέννηση, ψέλνοντας μέ τόν ποιητή μας:

*«Κι ἀπό τήν ἀχραντη Μαριάμ, πού λάμπει στήν πορφύρα
κι ἀπό τόν Ἄγγελο κι ἀπ' τό θνητό κι ἀπ' τό Σωτήρα
θαρρεῖς, πῶς βγαίνει μιά φωνή καί χύνεται στόν ἀέρα:
– Δόξα ἐν ὑψίστοις! Ἕνας Θεός γεννήθηκε ἐδῶ πέρα.»*

Λύχνος Πετρελαίου (Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας)

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ ΣΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τοῦ Δρόσου Κραβαρτόγιαννου

*Ἡ παρουσία τοῦ Δημήτρη Κοντογιάννη
στά Νεοελληνικά Γράμματα καί ἡ ἐκδοτική του
δραστηριότητα ὡς Ἐκπαιδευτικοῦ καί Λογοτέχνη*.*

Ἄν ξυπνοῦσε σήμερα ὁ Δημήτρης Κοντογιάννης κι ἀντίκρουζε τὴν ἀθλιότητα τῆς Ἐθνικῆς μας Παιδείας καί τὴ μέγιστη κατάπτωση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκπαιδύσεως, ἀγανακτισμένος θ' ἀναρρωτιώταν: πῶς οἱ τόσοι ἀγῶνες του, πού μέ ἱερό πάθος ἔφερε σέ πέρας, πῆγαν χαμένοι, πῶς οἱ τόσες σελίδες, πού ἀπό ἀγάπη στό λειτούργημα πού ὑπηρετοῦσε, ἔγραψε καί τύπωσε, παραδόθηκαν ἄστοργα στή λησμονιά; Ἄν ξυπνοῦσε σήμερα, μισόν αἰῶνα μετά, ὁ Δημήτρης Κοντογιάννης κι ἀντίκρουζε αὐτὴ τὴν εἰκόνα θά πέθαινε ἀπό θλίψη, ἀπό κατὰ-θλίψη...

Οἱ δάσκαλοι τότε μόρφωναν γενιές παιδιῶν, γιατί ἐνέπνεαν - ἐμπνεόμενοι ἀπὸ τὰ ἰδανικά τοῦ γενναίου καί χρηστοῦ Ἑλληνα, πού κράτησαν ὄρθια τὴ φυλὴ μας 2.000 χρόνια· τὰ ἰδανικά τῆς Πατρίδας καί τῆς Θρησκείας. Σήμερα αὐτὰ τὰ ἰδανικά παραδόθηκαν βορὰ στὸν... ἐκσυγχρονισμό καί τὴν παγκοσμιοποίηση. Ὁ Δημήτρης Κοντογιάννης ἦταν μοιραῖο νά λησμονηθεῖ στὴν ἐποχὴ τοῦ ἀμοραλισμοῦ καί τῆς ἡσσοнос προσπάθειας. «Ποιός εἶν' αὐτός;», ρωτοῦσε κομματικός νεοσσός πού «ἐπελέγη» νά ἐκσυγχρονίσει τὴ Δημοτικὴ Ἐκπαίδευση'.

---

* Θέμα εἰσήγησης στό Δ' Συνέδριο Ναυπακτιακῆς Λογοτεχνίας, Ναύπακτος 20, 21 καί 22 Ὀκτωβρίου 2000

1. Βλ.: Δρόσου Κραβαρτόγιαννου, σύντομο κριτικὸ ἄρθρο γιὰ τὰ ἄθλια σχολικά βιβλία μέ τίτλο (στό ὀπισθόφυλλο): Διδακτικά βιβλία: Χιλιοστὴ συνέχεια καί

Ποιός εἶν' αὐτός, λοιπόν; Αὐτός πού ἐπί 20 ὀλόκληρα χρόνια διαγωνιζόταν ἀξιοκρατικά, ἐγκρινόταν, προκρινόταν κι ἐβραβεύετο ὡς συγγραφέας καί συγχρόνως ἀνθολόγος κειμένων² καί τά βιβλία του, Ἀναγνωστικά πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῶν τελευταίων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καί τῶν πρώτων τοῦ Γυμνασίου, ἐκδίδονταν ἀπ' τόν Ὄργανισμό Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων σέ χιλιάδες ἀντίτυπα μέ πολλές ἐπανεκδόσεις καί παραδίδονταν στούς μαθητές γιά ν' ἀποτελέσουν τά πρώτα τους πνευματικά ἐρεθίσματα.

Ἡ ζωὴ τοῦ Δημήτρη Κοντογιάννη ὑπῆρξε πολυτάραχη. Πατρίδα του ἡ Τερψιθέα Ναυπακτίας. Γιός δασκάλου, σπούδασε δάσκαλος ἀπό ἀγάπη πρὸς τό ὑπέρτατο αὐτό λειτούργημα, κυριευμένος ἀπό τό πάθος νά μορφώσει γενιές παιδιῶν, νά μεταφυτέψει τίς γνώσεις του στά νέα βλαστάρια μιᾶς κοινωνίας χειμαζομένης ἀπό πολέμους, διχασμούς, πολιτική ἀστάθεια καί οἰκονομική ἀνέχεια.

Μιά πολύμοχθη κι ἐμπεριστατωμένη ἔρευνα γιά τόν Δημήτρη Κοντογιάννη πραγματοποιήσε ὁ Τερψιθεάτης ἐρευνητής Σπύρος Σκαλτσᾶς, πού δημοσίευσε ὡς πρώτη καταγραφή στήν τριμηνιαία ἐφημερίδα «Ἡ Τερψιθέα» τοῦ Γιώργου Γιαννέτσου, σέ ἐπτὰ συνέχειες,

τέλος, Τετράμηνα 23 - 24 (1983), στήλη «Τετραμηνιαία», σ. 1613, πού κατέληγε ὡς ἐξῆς: «Εἶναι νά θλίβεται κανένας μέ τό παρόν καί τό μέλλον τῆς Παιδείας ὅταν σκέφτεται πὺς στίς πρώτες δεκαετίες τοῦ 20οῦ αἰῶνα συγγραφεῖς (κι ἀνθολόγοι) τῶν Ἀναγνωστικῶν τοῦ Δημοτικοῦ ὑπῆρξαν ἕνας Δελμούζος, ἕνας Παπαντωνίου, ἕνας Κοντογιάννης καί τόσοι ἄλλοι». Θραυστάτη ἀπάντηση τοῦ θιγομένου δασκάλου Κώστα Καλαπανίδα δημοσιεύτηκε στό ἐπόμενο τεῦχος (Τετράμηνα 25 - 26, 1984, «Τετραμηνιαία», σ. 1725 - 6) καί ἀνταπάντηση τοῦ Δρ. Κραβαρτόγιαννου ('Ε.ἄ., σ. 1726 - 7).

Τά πιό πάνω κριτικά κείμενα, τά ἀφορῶντα στόν Δ. Κοντογιάννη καί τοὺς λοιπούς λαμπροὺς παιδαγωγούς καί συγγραφεῖς, περιέλαβε ὁ Σπύρος Σκαλτσᾶς στό κεφ. Βιβλιογραφία - ἀναφορές διά τόν Δημήτρη Κοντογιάννη, ὡς τμήμα ἐμπεριστατωμένης ἔρευνας του γιά τόν Δ.Κ. σέ συνέχειες (Ἐφημ. Ἡ Τερψιθέα, φ. 49, Ἰούνιος 2000, σ. 8, ἀριθ. λημμάτων 91 καί 92).

2. Σπύρος Θ. Σκαλτσᾶς: Δημ. Κοντογιάννης: Βιβλιογραφία, ἐφημ. Ἡ Τερψιθέα, ἔ.ἄ., φ. 48, Μάρτιος 2000, σ. 8. Ὁ συγγραφέας ἀναφέρει 4 διδακτικά βιβλία, πού ὁ Κοντογιάννης ἔγραψε καί ἀνθολόγησε μόνος, μέ τίτλους: Ὁ Μωριάς, Ἀναγνωστικό Ε' Δημοτικοῦ, ἔκδ. Δ. Δημητράκου (3 ἐκδόσεις, 1932 α-β, 1933 γ), Ὁ Βόσπορος Ε' Δημοτικοῦ (καθαρευούσης), ἔκδ. Δημητράκου 1934, Ὁ Αὐγερινός, Δ' Δημοτικοῦ, ἔκδ. Δημητράτου 1934 καί Ὁ Ἄεροπόρος, ΣΤ' Δημοτικοῦ, Δημητράκου 1934· 14 ἀκόμα συνέγραψε μέ ἄλλους, καθὼς καί 2 Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα τῶν τάξεων Α' καί Β' Γυμνασίου.

ἀπό τόν Δεκέμβριο τοῦ 1988 ἕως τόν Ἰούνιο τοῦ 2000³. Θάταν εὐχῆς ἔργο ἢ μελέτη αὐτή νά συμπληρωθεῖ καί νά γίνει βιβλίο. Ἄξιζει τόν κόπο.

Στό σημεῖο αὐτό ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νά καταθέσω τήν προσωπική μου μαρτυρία μέ τή βοήθεια τοῦ οἰκογενειακοῦ μου ἀρχείου⁴: Ὁ Κοντογιάννης ὑπῆρξε ὁ καλύτερος φίλος τοῦ πατέρα μου. Τόν στεφάνωσε καί μέ βάφτισε. Ἀγαποῦσα τό νονό μου κι αἰσθανόμουν περηφάνος γιά κεῖνον. Κάθε χρόνο, λίγο πρὶν ἀνοίξουν τά σχολεῖα, μοῦ ἔστελνε τό Ἀνογνωστικό μέ ιδιόχειρη ἀφιέρωση. Μᾶς ἐπισκεπτόταν συχνά στήν Ἄμφισσα. Μειλίχιος ὅπως ἦταν, μέ μιά ἡμερη σοβαρότητα - σωστός ἀριστοκράτης - μέ τά γαλανά του μάτια καί τή δυσκολία στήν προφορά τοῦ ρῶ, μοῦ ἔδινε συμβουλές πού μένουν ἀνεξίτηλα χαραγμένες στή μνήμη μου.

Ὁ Κοντογιάννης δέν ἠσύχαζε ποτέ. Μετά τήν προαγωγή του σέ Ἐπιθεωρητὴ Στοιχειώδους Ἐκπαιδύσεως (1914), ἀρχίζει ἡ πολυπλευρῆ δράση του. Ὡς συνδικαλιστὴς ἀγωνίζεται γιά τά δικαιώματα τοῦ διδασκαλικοῦ κλάδου. Τό 1917 νυμφεύεται τή Λίζα Μάρκου Ἀγαπητοῦ, εὐρείας μορφώσεως ἑλληνορωσίδα ἀπό τήν Ὀδυσσό καί μετά ἓνα χρόνο φέρνουν στόν κόσμο τήν κορούλα τους τή Μαίρη. Ἡ δράση του συνεχίζεται. Παίρνει μέρος σέ Συνέδρια τοῦ κλάδου του, γίνεται μέλος τοῦ «Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου» ὅπου συνδέεται μέ τούς κορυφαίους τῆς ἐποχῆς Δελμοῦζο, Γληνό, Τριανταφυλλίδη. Φανατικός δημοτικιστὴς γράφει μαχητικά ἄρθρα σ' ἐφημερίδες καί περιοδικά μέ στόχο τήν καθιέρωση τῆς Δημοτικῆς στά σχολικά βιβλία.

Τό 1920 ἐκδίδει *Συλλογὴ Δημοτικῶν Παραδόσεων*⁵, γιά ν' ἀκολουθήσουν τρεῖς ἀκόμα ἐπανεκδόσεις. Συγχρόνως ἡ σύζυγός του Λί-

3. Σπύρος Θ. Σκαλτσᾶς: Δημήτριος Ἰ. Κοντογιάννης (1876 - 1951). ἐφημ. *Ἡ Τερψιθέα*, ἔ.ἀ., φ. 43 - 49, (1998 - 2000), «σέ μιά πρώτη καταγραφή», ὅπως ἀναφέρει ὁ συγγραφέας.

4. Τό οἰκογενειακό μου ἀρχεῖο περιλαμβάνει: ἐπιστολές τοῦ Δ. Κοντογιάννη πρὸς τούς γονεῖς μου καί πρὸς ἐμένα, βιβλία του μέ ιδιόχειρες ἀφιερώσεις, φύλλα ἐφημερίδων (*Ἐστία*, *Σκρίπ*, *Νέα Κόρινθος* κ.ἄ) μέ ἄρθρα του, κριτικές, ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις, ὁμιλίες κ.λπ.

5. Δημ. Κοντογιάννη, *Συλλογὴ Δημοτικῶν Παραδόσεων*, πρώτη ἐκδοση (μέ πρόλογο τοῦ συγγραφέα), τύποις «Αὐγῆς», Ἀθήνα 1920, 21 × 14, σ. 96, μέ 79 δημοτικῆς παραδόσεις, β' ἐκδοση, Πάτρα 1924 (Τὴν ἐκδοση δέν εἶδα. Τὴν ἀναφέρει ὁ Σ. Σκαλτσᾶς στήν ἐφημ. *Ἡ Τερψιθέα*, ἔ.ἀ., φ. 48), γ' ἐκδοση, Ἐκδοτ. Ἐταιρεία «Ἀθηνᾶ» Α.Ι. Ράλλη, Ἀθῆναι, χ.χ. (Ὁ Σ. Σκαλτσᾶς, ἔ.ἀ., ἀναφέρει χρονολογία 1925), ἐκδ. μικροῦ σχήματος (18 × 11), σ. 80, μέ 78 δημοτικῆς παραδόσεις, ὅπου παραλείπονται οἱ 5 πρῶτες καί προστίθενται ἄλλες. Στό ἀρχεῖο μου ἔχω καί τέ-

ζα αρχίζει νά μεταφράζει καί νά ἐκδίδει στά ἑλληνικά Ρώσους καί Γάλλους κλασσικούς μέ ἐπιμέλεια τοῦ τελειομανοῦς συζύγου της⁶.

Ὁ Κοντογιάννης ἐπιμελεῖται καί ἄλλων ἐκδόσεων ἐνῶ στίς ἀρχές τῆς ἐπόμενης δεκαετίας (1931) διασκευάζει τό ἔργο τοῦ Bachman *Οἱ Μεγάλοι Ἐφευρέται* πού θά κυκλοφορήσει σέ δύο ἀκόμα ἐπανεκδόσεις⁷.

Τό 1921 ἀρχίζει ὁ νέος κύκλος τῶν μεταθέσεων του. Τόν Ἰανουάριο τοποθετεῖται στή Φωκίδα, ὅπου γνωρίζεται μέ τόν πατέρα μου καί συνδέονται μέ στενή φιλία. Τόν Μάρτιο τόν στέλνουν στό Κιλκίς. Ἀπό κεῖ γράφει στόν πατέρα μου τό ἀκόλουθο γράμμα μέ ἡμερομηνία 4.4.1921. «Ἀγαπητέ μου, Ἄνεβαινοντας μέ κόπο καί πίκρα πολλή τ' ἀτέλειωτα σκαλοπάτια τοῦ Γολγοθᾶ μου δέ Σᾶς λησμόνησα ποτέ. Ἄλλ' ὅπως κάποτε ἔλεγα, τόν πόνο του ὀφείλει καθέννας νά κρατῆ γιά τόν ἑαυτό του σκορπίζοντας στούς φίλους του μόνο τίς χάρες του. Περνῶντας μακριά ἀπ' τοὺς δικούς μου μιά ἀγέλαστη ζωὴ ἐλπίζω νά πιστεῦτε πῶς θ' ἀγαπῶ πάντα βαθιά καί Σᾶς καί τό εὐγενικό Σας σπῖτι καί τοὺς καλοὺς φίλους μας, Μῆτσος Κοντογιάννης».

Οἱ μεταθέσεις συνεχίζονται⁸. Τόν Μάιο τοῦ 1927 ἀνακοινώνει τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τόν Ἐκπαιδευτικό Ὅμιλο, μὴ ἀνεχόμενος - ἀνεξάρτητος αὐτός - τὴν κομμουνιστικὴ στροφή τοῦ Ὀμίλου⁹.

ταρτη ἔκδοση, χ.χ., ὅμοια τῆς τρίτης κατὰ τό σχῆμα, τό μέγεθος καί τόν ἀριθμὸ σελίδων μέ μικροδιαφορές στὴν ἐκτύπωση. Προφανῶς ἡ ἐπανεκδοση αὐτὴ πραγματοποιήθηκε λόγω ἐξαντλήσεως τῆς προηγούμενης.

6. Ἡ Λίτσα Κοντογιάννη μεταφράζει τὰ ἀκόλουθα βιβλία ξένων κλασσικῶν συγγραφέων, μέ ἐπιμέλεια Δημήτρη Κοντογιάννη τοῦ ὁποίου φέρουν καί τὴν ὑπογραφή: Ἀπὸ τό ρωσσικό: 1. *Θροῦλοι γιά τό Χριστό* (Selma Lagerlef) ἔκδ. α' 1924, β' 1930, 2. *Γιατί καί πῶς* (Παράξενα τῆς φύσης) 1925. Ἀπὸ τό γαλλικό: 1. *Προσευχή τοῦ Ἐρνέστου Ρενάν* πάνω στήν Ἀκρόπολη, 1920, 2. *Ραφαήλος* (Λαμαρτίνο), ἔκδ. α' 1921, γ' 1929, 3. *Κρίνο στή Λαγκαδιά* (Μωπασάν), 4. *Ἡ Ζωὴ τῶν Ἀληθειῶν* (Gustave le Bon), 5. *Αἰμίλιος ἢ Περί ἀγωγῆς* (Ἰωάννου Τακ. Ρουσσώ) χ.χ., μέ πρόλογο (κριτικὴ) τῆς μεταφράστριάς. Τὰ ἔργα αὐτὰ συμπληρῶνουν τόν Κατάλογο τοῦ Σ. Σκαλτσᾶ (ἐφ. *Ἡ Τερψιθέα*, ἔ.ἀ., φ. 49). Ἴσως ὑπάρχουν καί ἄλλα.

7. Bachman: *Οἱ Μεγάλοι Ἐφευρέται*. Διασκευὴ Δ. Κοντογιάννη, Ἐπιμέλεια Α.Π. Δαμασκιοῦ, Ἐκδ. Δημ. Δημητράκου, Ἀθήναι 1931. Β' ἔκδ. (ὅμοια) μέ 100 εἰκόνες, Ἀθήναι 1937, 21 × 15,5, σ. 176, πανόδετο. Γ' ἔκδ.: Διασκευὴ Δ. Κοντογιάννη - Ὁ. Ἀργυροπούλου, Ἐκδ. «Ἀστήρ», Ἀθήνα 1988. Ἡ β' (σπάνια) ἔκδοση ὑπάρχει στὴ βιβλιοθήκη μου.

8. Σπύρος Θ. Σκαλτσᾶς: Δημ. Κοντογιάννης, ἐφημ. *Ἡ Τερψιθέα*, ἔ.ἀ., φ. 46.

9. Ἐ.ἀ., φ. 46. Τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τόν «Ἐκπαιδευτικὸ Ὅμιλο» ὁ Δ.Κ. γνωστοποιεῖ μέ ἐπιστολὴ του (17.5.1927) στό *Ἐλεύθερο Βῆμα*.

Μήπως ὅμως κι ὁ μέγας Ἀλέξανδρος Δελμοῦζος δέν διαχώρισε κι αὐτός τῆ θέση του; Τέτοιοι ἄνθρωποι, ἀγνοῖ ἀγωνιστές πού μάχονται γιά τῆ Γλῶσσα καί τήν Παιδεία, περιφρονοῦν κόμματα καί παρατάξεις κι ἀρνοῦνται νά γίνουν ἐγκάθετα ὄργανά τους. Ὁ Δελμοῦζος καί ὁ Κοντογιάννης ὑπῆρκαν φωτισμένοι παιδαγωγοί· δάσκαλοι καί οἱ δύο, διδάσκαλοι τῶν διδασκάλων, δίπλα ὁ ἓνας στόν ἄλλον μέσα στόν Ὅμιλο ἀλλά καί χωριστά ὁ καθένας, ἀγωνίστηκαν μέ τό λόγο καί τῆ γραφίδα γιά μιᾶ σωστή Γλῶσσα καί Παιδεία ἀνάμεσα σέ δύο παρατάξεις, πού τούς πολέμησαν ἀμείλικτα· τούς γλωσσαμύντορες τῆς ἀρχαΐζουσας καί τούς μαλλιαρούς τῆς Ἀριστερᾶς. Καί βγήκαν νικητές. Ἡ γλῶσσα πού μιλοῦσαν τότε οἱ Ἕλληνες καί πού μιλᾶνε καί τώρα, ἡ κοινή Νεοελληνική, καθιερώθηκε διά νόμου ὡς ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Κράτους 60 χρόνια μετά. Διαβάστε τά κείμενα τοῦ Δελμοῦζου, διαβάστε τά Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα καί τά Μικροτάξιδα τοῦ Κοντογιάννη καί χαρεῖτα τα. Εἶναι σά νά γράφτηκαν σήμερα. Καί διδάσκουν καί σήμερα τῆ σωστή ἑλληνική μας γλῶσσα, τῆ Δημοτική, τήν Καθομιλουμένη.

Γράφτηκε πῶς ὁ Κοντογιάννης ἦταν ὑπέρ τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος γραφῆς¹⁰. Δέν διάβασα σχετική εἰσήγηση (ἂν ὑπάρχει) μέ τά ἐπιχειρήματά του γιά νά μορφώσω γνώμη. Ὅμως γνωρίζω ὅτι ἀπέφευγε τίς ἀκρότητες. «Ἴσως νάνιωσε κάποτε ἀγανάκτηση βλέποντας μαθητές νά χάνουν ὀλόκληρη τάξη γιά μιᾶ περισπωμένη. Ὅμως ποτέ του δέν δημοσίευσε κείμενό του σέ κανένα μονοτονικό καί οἱ ἐπιστολές του πρός τόν πατέρα μου ἦταν ὅλες ὀρθά τονισμένες.

Ἀπό τό 1929 ὁ Κοντογιάννης ἀρχίζει τήν συγγραφή καί τήν ἔκδοση Ἀναγνωστικῶν τῶν τριῶν τελευταίων τάξεων τοῦ Δημοτικοῦ καί ἑννέα χρόνια ἀργότερα ἐκδίδει Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα τῶν δύο πρώτων τάξεων τοῦ Γυμνασίου, ὅλα, μαζί μέ ἄλλους συγγραφεῖς¹¹.

10. Ἐ.ἀ., φ. 43 καί 46.

11. Κατάλογο Ἀναγνωστικῶν τοῦ Δημοτικοῦ καί Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων τοῦ Γυμνασίου πού ἔγραψε ὁ Δημ. Κοντογιάννης μαζί μέ ἄλλους συγγραφεῖς, δημοσίευσε ὁ Σ.Θ. Σκαλτσᾶς στό 480 φ. τῆς ἐφημ. Ἡ Τερψιθέα, ἔ.ἀ. Βλ. ἀκόμη καί: Δρόσος Κραβαρτόγιαννος: Περιπτώσεις λογοκρισίας στό διήγημα τοῦ Βλαχογιάννη «Τό Σουλιωτόπουλο», Ναυπακτιακά, τ. Ζ' (1994 - 95) Ἀθήνα 1995, σ. 281 - 7. Γιώργος Ἀνδρειωμένος: Ἡ ποίηση τοῦ Γ. Ἀθάνα στό σχολικά Ἀναγνωστικά, Ναυπακτιακά, τ. Η' (1996), Ἀθήνα 1997, σ. 431 - 86. Γ. Ἀνδρειωμένος: Οἱ Ἑπτανήσιοι στό Σχολικά Ἀναγνώσματα τῆς τελευταίας ἐξηκονταετίας, Ἴδρυμα Κώστα καί Ἑλένης Οὐράνη, Ἀθήνα 2000.

πού ἐγκρίνονται ἀπό τό Ὑπουργεῖο Παιδείας καί Θρησκευμάτων. Οἱ ἐπανεκδόσεις εἶναι ἀρκετές καί συνεχίζονται πολλά χρόνια μετά τόν θάνατό του. Τό 1932 ἐκδίδει μόνος τά Ἀναγνωστικά Ὁ Μωριᾶς καί Ὁ Βόσπορος γιά τήν Ε' Δημοτικοῦ. Τό 1934 δύο ἀκόμη, Ὁ Αὐγερινός τῆς Δ' Δημοτικοῦ καί Ὁ Ἀεοπόρος τῆς ΣΤ'¹². Τά δύο τελευταῖα, ὅπως ἀναγράφεται στό ὀπισθόφυλλο, ἐγκρίνονται γιά 4 χρόνια. Ὁ Αὐγερινός τῆς Δ' Δημοτικοῦ γράφτηκε στή δημοτική, τά ἄλλα τῆς Ε' καί ΣΤ' στήν καθαρεύουσα, ὅπως πρόβλεπε ὁ νόμος. Εὐγλωττο εἶναι ἓνα ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς του πρὸς τόν πατέρα μου ἀπό τήν Ἀθήνα στίς 11 Νοεμβρίου 1935, σχετικά μέ τή μορφή τῆς γλώσσας, χρησιμο καί γιά τήν ἱστορία τῆς συχνά παλινδρομούσας ἑλληνικῆς παιδείας: «...Ἀσχολήθηκα νά σελιδογραφήσω τό ἔτοιμο ὕλικό τῆς “Πούλιας” - πού ἔγραφα γιά ταίρι τοῦ “Αὐγερινοῦ” - καί συμμαζεύα τίς ἄλλες δουλειές μου ὅταν μιά κεραμίδια τοῦ Τουρκοβασίλη μου διέλυσε τό ὠραῖο ὄνειρο τῆς Ἀμφισσας. Κατήγγησε τή δημοτική ἀπό τήν Τετάρτη καί μᾶς ὑποχρέωσε νά μεταφράσουμε τά ἐγκεκοιμένα βιβλία μας. Καί τώρα ἀσχολοῦμαι μ' αὐτή τήν ὠραία ἐργασία!!!»¹³.

Γιά τό λαμπρό Ἀναγνωστικό τοῦ Κοντογιάννη Ὁ Ἀεοπόρος¹⁴ ὑπάρχει στό ἀρχεῖο μου «Ἐκθεσις τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου Ἐκπαιδεύσεως περὶ τῶν Νεοελληνικῶν Ἀναγνωσμάτων Δ. Κοντογιάννη», ἀποσπάσματα τῆς ὁποίας παραθέτω: «Ἡ μεγίστη ἀρετὴ τῆς συλλογῆς ταύτης ἔγκειται ἐν πρώτοις εἰς τήν γλωσσικὴν μορφήν τῶν περιλαμβανομένων ἀναγνωσμάτων. Ἡ γλῶσσα ἀπλὴ καθαρεύουσα, τό δέ ὕφος αὐτοῦ ὁμαλόν, φυσικώτατον, ἀπηλλαγμένον περιττοῦ φόρτου φραστικῶν τρόπων ἀκατανοήτων διὰ μαθητάς τῆς Β' ὀκταταξίου, συγχρόνως δ' ὁμως εἶναι λογοτεχνικόν, ζωντανόν, ἐπαγωγόν καί χαρίεν. Τὰς ἀφηγήσεις τοῦ βιβλίου χαρακτηρίζει ἐνάργεια, παραστατικότης, κινήσεις καί ζωὴ. Γνωρίζει ἰδίως ὁ συντάξας αὐτάς, νά ἐντάσση εἰς τήν κατάλληλον πάντοτε θέσιν τόν διάλογον. Μέ μίαν λέξιν ὁ κ. Κοντογιάννης κατέχει τό μυστικόν νά γράφῃ διὰ παιδιὰ ὅσον ὀλίγοι Ἕλληνες λογοτέχναι - παιδαγωγοί. [...] Ἐπειδὴ αἱ ἀρεταὶ τοῦ βιβλίου εἶναι θεμελιώδεις, ἰδίως δέ ἡ ἐν αὐτῷ χρησι-

12. Σ.Θ. Σκαλτσᾶς, ἔ.ἀ., φ. 48 (Βλ. καί ὑποσημ. 2 τοῦ παρόντος).

13. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Δημ. Κοντογιάννη φυλάσσεται στό προσωπικό μου ἀρχεῖο (Φάκ. Δημήτρης Κοντογιάννης).

14. Ἡ δευτερεύουσα ἐκδοσις τοῦ Ἀναγνωστικοῦ τοῦ Δ.Κ. Ὁ Ἀεοπόρος ὑπάρχει στή βιβλιοθήκη μου.

μοιποιουμένη γλῶσσα εἶναι κατά πάντα κατάδηλος διὰ τούς δι' οὓς προορίζεται μαθητάς, κρίνομεν τοῦτον ἄξιον βραβεύσεως. Ὁ Πρόεδρος / Δ. Λάμφας / Τά μέλη / Εὐάγ. Σέκερης / Νικ. Καραχρήστος / Σπ. Καλλιάφας / Σ. Γεδεών».

Ὅμως τό ἔργο πού ἔφερε τήν προσωπική του σφραγίδα καί τόν καταξίωσε στό Πανελλήνιο ὡς λογοτέχνη ἦταν τά **Μικροτάξιδα**, πού ἐξέδωσε τό 1935, προίον τῶν πολλαπλῶν μεταθέσεων πού ὑπέστη ἀπ' τούς μισαλλόδοξους γλωσσαμύντορες τοῦ Ὑπουργείου. Τοῦ δόθηκε ἔτσι ἡ εὐκαιρία νά γνωρίσει ἀπό κοντά τίς ὁμορφίες τῆς ἑλληνικῆς φύσης καί τῆς ζωῆς τῶν πόλεων καί τῆς ὑπαίθρου καί νά τίς καταγράψει σ' ἓνα σπάνιας λογοτεχνικῆς δύναμης καί ἀξίας ἔργο μέ τόν εὐστοχο τίτλο **Μικροτάξιδα**, ἔργο διαχρονικό πού διαβάζοντάς το τό ἀπολαμβάνεις, νοιώθοντας - ὅπως ὁ συγγραφέας - τή θεία δημιουργία τῆς Ἑλληνικῆς φύσης καί τήν ἀνθρώπινη δύναμη τῆς τέχνης τοῦ ὠραίου καί τ' ἀληθινοῦ, κι ἀκόμα, τούς μύθους καί τήν ἱστορία τῶν Ἑλλήνων, τίς πόλεις, τά μνημεῖα, τά εὐρήματα... κι ὅταν τό ξαναδιαβάξεις θαρρεῖς πῶς πρὶν λίγο περιδιάβηκες ὁμορφα τοπία, πόλεις καί χώρους μέ ξεναγό καί δάσκαλο τόν Κοντογιάννη¹⁵.

Ἴδέστε μιά εἰκόνα πού μέ λυρική ἀπλότητα προβάλλει στό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου¹⁶. «Ἦταν ἀκόμα χαραυγή σάν ξεκίνησε τό τραῖνο Ἀθηνῶν - Θεσσαλονίκης. Ἡ Ἀθήνα κοιμᾶται ἀκόμα ἤσυχη κι ἀμέριμνη. Ὁ Λυκαβηττός κι ἡ Ἀκρόπολη ὑψώνονται ἀντιμέτωποι, σάν δύο τεράστιες σκοπιές, τοποθετημένες ἐκεῖ γιά τήν προστασία τῆς κουρασμένης πόλης. Ὁ καβαλλάρης Ἄϊ - Γιώργης ἀπ' τή μιά μεριά κι ἡ δορυφόρα Θεά ἀπ' τήν ἄλλη, παραστέκουν ἀπό ψηλά, ἄγρυπνοι νυκτοφύλακες τῆς ἀγαπημένης πολιτείας· ἀντιπροσωπεύουν δυό θρησκείες, δυό ἐποχές, πού τίς χωρίζουν χιλιάδες χρόνια!... / Καί τό τραῖνο γλυστρᾷ ἤσυχα - ἤσυχα, γιά νά μὴν ξυπνήσει τήν κοιμισμένη πόλη...».

Δεύτερο κεφάλαιο: Τό δοξασμένο ποτάμι¹⁷: «Τό τραῖνο προχωρεῖ· περνοῦμε τώρα ἓνα ποτάμι. Δέν ἔχει τό μάκρος τοῦ Ἀσπροπόταμου οὔτε τήν ὀλόασπρη κοίτη του· δέν ἔχει ἀκόμα στοιχειωμένο

15. Δ.Ι. Κοντογιάννη, **Μικροτάξιδα**, Ἐκδοτ. οἶκος Δημητράκου Α.Ε., Ἀθήναι 1935, 23 × 14, σ. 112, εἰκονογρ. (φωτογραφίες + σχέδια).

16. Ἔ.ἀ., σ. 5.

17. Ἔ. ἀ. σ. 10.

γεφύρι σάν τόν Ἄραχθο. Ὁ Σπερχειός εἶναι ἓνα μικρό ποτάμι, σάν λησμονημένο ἀνάμεσα στίς βαθιές χαράδρες τοῦ Τυμφρηστοῦ καί σάν τρυπωμένο στίς πανύψηλες καλαμιές τοῦ στενόμακρου κάμπου τῆς Λαμίας. Εἶναι μικρό, μά δοξασμένο ποτάμι· τό πιό δοξασμένο ἑλληνικό ποτάμι· ἔζησε ὅλη τήν ἱστορία τῆς πατρίδας μας κι ἐνωσε ὅλους τοὺς παλμούς της, ὅλους τοὺς πόνους της, ὅλες τίς χαρές της...». Ἐδῶ ὁ Κοντογιάννης διδάσκει πρῶτα γεωγραφία κι ὕστερα ἱστορία συνεχίζοντας τή διήγησή του μ' ἀναφορές στόν Λεωνίδα τῆς Σπάρτης καί στόν μάγιστρο Νικηφόρο Οὐρανό τοῦ Βυζαντίου. Διδάσκει τό παιδί, τόν ἔφηβο, τόν ἐνήλικα μέ τόν δικό του τρόπο πού κατορθώνει καί συναρπάζει.

Κεφάλαιο: «Ὁ Θεσσαλικός κάμπος¹⁸: – Ἡ Θεσσαλία, παιδιά μου, εἶναι ἡ σιταποθήκη τῆς πατρίδας μας· δυστυχῶς μόνο τά δύο πέμπτα καλλιεργοῦνται· ἂν καλλιεργηθῆ ὅλος ὁ κάμπος, μπορεῖ νά θρέψῃ ὀλόκληρη τήν Ἑλλάδα μας καί νά μᾶς περισσέψῃ σιτάρι γιά πούλημα. Αὐτά μᾶς ἔλεγε συχνά-πυκνά ὁ Δάκαλος τοῦ χωριοῦ μου. Ἦτανε τόν καιρό, πού ἡ Μακεδονία καί ἡ Θράκη ἦταν ἀκόμα σκλαβωμένες στήν Τουρκία καί μόνο ἡ Θεσσαλία ἦταν ἐλεύθερη. Μέ τί πόνο μᾶς μιλοῦσε ὁ ἀγαθός ἐκεῖνος γέροντας γιά τοὺς ἀκαλλιεργητοὺς κάμπους τῆς Θεσσαλίας!». Ὁ Κοντογιάννης διδάσκει ὅ,τι διδάχτηκε ἀπ' τόν δάσκαλό του. Εἶναι ἡ γνώση πού μεταφέρεται ἀπό γενιά σέ γενιά. Εἶναι ὁ εὐσχημος τρόπος μετάδοσης τῆς γνώσης, ὁ τόσο συναρπαστικός.

Μυκῆνες¹⁹: «Τό ταξίδι ἀπό τήν Τρίπολη στίς Μυκῆνες μέ τό σιδηρόδρομο ἦταν ἐξαιρετικά εὐχάριστο. [...] Ὅσο πλησιάζαμε στίς Μυκῆνες τόσο περισσότερη συγκίνηση νιώθαμε. [...] Θ' ἀντικρούσαμε τήν πατρίδα τοῦ τρισένδοξου Ἀγαμέμνονα, τοῦ δοξασμένου βασιλιᾶ κι ἀρχιστράτηγου τῶν Ἑλλήνων στόν Τρωϊκό πόλεμο...». Καί καταλήγει μέ ἀναφορά του στόν σπουδαῖο ἀρχαιολόγο πού ἀποκάλυψε τήν Τροία καί τίς Μυκῆνες: τόν Ἐρρίκο Σλήμαν.

Δελφοί²⁰: «Πάντα εἶχα τόν πόθο νά ἰδῶ τοὺς Δελφοὺς [...] τό βασιλεῖο τοῦ ξανθοῦ Ἀπόλλωνα. Νά ἰδῶ τό μαντικό θρόνο τῆς Πυθίας, πού κανόνιζε μέ τοὺς χρησμούς της τήν τύχη ἀτόμων καί λαῶν, Ἑλλήνων καί βαρβάρων...». Χωρίς νά κουράζει ὁ Κοντογιάννης

18. Ἔ. ἀ. σ. 13.

19. Ἔ. ἀ. σ. 71.

20. Ἔ. ἀ. σ. 88.

ἐντοπίζει καί περιγράφει, σάν καλός ξεναγός, ὅλα τὰ στοιχεῖα πού συνθέτουν τό ἄγριο καί μεγαλόπρεπο τοπίο σ' αὐτό τό κέντρο τῆς γῆς τῶν Ἀρχαίων: τίς Φαιδριάδες πέτρες, τοὺς θησαυρούς, τό Στάδιο καί τό Θέατρο, τόν Ἠνίοχο, τόν Ἀντίνοο, τήν Κασταλία, τό Γυμνάσιο.

Τό κάστρο τοῦ Ἐπάχτου²¹: «Ξέρετε ποιό εἶναι τό μεγαλύτερο ἑλληνικό κάστρο; Ξέρετε ποιό εἶναι τό ωραιότερο ἑλληνικό κάστρο; Εἶναι τό κάστρο τοῦ Ἐπάχτου. Ὁ Βλαχογιάννης, ὁ ἐκλεκτός λογοτέχνης, πού πολὺν καιρό ἔγραφε μέ τό ψευδώνυμο Γιάννης Ἐπαχτίτης, τό ἔχει χιλιοτραγουδήσει αὐτό τό κάστρο. Ὁ Ἐπαχτος εἶναι ἀπ' τίς ἀρχαιότερες ἑλληνικές πόλεις κι ἡ γεωγραφία τῆ λέει Ναύπακτο. Τῶνομά της ἔχει καί τήν ἰδιαίτερη ἱστορία του: Ἐδῶ καί χιλιάδες χρόνια κάμποσοι Ρουμελιῶτες, κυνηγημένοι ἀπ' τῆ φτώχεια, ἄφισαν τίς ἄγρονες βουνοκορφές τοῦ τόπου τους, ἔστησαν τό πρῶτο ναυπηγεῖο στοῦ Ἐπάχτου τήν ἀκρογιαλιά καί μέ τὰ χοντροδουλεμένα καρᾶβια τους πέρασαν τόν Κορινθιακό καί σκορπίστηκαν στοὺς καρπερούς κάμπους τοῦ Μωριά. Ἀπ' τό ναυπηγεῖο αὐτό πῆρε καί ἡ πόλη τό ὄνομα Ναύπακτος. Μά ὅλοι σήμερα Ἐπαχτο τῆ λένε. Πολλές ὁμορφιές ἔχει ὁ Ἐπαχτος. Ὀλοκάθαρη ἀκρογιαλιά, ἄφθονα καί κρύα νερά, μεγάλα περιβόλια, καλόκαρδον κόσμο. Ἐκεῖνο ὅμως πού κάνει τῆ μεγαλύτερη ἐντύπωση εἶναι τό Κάστρο του». Ἄν ξυπνοῦσε σήμερα ὁ Κοντογιάννης κι ἀντίκρυζε τόν Ἐπαχτο θά δυσκολευόταν νά τόν γνωρίσει. Θά μελαγχολοῦσε βλέποντας κτίρια - μεγαθήρια στή θέση πού κατεῖχαν τὰ μεγάλα περιβόλια, δέν θά δίσταζε ὅμως νά ὁμολογήσει πῶς ὁ Ἐπαχτος παραμένει ἡ πιό ὁμορφη παραλιακή πόλη τῆς Στερεᾶς.

Ἐπεχείρησα νά μεταφέρω μερικές εἰκόνες ἀπό τήν ἑλληνική φύση καί τῆ ζωή, ὅπως τίς κατέγραψε στά Μικροτάξιδα ἕνας ἀπό τοὺς πρωτοπόρους τῆς Δημοτικῆς, ὁ Δημήτρης Κοντογιάννης, μέ τῆ δική του ἀπλή καί ρέουσα γλῶσσα, μέ τήν τέχνη τοῦ λόγου πού συναρπάζει διδάσκοντας καί διδάσκει συναρπάζοντας. Ὅσοι δέν ἔτυχε νά διαβάσουν τό σπάνιο αὐτό βιβλίο ἄς τ' ἀναζητήσουν στή βιβλιοθήκη τῆς Ναυπάκτου ἢ ὅπου ἄλλοῦ μπορέσουν νά τό βροῦν.

Τό 1937, δύο χρόνια μετά τήν πρώτη ἔκδοση πού ἔχει ἤδη ἐξαντληθεῖ, ὁ Κοντογιάννης πραγματοποιεῖ δεύτερη ἔκδοση μικρότερου

21. Ἐ.ἀ., σ. 99.

σχήματος²². Τό κείμενο εἶναι ἀπαράλλαχτο τῆς πρώτης μέ τή μόνη προσθήκη (στό τέλος) τοῦ κεφαλαίου «Ἡ Κοιλιάδα τῶν Τεμπῶν». Ἀντί προλόγου ὁ συγγραφέας δημοσιεύει δύο συγχαρητήριες ἐπιστολές φίλων καί συναδέλφων, παραθέτοντας ὁ ἴδιος τοὺς λόγους πού τόν ὀδήγησαν στήν ἐπανέκδοση. Στό ὀπισθόφυλλο δημοσιεύεται ἔγγραφο τοῦ ὑπουργοῦ Θρησκευμάτων καί Παιδείας. «πρός τοὺς κ.κ. Ἐπιθεωρητάς τῶν δημοτικῶν σχολείων τῶν κράτους», μέ τό ὅποιο συνιστᾶ τά Μικροτάξιδα στούς λειτουργοὺς τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδύσεως καί τοὺς μαθητάς τῶν δύο τελευταίων τάξεων τῶν δημοτικῶν σχολείων. Ἀκολουθεῖ τρίτη ἔκδοση τό 1946 καί τέταρτη τό 1949. Τέσσερις ἐκδόσεις τῶν Μικροτάξιδων μέσα σέ 14 χρόνια ἀποτελοῦν ἀπόδειξη τῆς πανελληνίας ἀποδοχῆς τοῦ βιβλίου κι ἐπιβεβαίωση τοῦ λογοτεχνικοῦ ταλάντου τοῦ συγγραφέα.

Ὁ Κοντογιάννης τήν πρώτη ἔκδοση τοῦ 1935 ἀφιερώνει στήν ψυχούλα τῆς μονάκριβης Μαιρούλας του. Ἦταν ἓνα παιδί - θαῦμα, σολίστ στό βιολί στά 9 του χρόνια. Ὅμως ἡ καρδιά του δέν ἄντεξε. Τό μονάκριβο ἀγγελούδι τοῦ Μῆτσου Κοντογιάννη καί τῆς Λίτσας Ἀγαπητοῦ, αὐτό πού τοὺς χάρισε τήν υπέρτατη εὐτυχία, τή δύναμη γιά δημιουργική παραγωγή, αὐτό τό ὠραῖο πλάσμα, πρίν συμπληρώσει τά 10, ἔφυγε γιά πάντα ἀφήνοντας τοὺς γονεῖς μόνους στή δυστυχία τους. «- Περισσότερο ἀπό μᾶς τό ἀγάπησε ὁ Κύριος καί τό κάλεσε κοντά Του», ἔλεγε ὁ Μῆτσος. «- Εὐχαριστῶ τό Θεό πού μοῦ τό ἄφησε κι ἔζησε 10 χρόνια», θρηνοῦσε ἡ Λίτσα²³. Ὅμως δέν κατάφεραν νάβρουν μαζί τή γαλήνη. Χώρισαν στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1930. Ἡ Λίτσα πέθανε στήν Κατοχή ἀπό θλίψη²⁴. Ὅμως ὁ Μῆτσος βρῆκε τό κουράγιο καί συνέχισε νά γράφει σχολικά βιβλία. Καί τό 1935 ἐξέδωσε τά Μικροτάξιδα στή μνήμη τῆς Μαιρούλας του.

Τή χαμένη του εὐτυχία ξαναβρῆκε στήν τρίτη του σύζυγο, τή δασκάλα Ἐλένη (Νίτσα) Σαουσοπούλου, τήν ἀγαθὴ ἐκείνη ἀριστοκρά-

22. Δ.Ι. Κοντογιάννη, Μικροτάξιδα, Ἐκδοτ. οἶκος Δημητράκου Α.Ε., Ἀθήναι 1937, 20 x 15, σ. 136. εἰκ.

23. Ἀπό διήγηση τῆς θείας Φρόσως Κραβαρτογιάννου - Παπαγεωργίου, καλῆς φίλης τῆς Λίτσας.

24. Ἡ Λίτσα, λίγα χρόνια μετὰ ἀπό τό - κοινῆ συναινέσει - διαζυγίό τους, παντρεύτηκε τόν Πιατᾶ, ἀνώτερο ἀξιωματικό τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ - ἄν μέ βοηθᾶ ἡ μνήμη. Σέ βιβλίο της πού δωρίζει στόν πατέρα μου, μέ ἡμερομηνία 5.5.1940, ὑπογράφει ὡς Λίτσα Πιατᾶ.

τισσα πού τοῦ συμπαραστάθηκε στά τελευταῖα χρόνια τοῦ βίου του. Ὁ Κοντογιάννης ἔφυγε ἀπ' τή ζωή τό 1951, στά 75 του χρόνια. Ἡ Νίτσα ἔμεινε μόνη μέ τήν ἀνάμνηση τοῦ ἀγαπημένου της συζύγου. Τήν ἐπισκεπτόμουνα συχνά στήν Καλλιθέα, Χαροκόπου 30. Σέ μιά ἀπ' τίς ἐπισκέψεις μου τό 1962 μοῦ ἐκμυστηρεύτηκε τήν ἐπιθυμία τοῦ Μήτσου νά περιέλθει στήν κατοχή μου ἡ Βιβλιοθήκη του. Ἦταν περί τά 200 βιβλία, σπάνιες πολύτιμες ἐκδόσεις. Θεώρησα καθήκον μου νά κάνω αὐτή τήν εὐχαριστήρια ἀναφορά στή μνήμη τους.

Ἡ Νίτσα εὐτύχησε νά χαρεῖ πολλές ἐπανεκδόσεις τῶν Ἀναγνωστικῶν τοῦ Δημοτικοῦ τοῦ Δημήτρη Κοντογιάννη²⁵, τελευταία προσφορά στά Ἑλληνόπουλα ἀπό τόν μεγάλο τους Δάσκαλο.

---

25. Οἱ ἐκδόσεις τῶν σχολικῶν βιβλίων τοῦ Δημ. Κοντογιάννη, μαζί μέ ἄλλους συγγραφείς, συνεχίστηκαν ὡς τό 1976 - 1977. (Πρβλ. Σ. Σκαλτσᾶς: ἔφημ. Ἡ Τερψιθέα, ἔ.ἀ., φ. 48 - Γιώργος Ἀνδρειωμένος: Ἡ πόηση τοῦ Γ. Ἀθάνα στά σχολικά Ἀναγνωστικά, Ναυπακτικᾶ, τ. Η', ἔ.ἀ., σ. 448. Τοῦ ἴδιου: Οἱ Ἑπτανήσιοι στά Σχολικά Ἀναγνώσματα τῆς τελευταίας Ἐξηκονταετίας, ἔ.ἀ., σ. 72 - 4).

Λάμπα Ασετιλίνης (Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας)

ΦΘΙΝΟΝΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ

τοῦ Γ. Κουτσοκλένη

ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἐκτός ἀπό τά ἐπαγγέλματα πού μέχρι τώρα ἔχουμε ἀναφέρει καί πού τά ὁποῖα ἀπαιτοῦσαν μόνιμες ἐγκαταστάσεις καί προπαντός μόνιμη πελατεία, ὑπῆρχαν καί ἄλλα πού ἐνῶ ἦταν ἀπολύτως ἀπαραίτητα γιά τή ζωή τῶν κατοίκων, διαφόρων κατηγοριῶν, ἐν τούτοις δέν ἦταν δυνατόν νά ικανοποιήσουν τίς ἀνάγκες μιᾶς μόνιμης ἐγκαταστάσεως, ἐνός δηλαδή μόνιμα ὀργανωμένου μαγαζιοῦ.

Σάν παράδειγμα φέρνω τόν «ἀκονιστή», αὐτόν δηλαδή πού μέ ἓνα τροχό στήν πλάτη γύριζε ἀπό χωριό σέ χωριό γιά νά ἀκονίσει τά μαχαίρια, τά ψαλίδια καί τά λοιπά κοφτερά ἐργαλεῖα τῶν κατοίκων ὅλης τῆς περιοχῆς.

Λοιπόν μ' αὐτά τά μικρά, ἀλλά ἀπολύτως ἀπαραίτητα ἐπαγγέλματα πού ἔφυγαν, πού χάθηκαν καί πού ποτέ πλέον δέν θά ξαναγυρίσουν καί μέ ὅποιαδήποτε μορφή, θά ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ.

Ο ΑΚΟΝΙΣΤΗΣ, Ο ΤΡΟΧΙΣΤΗΣ

«...Μαχαίρια, ψαλίδια
γι' ἀκόνισμααα! Ὁ τροχός»!...

Τούτη ἡ τραγουδιστή φωνή ἀκουγόταν ἀρκετά συχνά στά χωριά. Ἦταν τοῦ ἀκονιστή, αὐτοῦ δηλαδή πού γύριζε μέ τόν τροχό στήν πλάτη, γιά νά ἀκονίσει ὅ,τι κοφτερό εἶχαν τά νοικοκυριά, ὅπως μαχαίρια διάφορα, ψαλίδια, κλαδευτήρια καί τόσα ἄλλα.

Ἕνας ξύλινος σκελετός, σέ σχῆμα κουλούρας, τετραγωνικῆς πυραμίδας, ὕψους γύρω στό ἓνα μέτρο, εἶχε στό πάνω μέρος ἓνα φιλό ἀκόνι, στρογγυλό ὅπως ἓνας κανονικότατος δίσκος, πού κατά κανόνα ἦταν ἀπό σμιρίγλη. Μποροῦσε νά ἦταν ὁμοῦ καί ἀπό εἰδική πέτρα πού τή λέγανε «ἀκονιά».

Ὁ δίσκος αὐτός τοῦ ἀκονιοῦ, πού ἡ διάμετρος του ἦταν ἀπό 10 ἕως 30 περίπου ἑκατοστά, γύριζε πάρα πολύ γρήγορα, παίρνοντας πολλές στροφές μέ τή βοήθεια ἑνός πολύ μεγαλύτερου τροχοῦ, πού κατά κανόνα ἦταν ἡ ζάντα, ὁ τροχός ἑνός ποδηλάτου.

Ἡ μεγάλη ρόδα γύριζε μέ τή βοήθεια ἑνός πεντάλ, μέ ἕνα δηλαδή πέδιλο, μέ τό ὅποιο ἐπροκαλεῖτο ἡ κίνηση, ὅταν σπρωχνότανε μέ τό πόδι καί μ' ἕνα λουρί μετέδιδε τήν κίνηση στόν μικρό τροχό.

Ἡ διαφορά τῆς ἀκτίνας τῶν δύο τροχῶν πολλαπλασίαζε ἀνάλογα καί τίς στροφές τοῦ ἀκονιοῦ, δηλαδή τοῦ μικροῦ τροχοῦ καί ὁ τροχιστής ἔβαζε τό μαχαίρι ἢ ὅποιο κοφτερό ἤθελε νά ἀκονίσει, σταθερά καί μέ τήν πρέπουσα κλίση πάνω στόν τροχό - ἀκόνι καί ἔτσι πετύχαινε τό ἀκόνισμα.

Ἡ σμιρίγλη ἢ ἡ ἀκονιά ἔτρωγε συμμετρικά τό σίδηρο, ἔτσι ὥστε νά τοῦ δημιουργήσει τήν ἀπαραίτητη κόψη, χωρίς νά τοῦ ἀφήσει αἰθέρα.

Ὁ τροχιστής συνήθως ἔκανε καί ἄλλο ἐπάγγελμα, γιατί μέ μόνο τόν τροχό του δέν ἔβγαζε τό ἀπαραίτητο μεροκάματο.

Στήν Άμφισσα υπήρχαν και μαγαζιά, «Τροχεία», τά όποία όμως έξυπηρετούσαν κατά κανόνα επαγγελματίες, όπως χασάπηδες, κουρείς και άλλους πού χρησιμοποιούσαν στή δουλειά τους κοφτερά εργαλεία.

Τέτοια τροχεία ήταν του Α. Σορώκου και του Ήλ. Θεοδωρακόπουλου, αυτού πού όλος ό κόσμος τόν ήξερε «Γεναίον».

Πλανόδιος τροχιστής έχει πολλά χρόνια νά φανεί στήν περιοχή μας. Οί γύφτοι πού συνήθως έκαναν αυτή τή δουλειά, τώρα μετακινούνται μέ DATSUN και έχουν άλλα, πιό κερδοφόρα επαγγέλματα... Έξέλιξη γάρ...

Ο ΚΤΕΝΑΣ

Ένας άργαλειός θέλει «χίλια δυό και τής κότας τό φτερό», λέγανε οί παλιές. Και δέν υπήρχε σπίτι πού νά μήν είχε άργαλειό. Ένα απ' τά κύρια έξαρτήματα του άργαλειού ήταν και τό χτένι. Μ' αυτό, άφου τό τοποθετούσαν στό ξελόχτενο, κτυπούσαν τό ύφάδι για νά πήξει όμοιόμορφα.

Ανάλογα μέ τό τί είδους ύφασμα ύφαίνουμε χρησιμοποιούμε και τό ανάλογο κτένι. Υπάρχουν κτένια πού τά χρησιμοποιούσαν για πολύ λεπτές κλωστές και χτένια για χονδρές, γι' αυτό τό διάστημα μεταξύ τών δύο «γοφιών» κειμένεται από λιγώτερο από ένα χιλιοστό μέχρι και λίγο περισσότερο από δύο χιλιοστά.

Έπίσης τό μήκος ενός κτενιού κειμένεται από 75 εκ. μέχρι και πάνω από ένα μέτρο, τό δέ πλάτος του είναι γύρω στά 10 εκ.

Τά χτένια τά έφτιαχνε ό γυρολόγος χτεναΐς πού έπισκεπτόταν τό χωριό αρκετά συχνά.

Για νά γίνει ένα χτένι δέν χρειάζονται πολλά ή δύσκολα εργαλεία και ύλικά. Ένα κοφτερό μαχαίρι βοηθά τόν κτεναΐ νά φτιάσει από καλάμι τά «γοφιά», δηλαδή καλαμάκια φιλά διαστάσεων 4 χιλ. × 2 χιλ. × 10 εκ. περίπου, για τά προοριζόμενα για χονδρά νήματα κτένια και αρκετά φιλότερα για τά άλλα.

Αυτά τά «γοφιά», όπως τά λέγανε, τά στερεοποιούσε σέ παράλληλη διάταξη, μέ τήν βοήθεια και όδηγό ενός πλαισίου και μέ ειδικό σπάγγο αναλόγου πάχους. Τό μήκος, ό αριθμός δηλαδή τών γο-

φιῶν, ἐξαρθῶταν ἀπ' τῆ θέληση τῆς νοικοκυραῆς καί μετριῶταν σέ... «στράτες».

Ἡ παραγγελία τῆς νοικοκυραῆς π.χ. ἔλεγε: «Θέλω ἓνα χτένι γιά κουρελοῦ μέ 20 στράτες», πού σήμαινε ὅτι θέλω ἓνα χτένι γιά χονδρά νήματα καί τό μάκρος του νά εἶναι 220 γοφιά, δηλαδή νά περνοῦν μέσα ἀπ' αὐτό 220 κλωστές τοῦ στιμονιοῦ, ἀφοῦ κάθε στράτα ἔχει ἔνδεκα γοφιά.

Παρατηρώντας τά διάφορα χτένια πού σήμερα θά τά δοῦμε στό Λαογραφικό Μουσείο Φωκίδας, εὐκόλα θά δοῦμε μέ τί μεράκι, μέ τί τέχνη, μέ πόση ἐπιμέλεια, ὁ κτενάς στέργωνε ἓνα χτένι, τοποθετώντας τά «γοφιά» τό ἓνα δίπλα στό ἄλλο, χωρίς αὐτά νά ξεφεύγουν οὔτε μισό χλιοστό. Αὐτό πάει νά πεῖ μάστορας. Κι' αὐτό πάει νά πεῖ ἐπαγγελματική συνείδηση καί... καλό γοῦστο.

Ὁ κτενάς ἐκτός ἀπό τά χτένια ἔφτιαχνε καί τά Μ'τάρια, πού ἦταν ἓνα ἄλλο κύριο ἐξάρτημα τοῦ ἀργαλειοῦ.

Αὐτά πηγαιναν πάντοτε κατά ζευγάρια, μέ ἀποστολή νά ἀνεβοκατεβάζουν τό στιμόνι. Τό ἓνα εἶχε τίς μονές κλωστές τοῦ στιμονιοῦ καί τό ἄλλο τίς διπλές. Ἔτσι ὅταν τό πρῶτο κατέβαζε τίς μονές τό ἄλλο ἀνέβαζε τίς διπλές καί ἔτσι δημιουργεῖτο ὁ χῶρος, τό ἄνοιγμα, μέσα ἀπ' τό ὁποῖο περνοῦσε ἡ σαῖτα μέ τό ὑφάδι. Τήν ἐπομένη φορά ἀνέβαζαν τίς μονές καί κατέβαζαν τίς ζυγές. Μέ τόν τρόπο αὐτό ἐπιτυγχάνετο ἡ ἀπαραίτητη διαπλοκή.

Τά Μ'τάρια ἦταν κι' αὐτά δουλειά τοῦ κτενά. Μποροῦσαν ὁμως νά τά φτιάξουν καί οἱ... προκομένες νοικοκυρές, ἀλλά ἐλάχιστες.

Δύο ὀρθογώνιοι ξύλινοι ράβδοι, διαστάσεων 2 × 2 ἑκατοστά καί μάκρος ἀπό 75 ἐκ. μέχρι καί λίγο πιο πάνω ἀπ' τό μέτρο, κρατοῦσαν τίς ἄκρες ἀπ' τίς θηλιές, πού ἡ μία περνοῦσε μέσα ἀπ' τήν ἄλλη. Οἱ θηλιές αὐτές ἦταν φτιαγμένες ἀπό νήμα πού τό λέγανε «Μ'ταρόνεμα».

Τό Μ'ταρόνεμα ἦταν λευκό, καλοστριμμένο, γερό νήμα, καί γιά νά πετύχουν τό ἴδιο ἀκριβῶς μάκρος τῆς θηλιάς χρησιμοποιοῦσαν ἓνα πήχη, πλάτους 5 περίπου ἑκατοστῶν καί μακρυά ὅσο περίπου τό μάκρος τοῦ Μ'ταριοῦ πού θέλανε νά φτιάξουν. Τόν πήχη αὐτόν τόν λέγανε «σπάθη».

Σήμερα μόνο οἱ γρηές γνωρίζουν τή λέξη «Μ'τάρια» Ποιός λοιπόν νά γνωρίζει τόν τεχνίτη ἢ τήν τεχνήτρα τοῦ ἀπαραίτητου αὐτοῦ ἐξαρτήματος τοῦ ἀργαλειοῦ; Ἀλλά μήπως σ' ἀλήθεια γνωρίζουν τόν... ἀργαλειό;

Ο ΨΑΡΑΣ

Τοῦτον τόν βλέπουμε ἐκεῖ κοντά στή θάλασσα. Ξυπόλητος, μέ ἀνασηκωμένα τά παντελόνια καί κρατώντας στό κεφάλι του ἕνα καλάθι, σέ σχῆμα ταψιοῦ, μέ διάφορα ψάρια μέσα γύριζε τίς γειτονιές διαλαλώντας τά... φρέσκα του ψάρια.

Εἶναι γνωστή ἡ... περιπέτειά του: Περνώντας, λέει, κάτω ἀπ' τό μπαλκόνι εἶδε τήν Κυρία νά ἔχει ἀνοιχτά τά πόδια της καί:

- ὦχ! τά πόδια. (ὀχταπόδια)

Ἡ κυρία κάτι πονηρεύτηκε καί μέ τό συνηθισμένο ἔνστιχτό της ἔκλεισε τά πόδια της καί τότε ὁ ψάρας:

- Ἄστα κεῖ. (Ἄστακοί)

...

Ο ΜΑΝΑΒΗΣ

Τά παληά χρόνια γύριζε μέ τό γαΐδουράκι του φορτωμένο, από γειτονιά σέ γειτονιά, ό πλανόδιος μανάβης φωνάζοντας και διαλαλώντας τό εμπόρευμα τής εποχής.

– «Έχω κόκκινες ντομάτες

γιά φαΐ και γιά σαλάτες.

Έχω μαΐδανό κι' αντίδια

και μεγάλα κουνουπίδια».

ή «Όλα τά σφάζω! Όλα τά μαχαιρώνω!», όταν έπρόκειτο γιά καρπούζια ή πεπόνια, και τόσα άλλα.

Σήμερα μόνο οί παραγωγοί μέ τά αγροτικά τους αυτοκίνητα ή οί γύφτοι γυρίζουν στά χωριά ή τίς γειτονιές γιά νά πουλήσουν τήνπραμάτεια τους.

Ο ΨΙΛΙΚΑΝΤΖΗΣ «ΠΡΑΜΑΤΕΥΤΗΣ»

Τόν λένε και «γυρολόγο», γιατί γύριζε από χωριό σέ χωριό και από γειτονιά σέ γειτονιά γιά νά πουλήσει στίς νοικοκυράδες τήνπραμάτεια του, φορτωμένη πάνω στό γαΐδούρι του κυρίως και

...«Δρίλια, χασέδες, φανέλλες, βατίστες
φορέματα διάφορα.

Κάλτσες ἀνδρικές, γυναικείες, παιδικές

ὄλα τὰ χρώματα...», ἦταν τοῦ ἑνός ὁ... χαβάς. Τοῦ ἄλλου ἀπλᾶ...
«ὁ ἔμπορας». Ὁ ἄλλος εἶχε μόνο μιά καραμούζα, σάν αὐτὴ πού εἶχε
ὁ ταχυδρόμος.

Τώρα μόνο οἱ γύφτοι πουλοῦν... κελίμια καὶ χαλιά.

Ο ΠΑΓΟΠΩΛΗΣ

Τό ἐπάγγελμα τοῦτο τό βλέπουμε μόνο στήν Ἄμφισσα καὶ στήν
Ἰτέα ὅπου ὑπῆρχαν ἐργοστάσια παραγωγῆς πάγου.

Ὁ παγοπώλης ἔπαιρνε τίς... «κολώνες» τοῦ πάγου καὶ τίς μετέ-
φερε στοὺς πελάτες του.

Ἐνα ζευγάρι χοντρά, λαστιχένια γάντια, ἓνα πριόνι γιὰ νά κόβει
τίς κολώνες στά δύο ἢ στά τέσσερα καὶ ἓνα εἰδικό ἄγκιστρο γιὰ νά
πιάνει τόν πάγο ἦταν τὰ μοναδικά του ἐργαλεῖα.

Ἡ μεταφορὰ γινόταν μέ τρίκυκλα ἢ μηχανάκια.

Στῆ 10ετία τοῦ '50 ἄρχισαν νά ἐμφανίζονται τὰ ἠλεκτρικά ψυ-
γεῖα. Ἀπό τότε πού κάθε σπίτι ἔχει τό δικό του... «παγοποιεῖο», πε-
ριττεύουν τὰ ἐργοστάσια καὶ οἱ παγοπώληδες.

Ο ΠΑΓΩΤΑΤΖΗΣ ΚΑΙ ΚΟΥΛΟΥΡΑΣ

Φορώντας τὴν ἄσπρη του μπλούζα καὶ σπρώχνοντας τό βαρὺ κα-
ρότσι του ἔβγαινε ὁ Παγωτατζῆς τὰ πρωινὰ καὶ τὰ ἀπογεύματα κυ-
ρίως, ἰδιαίτερα τίς Κυριακές καὶ γιορτές γιὰ νά πουλήσει τό «χωνά-
κι» ἢ τὴν «κασάτα» του, μέ παγωτὸ βανίλια ἢ σοκολάτα, πού εἶχε
μέσα σ' αὐτό, χωμένο μέσα σέ χονδροκομμένο πάγο.

Πρὶν ἀπ' τόν Β' Π. Πόλεμο τό χωνάκι εἶχε μία (1) δραχμή, ἐνῶ ἡ
κασάτα εἶχε δύο (2) δραχμές.

Τώρα οἱ ποικιλίες τῶν παγωτῶν πού προσφέρουν οἱ μεγάλες γα-
λακτοβιομηχανίες, σέ γεύσεις καὶ μεγέθη, εἶναι πάρα πολλές καὶ ἀπό
πλευρᾶς ὑγείας χωρὶς πρόβλημα.

Ὁ ἴδιος ὁ παγωντζῆς τίς ἐποχές πού δέν εἶχε πέραση τό παγωτὸ
πουλοῦσε κουλούρια. Κουλούρια σιμιντζίδικα, κουλούρια μουστο-

κούλουρα πού εἶχε πάνω στόν ταβλά του. Τόν κουλουρτζή τόν ἔβλε-
πες πάντα ἔξω ἀπ' τὰ σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἀκολουθοῦσε καί στίς
ἐκδρομές τους, ὅσο μεγάλες καί ἂν ἦταν αὐτές.

Ο ΠΑΛΗΑΝΤΖΗΣ

*«Ροῦχα, παληά παπούτσια ἀγοράζω
μέσ τίς γειτονιές γυρίζω
κι' ὅ,τι βρω παληό φωνίζω.*

*Καί παπούτσια καί χαλιά
μέσ τό τρύπιο μου τσουβάλι
πέφτουν περασμένα κάλη».*

Ὁ παληαντζηγιῆς!! Ἡ φωνή τοῦ ἀνθρώπου πού φορτωμένος ἕνα
τσουβάλι γυρνοῦσε τίς γειτονιές καί γύρευε νά ἀγοράσει ὅ,τι παληό
ὕπῃρχε σέ κάθε σπίτι καί πού ἡ νοικοκυρά του, γιά πολλούς καί δια-
φόρους λόγους, ἤθελε νά τό ξεφορτωθεῖ.

Ὅμως μερικές νοικοκυρές πουλοῦσαν καί ἀντικείμενα πολύτιμα,
ὅπως ἀσημένια κηροπήγια κ.λπ., κ.λπ., γιατί γιά κάποιο λόγο ἤθε-
λαν ἐπειγόντως χρήματα καί μάλιστα κρυφά ἀπ' τοὺς ἄνδρες τους.
Ἔτσι πραγματικά «μέσ τό τρύπιο του τσουβάλι πέφταν περασμένα
κάλη», ὅπως λέει καί τό τραγούδι.

Ὅλα αὐτά φθάνουν τελικά στό Γιουσουρούμ, δηλαδή τό Μονα-
στηράκι.

Στήν περιοχή μας εἶχαμε περαστικούς ξένους καί ὄχι μόνιμους
πού νά τό ἔχουν σάν κύριο ἐπάγγελμα.

Ο ΧΑΜΑΛΗΣ

Ἡ λέξη Χαμάλης εἶναι τουρκικῆς προέλευσης. Ἑλληνικά λέγεται
ἀχθοφόρος καί βασταζός.

Πρόκειται γιά τόν ἄνθρωπο πού ἀνελάμβανε, μέ πληρωμή - τά
χαμαλιάτικα - νά φορτώσει ἢ ξεφορτώσει ἢ καί νά μεταφέρει στοὺς
ὠμούς του ἢ μέ καρότσι διάφορα βάρη, ὅπως βαλίτσες κ.λπ. στοὺς
σιδηροδρομικούς σταθμούς ἢ στά λιμάνια ιδιαίτερα, ἀλλά καί
ἄλλοῦ.

Πολλές φορές ἔφερνε στίς πλάτες του τῆ «χαμαλίκα», δηλαδή εἰδικό ὑπόστρωμα γιά νά ὑποβαστάζεται τό φορτίο.

Στήν Ἄμφισσα ὑπῆρχε καί Σύλλογος Φορτοεκφορτωτῶν «ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΑΝΑΡΓΥΡΟΙ».

Ὅμως τό ἐπάγγελμα τοῦτο καίτοι δέν ἦταν ἄτιμο, πρόστιχο κ.ἄ., ἐν τούτοις ἡ λέξη «χαμάλης» ἦταν ὑβριστική, συνώνυμη μέ αὐτή τοῦ βάνουσου, τοῦ χυδαίου.

Σήμερα τά εἰδικά ἀνυψωτικά μηχανήματα καί ἡ πληθώρα τῶν αὐτοκινήτων ἔχουν καταργήσει τό ἐπάγγελμα τοῦ χαμάλη ἐντελῶς.

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΠΩΛΗΣ

Ἐφημεριδοπώλης. Εἶναι αὐτός πού ἔτρεχε στούς δρόμους νά διαλαλήσει καί νά πωλήσει τίς ἐφημερίδες.

Ἐφημερίδα; Εἶναι πανάρχαια λέξη. Τῆ βρίσκουμε στήν ἐποχή τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ὡς... στρατιωτικόν ὑπόμνημα στό ὁποῖο τό ἐπιτελεῖο του κατέγραφε τά γεγονότα τῆς ἡμέρας «...ἡ τῶν ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας συμπιπτότων ἀπογραφῆ».

Τελικά ὅταν λέμε ἐφημερίδα ἐννοοῦμε τό ἔντυπο πού κυκλοφορεῖ δημόσια, κάθε μέρα, ἢ καί κατά ἀραιότερα χρονικά διαστήματα, στό ὁποῖο ἀναγράφονται κυρίως οἱ πρόσφατες εἰδήσεις κοινοῦ ἐνδιαφέροντος, κρίσεις, ἀναγγελίες, διαφημίσεις καί ὅ,τι ἄλλο μπορεῖ νά γίνει γνωστό στό κοινό.

Ἄρκετοί ἦταν ἐκεῖνοι πού περίμεναν ἔξω ἀπ' τά τυπογραφεῖα τῶν ἐφημερίδων, στήν Ἀθήνα, γιά νά ἀρπάξουν τό δέμα μέ τίς φρεσκοτυπωμένες ἐφημερίδες, τό μελάνι τῶν ὁποίων δέν εἶχε ἀκόμα στεγνώσει καί νά τρέξουν, ὁ καθένας στόν δικό του τομέα, διαλαλώντας τήν ἐφημερίδα καί ἰδιαίτερα τό... γεγονός τῆς ἡμέρας καί νά πουλήσουν ὅσο τό δυνατόν περισσότερα φύλλα.

Καί τά πλέον ἀσήμαντα γεγονότα τά παρουσίαζαν, μέ τίς φωνές τους, ὡς σημαντικότερα, κεντρίζοντας τήν περιέργεια τῶν περαστικῶν καί παρασύροντάς τους στήν ἀγορά μιᾶς ἐφημερίδας. Καί ὅταν δέν ὑπῆρχαν ἰδιαίτερα σημαντικά γεγονότα τούς ἀκούγες νά διαλαλοῦν: «Φοβερά γεγονόταααα!».

Στήν περιοχή μας ὄλοι θυμοῦνται τόν Χρῆστο - Πανταζῆς τό ἐπώνυμό του - ἕνα θαυμάσιο τύπο. Αὐτός δέν διαφήμιζε κάποια

έφημερίδα, αλλά όλόκληρο τόν ήμερήσιο τύπο, αφού αυτός παραλάμβανε όλες τις έφημερίδες απ' τό Πρακτορείο 'Αθηναϊκού Τύπου και βγαίνοντας δέν χρειάζόταν νά διαφημίσει κάποια έφημερίδα, αλλά μέ ένα «...εεεές!» ειδοποιούσε τούς Σαλωνίτες ότι έφθασε τό λεωφορείο μέ τις έφημερίδες.

Ήξερε δέ ποιιά έφημερίδα διάβαζε ό καθένας και τήν έτοιμάζε από μακριά. Μετά απ' αυτόν δέν παρουσιάστηκε άλλος, ή δέ διανομή τών έφημερίδων γίνεται απ' τά πρακτορεία στά περίπτερα μέ αυτοκίνητα, απ' όπου κάθε ενδιαφερόμενος παίρνει τήν έφημερίδα του.

Έξ άλλου ή σημερινή έφημερίδα δέν είναι δυνατόν νά μεταφερθεί κάτω απ' τή μασχάλη, αφού ό αριθμός τών σελίδων της φθάνει και ξεπερνά τις ..., χωρίς τά ένθετα, ενώ τότε ή όκτασέλιδη προκαλούσε αίσθηση.

Άλλα χρόνια, άλλοι καιροί.

Ο ΚΑΦΕΤΖΗΣ

Καφενεία υπάρχουν ακόμα και σήμερα στην Έλλάδα. Στην Εύρωπη δέν υπήρξαν ποτέ μέ τή δική μας έννοια.

Δέν προχωράμε βέβαια σέ κάποια περιγραφή γιατί τό επάγγελμα αυτό δέν είναι... φθίνον και ούτε άλλαξε απ' τά παλιά εκτός απ' τό ότι έπαψε νά προσφέρει τόν ναργιλέ και άς τό συναγωνίζεται πλέον ή μοντέρνα καφετέρια.

Χρισσό: Τό πρόσφορο

Τῆς Ρούλας Λιάσκου

Στή μνήμη τῆς Ἄννας

Σαββατόβραδο.

Ψιλοβρέχει. Τά δρομάκια ποτίσαν στό χωριό. Τό κοντινό χινό-
πωρο ζυγώνει.

Ἡ αὐλή μέ τ' ἀτέλειωτα λουλούδια τῆς Ἄννας τῆς Δαραδήμαινας
μοσχομυρίζει φρεσκοπλυμένη.

– «Ἄννα!», φωνάζω.

Τό ξέρω, κάπου θά φανεῖ, κάτι ἀκόμα θά παστρεῦει στό νοικο-
κυριό της.

Ὅλα στή θέση τους ἀστράφτουνε, τζάκια, χαλκώματα, ἔπιπλα,
γυαλικά, πιάτα, μιντέρια.

– «Ἐδῶ», μοῦ λέει ἀπ' τῆ μικρή τήν πρόχειρη κουζίνα.

Τό φῶς γλυστράει ὡς ἔξω στήν κληματαριά.

Μπαίνω κι ὁ νοῦς μου πάει στό Σαββατόβραδο, τῶχω ξεχάσει.

Σέ μιά λεκάνη μπρός, ἡ Ἄννα ἀνασκουμπώνεται, ζυμώνει.

Φτιάχνει τό πρόσφορο, νά πάει στή λειτουργιά, πρωῖ, χαράματα,
γιά τό χαμένο της, τό εἰκοσάχρονο κορίτσι.

Ἡ ζύμη ἀνάλαφρη στά χέρια της, μά ὁ πόνος της βαρύς, σφραγί-
ζει τῆ θολή ματιά της.

Αὔριο θά πάει στήν Ἐκκλησιά τοῦτο τό πρόσφορο, μέ πόση πί-
κρα, πόση τρυφεράδα ζυμωμένο...

Δίπλα της ἡ Νιόβη, ἡ ἐγγονή μέ θαυμασμό τῆ βλέπει.

Δέ χάνει τό παραμικρό, καμιά της κίνηση. Ἔχει κοντά σγουρά
μαλλιά, ὄμορφο, ἔξυπνο προσωπάκι. Πάει στά τέσσερα, κι εἶναι τῆς
Ἄννας ἡ χαρά ἡ μοναδική, ἐγγόνι ἀπό τ' ἄλλο της κορίτσι.

Λεβέντισσα ἡ Ἄννα στή ζωή, γυναίκα, μάνα καί νοικοκυρά, κρα-
τάει τό σπίτι λαβωμένη ἀπ' τοῦ Χάρου τῆ λαβωματιά, στάχτη ἡ καρ-
διά, μά ἡ ζωή τῆ θέλει ὀρθή ἀκόμα νά παλεύει!

– «Θέλω κι' ἐγώ, γιαιγιά», λέει ἡ Νιόβη «νά ζυμώσω».

Παίρνω ένα ζυμαράκι και της δείχνω, πώς νά φτιάχνει κουλουράκια.

Χτυπάει τά χέρια της χαρούμενη, ή Άννα τής χαμογελά.

Ρίχνει νερό από τό πιάτο τό βαθύ, ρίχνει κι' άλλο αλεύρι.

Ή σκέψη της απόμακρη, τό βλέμμα της λυωμένο δάκρυ.

Μές στή μικρή κουζίνα όλα ζεστά, ανθρώπινα και πονεμένα.

Ή ζύμη αφράτη, έτοιμη, τήν ξύλινη σφραγίδα περιμένει.

Ή Άννα τήν πιέζει έλαφρά, μιά προσευχή λένε τά χείλια της καθώς σαλεύουν.

Και νά τό θέλει - αλλοίμονο - «δέ τή βολεί», καθώς μās λέει ο Ποιητής «ν' άλησιμονήσει». Τέτοιοι νεκροί καλότυχοι, πού οί ζωντανοί κάθε λεπτό μ' άγάπη τούς θυμούνται, τούς μιλάνε.

Άπόξω ή βροχή σταμάτησε.

Ή Άννα έχει τό πρόσφορο σκεπάσει νά φουσκώσει. Τή νύχτα θά τό ψήσει κι αύριο στή λειτουργιά, στήν πεντακάθαρη πετσέτα θά τό πάει. Θά τό διαβάσει ο παπάς και οί ψυχές πού φύγανε τόσο άδικα - δροσιά θά βρούνε.

Ή Νιόβη κελαΐδάει χαρούμενη, φτιάχνει τά κουλουράκια της στήν άκρη στό τραπέζι.

Ή νύχτα μπαίνει στήν αϋλή, στέκεται στό κατώφλι τής κουζίνας.

Κοιτάζει τή γιαγιά, τήν έγγονή, τό πρόσφορο, κοιτάζει τήν παράδοση, πού τρύπωσε μέσ στήν καρδούλα τής Νιόβης.

Θάρθουν πολλά για τή Νιόβη Σαββατόβραδα, άλλα θέ νάναι βροχερά, άλλα άγέρας θά φυσά, κι άλλα στοϋ φεγγαριου τό χάραμα θά γλυκοφέγγουν.

Και κείνη θά γυρίζει στά παλιά, και τή γιαγιά, πού ζύμωνε τό πρόσφορο τό Σαββατόβραδο θέ νά θυμάται...

Μέ πόση τέχνη και σβελτάδα τόπλαθε, ή ζύμη άνάσαινε άπαλή - μά ήταν τά μάτια τής γιαγιάς, τότες δέν ήξερε γιατί, κι άς τής χαμογελούσανε - ως μέσα τους βαθιά, πολύ βαθιά, τόσο θλιμμένα...

ΤΟ ΤΑΜΑ ΤΗΣ ΑΠΟΣΟΔΕΙΑΣ - ΙΕΡΕΣ ΜΝΗΜΕΣ -

Τοῦ Γιάννη Ἡλιόπουλου

Ἐνα μοναχογιό εἶχε ἡ γιαγιά Ξένη κι ἐκείνον γιά χρόνια στά Ξένα.

Ὁ Σωτήρης, εἶχε τελειώσει, λέει, τό Σχολαρχεῖο στό Κεφαλοχώρι τῆς περιοχῆς, στό Κροκύλειο, καί τό Γυμνάσιο, στά Σάλωνα. Ὅποτε-
ρα μπήκε, ἔλεγαν, στή Σχολή τῶν Εὐελπίδων κι ἔγινε ἀφαντος ἀπ' τό
χωριό γιά μεγάλα χρονικά διαστήματα, γιά χρόνια καί καιρούς!

Δέν εἶχε λησμονήσει ὅμως τή χήρα μάνα του, οὔτε γιά μιά στιγ-
μή. Ἐστελνε χαιρετίσματα μέ χωριανούς διερχόμενους κι ἀνάμεσα
γράμματα στή μάνα του, πού τά πήγαινε στόν παπα - Σταῦρο καί
τῆς τά διάβαζε.

Ἦταν ἡ ἐποχή, πού τά κορίτσια τοῦ τόπου μας δέ γίνονταν ποτέ
Σχολιαρούδια κι ἔμεναν μέ τήν πατροπαράδοτη τοῦ σπιτιοῦ τους,
τῆς φαμελιάς τους ἀγωγή, τήν ἠθική διδασχὴ τῆς ἐκκλησίας καί τ'
αὐστηρά ἤθη τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων τοῦ χωριοῦ τους, πού
τούς ἀνέδειχναν σ' ἀληθινές ἡρωίδες τῆς ζωῆς μέ τίς καθημερινές καί
πολύωρες, σκληρές ἐργασίες τοῦ χωραφιοῦ, τ' ἀμπελιοῦ, τοῦ κήπου,
τῆς τσοπανούρας, τοῦ λόγγου, συντρόφισσες ἀφοσιωμένες στίς
ἐργατικές δραστηριότητες καί τοῦ ἄντρα τους, ἔχοντας ἐπί πλέον τή
φροντίδα τοῦ νοικοκυριοῦ, τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, τήν περίθαλ-
ψη τῶν ἠλικιωμένων, τῶν γερόντων τῆς οἰκογένειας, τήν ἀδιάκοπη
λειτουργία τ' ἀργαλειοῦ, τῆς ρόκκας - τῆς πατροπαράδοτης ἡλακά-
της - τῆς πλεχτοβελόνας, ἀλλά καί τοῦ φούρνου, τοῦ κακαβιοῦ, τῆς
γαλίτσας καί πολλῶν ἄλλων ἀκόμα...

Ἄν ἀποφασίζοταν κάποτε, νά τιμηθεῖ ἡ ἐργατικότητα, ἡ ἀφοσίω-
ση στά μέλη τῆς οἰκογένειας καί ὄχι μόνο, ἡ διατήρηση, συνέχιση,
αὐξηση καί καλυτέρευση τῆς φυλῆς κι ἀκόμα ἡ τήρηση καί μετάδο-
ση τῶν παραδόσεών μας, τῆς οὐσίας δηλαδή τοῦ πυρῆνα τοῦ ἑλλη-
σμοῦ, τότε θάπρεπε, ὁ ἀνδριάντας νά στηθεῖ τῆς γυναίκας τῆς ὑπαί-
θρου, πού νά ἐκφράζει τήν ἐργατικότητα, τήν καρτερική μάνα, τή
σύζυγο, τήν πατριώτισσα. Καί πάλι, λίγο θάταν...

Ἐκείνη τή χρονιά, μοῦ διηγόταν ἀργότερα ἡ ἀδερφή τῆς γιαγιά - Ξένης, ἡ κυρούλα μου, ἡ Νακο - Σοφία, τοῦ μοναχογιοῦ τῆς γιαγιάς Ξένης δέν εὔρισκαν τό δρόμο νά περάσουν καί νά φτάσουν στό χωριουδάκι μας καί νά φωτίσουν τό σπίτι τοῦ ἑνός δωματίου καί κάθε χρήσης, τῆς καλῆς καί πάντα πρόσχαρης καί καταδεκτικῆς γριούλας, τῆς γνωστῆς μέ τό σύνθετο ὄνομα, τό οἰκογενειακό καί βαπτιστικό μαζί, μέ τόν προσωπικό προσδιορισμό τῆς Βλαχο - Ἐλένης, τά νέα, οἱ εἰδήσεις καί οἱ παραγγελιές του, τά χαιρετίσματά του.

Κι ἐκείνη, ἀπ' τό μικρό μπαλκονάκι τῆς εἰσόδου τοῦ ἀνώγειου δωματίου τῆς - ἀπό κάτω ἦταν τό κατώι, ἡ κατοικία τῶν οἰκόσιτων ζώων - γιά ὄρες ἀγνάντευε τόν ἀπέναντι δρόμο, πού ὀδηγοῦσε στό χωριό, κοντά περνώντας στό ἐκκλησιάκι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, χωρίς ν' ἀφήνει ἀπ' τά μάτια τῆς καί τό δρόμο τῆς «Ἰτιάς», τήν ἄλλη εἴσοδο τοῦ χωριοῦ, ἀπ' τόν παραέξω κόσμο.

Τί ἀγνάντευε, ὅλη μέρα καί τί περίμενε, ν' ἀντιχρίσει καί ν' ἀναγνωρίσει ἀπό μακριά, μέ τίς ὄρες καθισμένη στό καλοπελεκημένο, πλατανίσιο κούτσουρο, δίπλα ἀκριβῶς ἀπ' τήν εἴσοδο τοῦ δωματίου τῆς, τήν πάντα ἀνοιχτή, πότε γνέθοντας τή ρόκκα καί πότε μέ τίς βελόνες πλέκοντας τσουράπια καί κορμοφάνελles;

Κρυφός τῆς καημός καί πόθος κι ἐλπίδα κι εὐχή καί δέηση μυστική ἦταν, ν' ἀντίχριζε καί ν' ἀναγνώριζε τή λεβέντικη κορμοστασιά τοῦ γιοῦ τῆς, πού, ὅταν ἐρχόταν στό χωριό, στεκόταν ἀγνάντια, στοῦ «Ρίμ τ' ἄλων'» καί γιά ὦρα χαιρόταν, νά βλέπει τόν τόπο, πού γεννήθηκε καί πέρασε τά παιδικά του χρόνια, τό σπίτι τους, τή μάννα του, νά μαντέψει, στό μικρό μπαλκόνι, στήν αὐλή τοῦ σπιτιοῦ τους, στόν κῆπο τους...

Ἄλλ' αὐτή ἡ εἰκόνα, ἀπ' τήν ἄργητα τῆς ἐπανάληψής τῆς, εἶχε λιγάκι θολώσει στό μυαλό τῆς, εἶχε γίνει πολύ λεπτή, ἀραχνοῦφαντη, φευγαλέα τῆς σκέψης καί τῆς ἐπιθυμίας τῆς φανταστική εἰκόνα κι ἀπεικόνισμα κι εἶδωλο κι ἀπόμεινε ἡ ἄλλη, ἡ συνεχῶς ἐπαναλαμβανόμενη τρεῖς φορές τήν ἐβδομάδα, ἐκείνη τοῦ ταχυδρόμου, τοῦ ἀγροτικοῦ διανομέα, πού καβαλλάρης στό Γρίβο μουλάρι μέ τό τριπλό κυπρέλλι κρεμασμένο μέ ἐπίχρυση ἀλυσίδα, πεπλατισμένη καδένα, στόν παχύ λαιμό του, κάθε δεύτερη ἢ τρίτη μέρα, ἔγκαιρα ἔκανε γνωστή στό χωριό τήν παρουσία του, πρῶτα κυπρελλάτη καί ρυθμικά κι ἀδιάκοπα, κατά τό βάδισμα τοῦ Γρίβα, ἡχηρή - Κλούν, κλάν, κλούν, κλάν, κλούν, κλούν - κι ὕστερα ἐνόργαμη, πνευστή, μέ

τόν ὀξύ ἦχο τῆς μπρούντζινης, ἡμικυκλικῆς ἀγροταχυδρομικῆς σαλπιγγούλας του, μέ τό πολύ γνώριμο σάλπισμα: Τού, τού, τούτ. Τού, τού, τούτ!

Τρεῖς φορές τήν ἐβδομάδα ἀναγεννιόταν στή σκέψη τῆς γιαγιάς Ξένης ἡ ἐλπίδα, γιά λόγια τοῦ μοναχογιοῦ της γραμμένα στό χαρτί, ἡ ἐλπίδα, πώς ὁ ταχυδρόμος θά φώναζε καί τό δικό της ὄνομα στή σύναξη τοῦ χωριοῦ, στό μαγαζί, στήν κεντρική πλατεία, ὅπου γινόταν ἡ διανομή καί παραλαβή τῶν εἰδήσεων καί θά τῆς ἔδινε τό πολυπόθητο τοῦ Σωτήρη γράμμα, κι ἄλλες τόσες φορές ἡ πρόσκαιρη καί ὀλιγόλεπτη εὐτυχία τῆς ἐλπίδας ἔδινε τή θέση της στήν ἀπογοήτευση, στήν πίκρα, στή θλίψη, στό σκυθρώπιασμα τοῦ προσώπου της, μέ τίς δυσάρεστες σκέψεις τοῦ νοῦ.

Οἱ εἰδήσεις, τόν τελευταῖο καιρό, ἀργοῦσαν. Τό μικρό σημεῖωμα τῆς Λαμπρῆς ἦταν λιγόλογο: «Μάννα, εἶμαι καλά. Καλή Ἀνάσταση. Σωτήρης».

Πέρασαν ἀπό τότε μῆνες καί μῆνες. Ἡ γιαγιά Ξένη ἀπογοητευμένη, λυπημένη, πονεμένη, ἔρημη καί μοναχή, πήγαινε στή σύναξη τοῦ ταχυδρομείου τελευταία καί ἀργοσάλευτη καί καθόταν ἀπόμερα. Ὅταν ὁ ταχυδρόμος σταμάτησε, νά φωνάζει δυνατά τά ὀνόματα τῶν ἀποδεκτῶν, ἔφευγε πρώτη καί γρήγορα γινόταν ἀφαντῆ στά μικρά σοκάκια. Δέν ἤθελε, νά δεῖ ἄνθρωπος τή δυστυχία της ζωγραφισμένη στό πρόσωπό της καί τ' αὐτιάκια νά βαθαίνουν στό πλατύ μέτωπό της...

Ἀνακούφιση τῆς ἔφεραν μιά μέρα τά λόγια τῆς γειτονοπούλας, τῆς Μαριῶς τῆς Νίκαινας, ὅταν τῆς εἶπε:

– Μή κάνς ἔτσ', μαρή θειά... Θά νέρθ' τοῦ γράμμα, ἀπ' τοῦ Σουτήρ'. Εἶνι μακριγιά, γλέψ, μαρή θειά καί γιά κειό ἀργᾶν τά γράμματα...

– Κι ὡς πόσου μακριά, πιδάκι μ' ;

– Οὐ, οὐ, οὐ! Πουλύ μακριγιά! Ἄηξα, φές τοῦ βράδ' τούν πατέρα μ', νά λέει, πώς τά πιδιά ἀπ' τοῦ χουριό μας κυνγάνι, λέει, τόν Τοῦρκο στ' Κόκκιν' Μλιά!...

– Εἶπ' οὐ Νίκους αὐτεῖα;

– Τάειπι! Κβέντιαζαν οἱ ἄντρις στοῦ μαγαζί, νά καταλάβς, στοῦ πιζούλι κι τάηξα. Εἶνι πουλύ μακριά αὐτείνου τοῦ δέντρου κι δέν ἔρχουντι ἀπού κεί τά γράμματα καλουπίχαιρα... Γι' αὐτό σλέου! Μή πλαλᾶς πέρα δῶθε κι κακουπαθιέσι οὐλ' μέρα κι μᾶς παίρνς τ' ψυχή! Ἄμα φέρ' γράμμα οὐ ταχυδρόμους, θά στοῦ φέρου ἰγῶ κι πᾶμι

μαζί στούν παπα - Σταύρου, νά μᾶς τοῦ διαβάσ'...

Στό μεταξύ ὁ Σωτήρης πολλαπλά τραυματιζόταν στό Καλέ - Γκρότο καί γι' αὐτές τίς δύο ἀγαπημένες ψυχές, πού ἀγωνιοῦσαν καί πονοῦσαν γι' αὐτόν στό μικρό χωριουδάκι του, κάθε μιά, ἀπό δική της ἐσωτερική παρόρμηση...

Περνοῦσε πικρόχολος ὁ χρόνος, χωρίς ἢ γιαγιά Ξένη νά παίρνει στά χέρια της τό γράμμα, πού πάντα περίμενε, ἀλλά στό μεταξύ ἐπέστρεφαν οἱ συνομιληκοὶ τοῦ γιοῦ της, ἀπ' τὴν ἐκστρατεία τῆς Μικρῆς Ἀσίας.

Γύρισαν ὁ Γιάννος τς Σοφιᾶς, ὁ Πέτρος τ' Δυσσέου, ὁ Κώστας ὁ Νίκας, ὁ γείτονας κι ἀλλ' ἀκόμα.

Σ' ὄλους ἔτρεχε καί ρωτοῦσε γιά τό Σωτήρη. Νά μάθει εἰδήσεις του. Ἄν εἶναι τουλάχιστον ζωντανός. Ὅλοι τῆς ἔδιναν θάρρος καί κουράγιο κι ἐλπίδα ἐπιστροφῆς, ἀλλ' ὁ Γιάννος τς Σοφιᾶς, ὁ ἀπὸ τὴν ἀδερφή της ἀνεπιός της, τῆς μίλησε τὴν ἀλήθεια, δίνοντάς της καί μικρὸ μπιλιέτο, μικρὸ γραπτὸ σημεῖωμα τοῦ γιοῦ της:

- Οὐ Σουτήρης, θειά Ξέν', λαβῶθκι στούν πόλεμου. Ὅμους τώρα γερέβ', στν Ἀθήνα κι ὡς τούν τρύγου θᾶνι ἰδῶ, κ' κάτ', στοῦ σπít'...

- Οὐ Θιός, νά σέχ' καλά, Γιάννου μ'! Βαριά εἶνι λαβουμένους οὐ Σωτήρ'ς μ';

- Τόν πῆραν βόλια στά ποδάρια κι στοῦ χέρ'. Πῆγα κι τούν εἶδα στοῦ Νουσουκομεῖου. Σκῶνιτι, πιρπατάει κι κνάει τοῦ χέρτ'. Γερέβ', σ' λέου, κι θά νέρθ'...

Ἡ Βλαχο - Ξένη σταυροκοπιόταν συνέχεια, δάκρυα κύλαγαν στ' αὐλάκια τοῦ προσώπου της, προσευχές κι ἐπικλήσεις στή Θεοτόκο σιγοφιθύριζαν τὰ χεῖλη της.

Ἡ μάνα ἀνησυχοῦσε, σπάραζε, προσευχιόταν...

Στό μεταξύ οἱ μέρες περνοῦσαν γεμάτες ἀγωνία γιά τὴν γιαγιά Ξένη, πού ὄλες τίς ἐλπίδες της, γιά ἀποθεραπεία τοῦ γιοῦ της καί γρήγορο γυρισμό του, εἶχε ἀποθέσει, εἶχε ἀκουμπήσει, εἶχε στηρίξει καί ἐμπιστευθεῖ στή μάνα τοῦ γλυκύτατου Ναζωραίου, πού τό φτωχικό της ἐκκλησιάκι, τῆς Παναγίας Ἀποσοδειᾶς, λεύκαζε στά λειβαδοχώραφα τῆς «Ἰτιᾶς», τοῦ μεγάλου καί παλαιότατου τσιφλικιοῦ τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Βαρνάκοβας, στό μεγάλο ξάνοιγμα τοῦ Δεντριᾶ, στά νότια καί δυτικά τοῦ χωριοῦ, κοντά στά στενά περάσματα τῆς Πέρεσης καί σέ λίγες μέρες θά πανηγύριζε.

Ἡ Βλαχο - Ξένη στήν Παναγιά εἶχε στηρίξει τίς ἐλπίδες της, σ'

Ἐκείνη θάκανε τό τάμα της κι ἀπό Ἐκείνη περίμενε τό θαῦμα Τῆς :

Ἀπό μέρες προμηθεύτηκε γνήσιο μελισσοκέρι, ἀπ' τό Ζωγραφο - Γιώργο, τό μελισσά, μικρά - μικρά κομμάτια τῆς κηρόπιττας πύρωσε στή φωτιά καί κέρωσε ὀλόκληρο κουβάρι στημονιοῦ, περνώντας το ἀνάμεσα στό ζεσταμένο κομμάτι τοῦ κериοῦ, πού κρατοῦσε σφιχτά στήν παλάμη τοῦ δεξιοῦ της χεριοῦ.

Ἔτσι, ἐτοίμασε τό κέρινο «Ζῶσμα» τῆς ἐκκλησιᾶς, ἀρκετό σέ μήκος, ὥστε μονοκόμματο νά περιζῶσει ἐξωτερικά τό κτίριο τῆς ἐκκλησιᾶς τῆς Ἀποσοδειᾶς, κατά τή διάρκεια τῆς λειτουργίας, τόσες φορές, ὅσα καί τά εικοσιδύο χρόνια τοῦ λαβωμένου παιδιοῦ της...

Τήν παραμονή τῆς γιορτῆς, στίς ἑφτά τοῦ Τρυγητῆ, ἦταν πανέτοιμη:

Καθαρή, λουσμένη, κρατημένη ἀπό ἀρτύματα ὅλη τή βδομάδα, μέ τά μαλλιά χωρισμένα στή μέση καί πλεγμένα σέ κοτσίδες προσδεδεμένες στίς ἄκρες μέ μικρές πάνινες χρωματιστές κορδελλίτσες, καλοχτενισμένα μέ τό φιλό χτένι κι ἐλαφρά λαδωμένα. Ἡ μεγάλη μαύρη σκέπη, διπλωμένη σέ ἰσοσκελές τρίγωνο, ἄφηνε τή μισή χωρίστρα ἀκάλυπτη, ἔφτανε μέ τή γωνιά τῆς κορυφῆς ὡς πίσω, στή μέση, κι ἄφηνε τίς δυό ἄλλες ἄκρες της ἐλεύθερες, ἀναδιπλωμένες στούς ὦμους.

Ἡ μακριά καί φαρδιά φουστάνα, πού κατακάλυπτε καί τά παπούτσια της ἀκόμα, τά καμωμένα ἀπό δέρμα βοδιοῦ, ἦταν θηλυκωμένη μέ κόπτσες, ψηλά μέχρι τό λαιμό καί τά μανίκια της κουμπωμένα, μέχρι τούς καρπούς τῶν χεριῶν.

Σκοῦρα ποδιά, χωρίς κεντήδια, δενόταν στή μέση της.

Βγήκε στήν ἄκρη τοῦ κήπου, ἡ θειά Ξένη κι ἔκρινε τῆς γειτόνισσας, τῆς Νίκαινας:

- Ν' ἀφήκ'ς τοῦ κουρίτσ', νά πάμε θαμπά στν ἐκκλησιά.

- Θά τ' ἀφήκου, Ξένη μ'...

Μέ τόν Αὐγερινό νά λαμπυρίζει γελαστός στόν οὐρανό τῆς ἀνατολῆς, πάνω ἀπ' τό βουνό τῆς Παναούλας καί πρίν ἀκόμα λαλήσουν τά κοκκότια, ξεκίνησαν οἱ γυναῖκες γιά τήν Ἰτιά, μιά νυχτερινή πορεία τουλάχιστον δύο ὥρων, ὅπου, στό ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας Ἀποσοδειᾶς, θά πανηγύριζε τό χωριό, μέ τήν καθολική συμμετοχή στό μυστήριο, στό κοινό ὀμαδικό τραπέζι, κάτω ἀπ' τά Ντοῦσκα, καί στήν ἐπακολουθοῦσα ὄρχηση, μέχρι τίς ἀπογευματικές ὥρες, τό Γενέθλιον τῆς Ἵπεραγίας Θεοτόκου...

Ἡ θειά Ξένη, περασμένη εἶχε στὸν ὦμο της τὴν ὑφαντή, κεντητή, πολύχρωμη μαρούδα, πού χρησιμοποιοῦσε μόνο σέ δημόσιες ἐκδηλώσεις γιορτερές, μέ τό Τάμα, τή λειτουργιά, τ' ἀνάμμα, τό λάδι, σπυριά λιβανιοῦ τυλιγμένα σέ κομμάτι ὑφάσματος, τὴν κολοκούθα μέ τό νερό καί σέ παραμαρουδάκι τά γιορτινά τσουράπια καί πατούμενά της, πού θά φοροῦσε, ὅταν ἔφταναν καί θάμπαιναν στό ναό.

Στά χέρια κρατοῦσε καλαμένιο ραβδί γιά στήριξη στίς κακοτοπιές κι ἀκολουθοῦσε τό Μαριώ, πού προπορευόταν μέ τό λαδοφάναρο στόνα χέρι καί τή μαρούδα, μέ τά δικά της συγύρια, στ' ἄλλο.

Πολύστροφος ὁ δρόμος, κατηφορικός, κατέβαινε στή ρεματιά κι ἀκολουθοῦσε, πότε τὴν ἀριστερή ὄχθη καί πότε τὴν ἄλλη, περνοδιαβαίνοντας τὴν κοίτη δίπλα ἀπὸ νεροσυρμές καί βουερά ζωριά νερόμυλων, πυκνή βλάστηση κι ἄπειρες πτυχώσεις τοῦ ἐδάφους, πού φόβιζαν τοὺς διερχόμενους ἀκόμα καί τὴν ἡμέρα καί πολλά διηγούνταν οἱ γέροντες τοῦ χωριοῦ, γιά στοιχειά καί δαιμονικές συνεργείες καί κρούσματα, γιά χαμῶδρακες, ἀερικά καί νεραίδες, πού εἶχαν, λέει, τό ἐνδιαίτημά τους σ' αὐτὴ τὴν ὑγρή, σκιερὴ καί βαθειὰ ρεματιά μέ τό πλῆθος τῶν μικροσπηλαίων.

Καί περισσότερο φόβιζαν ἡ φήμη τῆς ρεματιᾶς, σάν τόπος, πού κροτεῖ, στοιχειοκρατάει καί κρουσματιάρικος, οἱ σχετικές διηγήσεις καί μάλιστα οἱ πρόθυμες ἐξιστορίσεις γεγονότων, πού συνέβησαν στή ρεματιά καί εἶδαν μέ τά ἴδια τους τά μάτια οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι καί ἡ εὐκολοπιστία τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων στά καμῶματα φανταστικῶν ὄντων, πού διαθέτουν ὑπεράνθρωπες καί δυσκολοεξήγητες δυνάμεις, παρὰ τά ἴδια, τ' ἀμφιβόλου ὑπάρξεως κροτήματα τῆς ρεματιᾶς.

Ἡ θειά - Ξένη τᾶξερε ὅλ' αὐτά, ὅπως καί πολύ καλά ἤξερε τό δρόμο τῆς Ἰτιᾶς καί τίς ἐπικίνδυνες διαβάσεις του καί γι' αὐτό εἶχε συμβουλέψει τὴ Μαρία:

- Ἄμα φτάσουμε στ' Λάμπ' τοῦ μύλου κι ὡς νά διαβοῦμι στ' Τσό-ντζολ', τούν ἄλλου μύλου, ὄ,τ' κι ν' ἀηκούεις, νά μὴν ἀπλουγιθεῖς! Τήρα μπρουστάς' κι πιρπάτα...

Ἐνθάρρυνε κι ὀρμήνευσε ἔτσι τό κορίτσι, ἡ θειά - Ξένη, γιατί οἱ μυλωνάδες κι ὅσοι διανυκτέρευαν στοὺς μύλους τῆς ρεματιᾶς κι ἄλλοι ἀκόμα διερχόμενοι, συνήθιζαν τά χοντροκομμένα ἀστεία καί προσπαθοῦσαν μέ θορύβους, κραυγῆς καί σιγοψιθύρους, νά φοβίσουν τοὺς ἀπλοϊκοὺς διαβάτες.

Ἐφτασαν στήν Ἰτιά, χωρίς ἀπρόοπτη καί δυσάρεστη συνάντηση, χωρίς κακόβουλο συναπάντημα στή νυχτερινή κάθοδο, ἄλλωστε, ὅταν λαλήσουν τά κοκκότια ὅλες οἱ κακές δυνάμεις καί τά στοιχειά χάνουν τή δύναμή τους καί δέν παρουσιάζονται στούς ἀνθρώπους μέ τά διάφορα καμώματά τους, μέ τό πρῶτο φῶς τῆς μέρας καί τίς χρυσές ἀκτίνες τοῦ Ἥλιου, νά διαβαίνουν ψηλά καί δέσμες - δέσμες νά χτυπάνε μακριά τά κορφοβούνια τ' Ἀρσένη καί τῆς Ἀμόρανῆς.

Σ' ἀπόμακρη, ἀπ' τό ἐκκλησάκι, ἀγκουρτσιά κρέμασαν τή μαρούδα μέ τό λαδοφάναρο καί τά ὑποδήματα τῆς πορείας, πῆραν τίς προσφορές καί πῆγαν στήν Ἀποσοδειά, πού ἀπ' ἄλλους χωριανούς τσοπαναραίους ξεχορταριασμένη, ἀσβεστασπρισμένη καί καθαρή, περίμενε τούς προσκυνητές.

Πλησίασαν στήν πόρτα, σταυροκοπήθηκαν πολλές φορές, ἀνοιξαν καί μπῆκαν. Μπροστά ἡ θειά Ξένη, πίσω τό Μαριώ.

Πῆγαν κατευθεῖαν στήν γλυκόμορφη εἰκόνα τῆς Παναγίας. Γονάτισαν, ἔκαμαν τό σταυρό τους, προσευχήθηκαν. Ἄγνωστο, λέει, τί ζητοῦσαν! Ἀσπάστηκαν δεύτερα τήν εἰκόνα, ξεκρέμασαν τά λιγιστά καντηλάκια, ἄλλαξαν τό νερό τους, τοὺς πρόσθεσαν λάδι, ἔβαλαν στήν καντηλήθρα τους φυτικό φιτίλι, συλλεγμένο ἀπ' τά κιτρινόανθα ἀγριολούλουδα, πού φυτρώνουν κατά συστάδες στίς ἄκρες τῶν κήπων καί τῶν χωραφιῶν καί μαζεύουν οἱ γυναῖκες γιά τά καντηλάκια τοῦ σπιτικοῦ τους εἰκονοστασίου, νά εἰποῦμε, τ' ἀναφαν κι ὥσπου νά κάψουν τά σπυριά τοῦ μοσχολίβανου, ἀκούστηκε, νά πλησιάζει ὁ Μάρκος μέ τήν κυπρέλλα, τό πελώριο μουλάρι τοῦ παπα - Σταύρου...

Τήν ὥρα πού ὁ ψάλτης, ὁ Πάνος, ὁ Κυριαλέησος, διάβαζε τόν Κανόνα, ἡ θειά Ξένη, μέ τή βοήθεια τῆς Μαρίας ξετύλιγε τό κουβάρι τοῦ κηρωμένου σπάγγου καί τῶφερνε ὀλόγυρα στό ἐκκλησάκι, περνώντας τά ζώσματα πάνω ἀπ' τήν εἴσοδο τοῦ ναοῦ κι ὅσο ψηλά ἔφταναν τά χέρια τῆς.

Ἡ μάννα τοῦ λαβωμένου, μ' ἀνέκφραστο κι ἄχρωμο τό πρόσωπο, ἀπό θρησκευτική ἔκσταση συνεπαρμένη, ἔφερε γύρω καί περιέζωσε τήν Ἀποσοδειά εἴκοσι δυό φορές τόν συνεχόμενο κηρόσπαγγο. Ὑστερα, τυλίγοντάς τον καί πάλι τόν μάζευε σέ διπλωμένα, συνεχόμενα κι ἄκοβα τμήματα, λίγο ψηλότερα, μεγαλύτερα, ἀπ' τό μπόι τῆς καί τᾶστριψε ὅλα μαζί σχηματίζοντας μεγάλη, χονδρή, πολυκλωνη λαμπάδα.

Ὑστερα ἡ ταμένη μάννα ἔδесе τὴ λαμπάδα τοῦ ζώσματος στό ξύλινο μανάλι, τὴν ἀναψε, σταυροκοπήθηκε καὶ προσκύνησε καὶ πάλι τό εἰκόνημα τῆς Παναγιᾶς κι ἀποτραβήχτηκε σέ μιά γωνιά, πρὶν ἀκόμα καταφτάσει τό πλῆθος τῶν πανηγυριστῶν...

Παρήγορα ἦταν τά λόγια τοῦ παπα - Σταύρου, στό τέλος τῆς λειτουργίας:

«...Μέ τ' βοήθεια τς Παναγιᾶς μας θά γυρίσνε γερά καί τ' ἄλλα παλληκάρια τοῦ χωριοῦ μας. Νά μή χάνουμε τ' μπίστ' μας κι νά καρτερᾶμε... Δέν ἀφήν', οὐ Θεός, νά πάι κανένας χαμένους...».

Εἰσακούστηκαν οἱ παρακλήσεις τῆς θειά - Ξένης;

Ἐπιασε τό «Τάμα»;

Ἦταν, ἀπό Θεοῦ, ἡ σωτηρία τοῦ Σωτήρη;

Ἐπενήργησαν, ἐπέδρασαν, ἐνέργησαν πάνω σ' αὐτό ὄλα μαζί; Μπορεῖ κι αὐτό.

Τά λόγια τοῦ παπα - Σταύρου, προφητικά, βγῆκαν ἀληθινά:

Ὑστερα ἀπό καιρό, τελευταῖος ὄλων τῶν χωριανῶν στρατευσίμων τῆς ἡλικίας του καί μέ τά λαβῶματα καί τίς λαβωματικές ἀποθεραπευμένες, γύρισε στό χωριό του καί στή μάννα του ὁ Σωτήρης...

Ἡ θειά - Ξένη εὐτύχησε, νά τόν παντρέψει μέ τὴ Μαρία καί νά δεῖ ἀπ' αὐτούς καί τέσσερα ἐγγόνια, μά στά βαθιά τά γέρα τῆς ξαναβρέθηκε ἔρμη καί μοναχή.

Τότε θυμόταν καί διηγίεταν σέ μᾶς τά παιδιὰ, τά ἔργα τῆς ζωῆς καί τῶν ἀνθρώπων τίς τύχες καί πῶς, ἐκεῖνο τόν καιρό, ἔταξε στήν Ἀποσοδειά, πῆγε ὀλόνουχτα στήν Ἰτιά καί πῶς ἡ Παναγία τῆς Ἀποσοδειᾶς ἔκαμε τό θαῦμα Τῆς. Κι ἔκαμε, μονολογώντας τα, πάντα τό σταυρό τῆς ἡ καλή μας κυρούλα...

Ἐφέτος, στίς ὀχτώ τοῦ Σεπτέμβρη, τότε, πού παλιότερα, ἦταν τό περίπου ὀρόσημο τῆς συγκομιδῆς καί τῆς ἀποθήκευσης, στό εὐτυχισμένο σπίτι τοῦ χωριοῦ, κάθε σχεδόν ἐτήσιας συγκομιδῆς, κατά τὴν ἑορτὴ τῆς «Ἀποσοδειᾶς», δέν ἀκολουθήσαμε τό караβάνι τῶν ἐποχιακῶν μεταναστῶν τῆς Ἀθήνας. Μείναμε στὸν Ζωριάνο, γιὰ τὴν ἐκδρομὴ - προσκύνημα στήν Ἰτιά καί τόν ἑορτασμό τοῦ Γενεθλίου τῆς Παναγιᾶς ἢ τόν πανηγυρισμό τῆς Ἀποσοδειᾶς, ὅπως εἶναι γνωστή ἡ ἐκκλησία καί ἡ ἑορτὴ τῆς στό χωριό μας.

Θυμηθήκαμε τά παλιὰ καί τοὺς παλιούς ἀνθρώπους, πού μᾶς κληροδότησαν, ἐκτός ἀπ' τ' ἄλλα, τά ἔργα καί τίς μνημες τους. Τό κεράκι, π' ἀνάψαμε στό εἰκόνημα τῆς Παναγιᾶς τῆς Ἀποσοδειᾶς, στό ἄλλοτε Μετόχι τῆς Ἰτιάς, ἦταν γιὰ τίς ἱερές σκιές τους...

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ ΣΤΗ ΒΛΑΧΟΚΑΛΥΒΑ

Τοῦ Γιάννη Α. Σαντάρμη

Χριστούγεννα τ' ἀποταχιά, γιορτάσι ξημερώνει,
ἀπάνω στά ψηλά βουνά πέφτει πυκνό τό χιόνι
καί μέξ στ' ἀχυροκάλυβα, στά βλάχικα κονάκια
καὶν' κούτσουρα στά τζάκια.

Ἦξω οἱ πηγές κρουστάλλιασαν, σκούζει ὁ βοριάς στή ρούγα,
ἀπόψε ἀναμερίζονται τ' ἀδράχτι, ἡ ρόκα, ἡ δρούγα,
δέ νυχτερεύουν, ἡ βαβά δέ λέει μῦθο κανένα
μόν' καρτερῶν τά Γέννα.

– Μεριάστε ξύλα, βάντε τα σ' ἀπαγγερό ἀπογώνι,
γιατί ταχιά ἔναι τοῦ Χριστοῦ, γιορτάσι ξημερώνει·
γι' αὐτό, παιδιά μ', τὴν αὐριανή πρέπει νά καίει τό τζάκι,
νά μὴν τοῦ λείπει ἀνθράκι.

Πέφτει γιὰ ὕπνο ἢ βλαχουριά, κοιμᾶται στίς φλοκάτες
κι ὄξω οἱ τουλοῦπες τοῦ χιονιοῦ πέφτουν παχιές κι ἀφράτες
κι ὑφάδι ὑφαίνουν κάτασπρο καί σάν καλές ὑφάντες
σκεπάζουν δρόμους, μάντρες.

Ἀπό τό χιόνι μιά χαρά ἢ πλάση ἀσπρολογάει.
Μ' ἄξαφνα μέσα στή νυχτιά καμπάνα ἀχολογάει
κι ὁ ἀντίλαλός της ὁ γλυκός γοργές φτεροῦγες κάνει
καί πάει τὴ στάνη στάνη.

Ὀλόχαρη ἢ τσοπανουριά στό πόδι σηκωμένη,
δρόμο στό χιόνι ἀνοίγοντας, στήν ἐκκλησιά πηγαίνει,
φορεῖ κάπες ὀλόχοντρες, πανώρια γιορτορούχια
καί φουντωντά τσαρούχια.

Πίσω ἀπομείναν τά σκυλιά. Ἐδῶ ἔναι ὁ κόσμος ὅλος
καί φέγγει κεροφώτιστος τῆς ἐκκλησιᾶς ὁ θόλος.
Γεννιέται ἀπόψε ὁ Χριστός, οἱ βράχοι λειτουργιοῦνται,
διπλοσταυροκοπιοῦνται.

Πρός τὴν ἀπόλυση ὕστερα μέ σκεπαστό κεφάλι,
μ' οὐράνια μέσα τους χαρά, μέ μυστικό ἀναγάλλι,
σκορπιοῦνται ἀπὸ τὴν ἐκκλησιά, γυρνᾶν στά τσελιγκάτα,
πάει κι ὁ παπάς στή στράτα.

Ἀσπροκεντᾶν τ' ὀλόμαυρο τό ράσο του οἱ νυφάδες,
καί τοῦ φωνάζουν μπιστικοί, τοῦ κρένουν τσελιγκάδες
καί πάει αὐτός, διαβαίνοντας τὴ χιονισμένη στίβα,
καλύβα τὴν καλύβα.

Βλογάει καί μέ χριστόψωμο ταγίζουν τό κοπάδι
κι ἀπὸ μαντρί σ' ἄλλο μαντρί γυρίζει ὡς νά ῥθει βράδι,
γυρίζει μέσα στό χιονιά καί μέσα στ' ἀγριοκαίρι,
φτωχό φίλημα ξέρει.

Κουκουλωμένο μέ παχύ χιόνι κάθε κονάκι,
χριστουγεννιάτικη φωτιά τριζοβολάει στό τζάκι,
οἱ φλόγες βόσκουν λαίμαργα τά φυλαγμένα ξύλα,
πηδᾶν χλωρά τά φύλλα.

Ἀπ' ὄξω μπόγια ἀπανωτά κι ὀργιές τό πάει τό χιόνι,
μέσα οἱ βοσκοί ἀραδιάζονται κοντά στό παραγῶνι
καί βγάνει πρῶτα ἡ βλάχισσα καί τρῶν γλυκιά κολάστρα,
καλόφητη στή γάστρα.

Τὴ γαλατόπιττα ὕστερα, παχιά, γλυκιά κι ἐκείνη,
ζεστή τὴ φέρνει στό ταψί, κομμάτια γύρα δίνει,
δίνει κοσμάρι στά στερνά κι ὀλοσκυμμένο τρῶει
ὄλο τό βλαχοσί.

Εἶν' ἡ καλύβα διάπλατη κι ὁ τόπος τῆς μεγάλος,
στή θράκα, ἐκεῖ παράμερα, πότε ἕνας καί πότε ἄλλος,
γυρνᾶν στή σούφλα ἀπ' τὴν αὐγὴ καί ψένουν μιά πρατίνα
κι ἀνασταλάζει ἡ γλίνα.

Μέσα τό βλαχοκόνακο μοσκοβολάει τριγύρα,
γύρα ἀπ' τὴν τάβλα ἢ φαμελιά, πλάι στῆς φωτιάς τὴν πύρα,
μέ πίτες καί καλοφαγιά τό γιόμα γιοματιάζει,
Χριστούγεννα γιορτάζει.

- Ἔ! στήν ὑγειά σου, τσέλιγκα, νά ζᾶς νά τρώς κοφίδια,
νά ἔχεις πολλά τά πρόβατα κι ἀρίφνητα τά γίδια.
- Παιδιά μου, χρόνια σας πολλά γιά τὴ γιορτιάρα μέρα
κι ἐσεῖς νά ζᾶτε ὡς πέρα.

Κι ἡ βλάχα κι ὁ ἀρχιτσέλιγκας, βλαχοῦλες καί βλαχούδια,
τραγουδία λένε βλάχικα καί κλέφτικα τραγουδία
καί πίνουν καί γλυκό κρασί, παλιό ρουφᾶνε διάγγι,
Ξεχνᾶνε κάθε ἀνάγκη.

Χορό κυκλώνουν κι εἶναι λές, καθῶς στριφογυρίζουν,
ζαρκάδια π' ἀλαφροπηδᾶν, κοτσύφια πού σφυρίζουν,
σέρνει ἀπ' τὴ ζώστρα ὁ τσέλιγκας κουμπούρα, ὅπου τὴν κρύβει
καί ρίχνει στό καλύβι.

- Ἀνάρια, βλάχο, τίς συμπαριές καί τά τουφέκια ἀνάρια,
ἐπῆρε τ' ἄχερο φωτιά, καίγονται τά πλοκάρια
κι ἀπ' τὴν καλύβα τό πλατύ τό χιόνι πού σκεπάζει
λιώνει καί δάκρυα στάζει!

Γλεντοκοπάει ἡ βλαχουριά, χαρά κάνει τρισάγια,
γύρα σκιρτᾶν οἱ λαγγαδιές, τά χιονισμένα πλάγια
καί πότε ἀπό τίς βρονταριές καί πότε ἀπό τ' ἀνέμι
καί τό καλύβι τρέμει.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

- ἀπογώνι, τό = ἀνάβροχος τόπος, ἀπάνεμο μέρος
ἀρίφνητο, τό = ἀμέτρητο
βαβά, ἡ = γιαγιά
γλίνα, ἡ = χοιρινό λίπος
διάγγι, τό = παλιό κρασί
δρούγα, ἡ = τό περιτυλιγμένο νῆμα στ' ἀδράχτι, ἀδραχτιά, ἄρπαγμα
κολάστρα, ἡ = τό πρῶτο μετά τή γέννηση γάλα τῶν ζώων πού βρασμένο πῆζει
κοσμάρι, τό = χλωρό τυρί ἀνάλατο δουλεμένο στή φωτιά
πλοκάρι, τό = μακρόλιγνο ξύλο πού ἐξωτερικά κι ἐσωτερικά δένει ὀριζόντια
τό πλέγμα τῆς βλάχικης καλύβας
φιλεμα, τό = φιλοδώρημα

ΙΣΤΟΡΙΟΥΛΕΣ ΤΟΥ ΤΟΠΟΥ ΜΑΣ

ΠΑΡΝΑΔΩΡΙ

Τοῦ ΓΕΝΙΚΟΣ

ε'. ΜΑΛΙΣΤΑ ΚΥΡ ΔΑΣΚΑΛΕ

«Ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλο ἀπελέκητο», λέει ὁ Λαός μας, αὐτός ὁ πάνσοφος. Ἀλλά καί ἂν γυρίσουμε πίσω στά χρόνια τά κλασικά, ὅπως συνηθίζουμε νά λέμε ἐκεῖνα τά χρόνια κατά τά ὅποια ἡ Ἑλληνική σοφία εἶχε τή μεγαλύτερή της ἄνθιση, τότε δηλαδή πού τό Ἑλληνικό πνεῦμα εἶχε κυριολεκτικά ἀπογειωθεί, ἕνα ἀπ' τά «Δελφικά παραγγέλματα» ἢ τά «Γράμματα τῆς Πυθίας», ἔλεγε:

«Γιούς παιδευε»

Καί ἐπειδή ἐκεῖνα τά χρόνια τά πρὶν ἀπό τόν Πόλεμο τοῦ '40, ἡ ἀγραμματοσύνη στήν Ἑλλάδα ἦταν σέ μεγάλο βαθμό, ἀναγκάστηκε ὁ Κυβερνήτης νά βγάλει ἕνα νόμο αὐστηρό πού ἤθελε ὑπεύθυνο καί τόν δάσκαλο καί τόν πατέρα τοῦ παιδιοῦ πού δέν πήγαινε σχολεῖο, τουλάχιστον μέχρι τήν ΣΤ' Δημοτικοῦ.

Ὁ κ. Γιάννης ὅμως, ἀπ' τό ΠΑΡΝΑΔΩΡΙ, δέν μπορούσε νά καταλάβει τίς εὐθύνες τίς δικές του, ἀλλά καί τοῦ Δάσκαλου, ἀφοῦ δέν ἔστειλε τή θυγατέρα του στό σχολεῖο, γιά νά τό τελειώσει. Εἶχε μείνει στήν ἴδια τάξη κάνα - δύο χρόνια τό κορίτσι καί εἶχε ἀρχίσει νά μεγαλοφέρνει, νά σχηματίζεται, ὅπως λέμε, σέ γυναίκα πλέον, ἀλλά καί οἱ ἀνάγκες τοῦ σπιτιοῦ σέ ἐργατικά χέρια ἦταν μεγάλες.

Ὁ Δάσκαλος ὅμως δέν ἐννοοῦσε νά βρεθεῖ ἀντιμέτωπος μέ τόν Νόμο καί ἔτσι, ἔπειτα ἀπό πολλές προσπάθειες, ἔφερε στόν Κ. Μαχαλά τόν κ. Γιάννη, ἀφοῦ τά παιδιά τοῦ πάνω, μιά καί δέν ὑπῆρχε ἐδῶ σχολεῖο, πήγαιναν στόν Κάτω καί προσπάθησε νά τοῦ πεί ὅτι ἔπρεπε νά ξαναστεῖλει τό κορίτσι στό Σχολεῖο.

- Κύρ - Γιάννη, ξέρεις ὅτι ὁ ἄνθρωπος πού δέν ξέρει γράμματα μοιάζει μέ ξύλο ἀπελέκητο...

- Μάλιστα κύρ - Δάσκαλε.

- Ἐπειτα γιά τό καλό τοῦ κοριτισοῦ πασχίζουμε ὅλοι μας.

- Μάλιστα κύρ - Δάσκαλε.

– Ἐξ ἄλλου ὁ Νόμος μπορεῖ νά εἶναι σκληρός, ἀλλά εἶναι Νόμος...

– Μάλιστα κύρ - Δάσκαλε.

– Γι' αὐτό, ἀφοῦ συμφωνοῦμε, πρέπει ἀπό αὔριο νά μοῦ στείλεις τό κορίτσι στό σχολεῖο.

– Μάλιστα κύρ - Δάσκαλε.

– Κύρ - Γιάννη, ἂν δέν μοῦ στείλεις τό κορίτσι στό Σχολεῖο, εἶμαι ἀπ' τό Νόμο ὑποχρεωμένος νά σοῦ κάνω μήνυση καί τότε... μή μοῦ κακόχεις.

– Μάλιστα κύρ - Δάσκαλε.

Ἡ συζήτησις τελείωσε, τά πράγματα ξεκαθάρισαν... καί μή ὑπάρχοντος ἄλλου θέματος... ἡ κουβέντα τελείωσε.

Ὁ κύρ - Γιάννης ἔφυγε γιά τόν Πάνω Μαχαλᾶ καί ὁ κύρ - Δάσκαλος ρίχτηκε μέ τά μούτρα στό διάβασμα τῆς ἐφημερίδος, τό ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΜΕΛΛΟΝ, πού μόλις εἶχαν φέρει ἀπ' τήν Ἄμφισσα.

Σέ λίγο, ἐκεῖ πού διάβαζε, ἄκουσε μιά φωνή πέρα ἀπ' τό Μαναρολίβαδο στήν ἀρχή ἀκαταλαβίστικη, μετά ὅμως ἀρκετά ξεκάθαρη πού ἐρχόταν ἀπ' τόν... κύριο Γιάννη, πού ἐν τῷ μεταξύ εἶχε φθάσει στό Μαναρολίβαδο, ἀπέναντι δηλαδή ἀπ' τό Σχολεῖο, τοποθεσία μεταξῦ τοῦ Πάνω καί Κάτω Μαχαλᾶ, μετά τό ρέμα τοῦ Κατσικοπνήχτη πού ἔλεγε:

– Δάσκαλε! Ὅρα Δάσκαλε. Μέχρι τό Θεό νά π'δῆσεις καί πίσω νά γυρίσεις, τό κορίτς' δέν ἔρχεται Σχολεῖο!!!

Οἱ χωριανοί σάν μάθανε τό τί εἶχε κάνει τόν «κύρ - Γιάννη» νά ὀρούεται ἔτσι, γέλασαν μέ τή ματαιοπονία τοῦ Δάσκαλου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ περίμενε μερικές μέρες τήν ἀφιξη του... κοριτσιοῦ στό σχολεῖο, πού δέν ἔγινε ποτέ, ἀναγκάστηκε νά κάνει τή μήνυση στόν κύρ - Γιάννη, γιά παράβαση τοῦ σχετικοῦ Νόμου.

Ὅρισθηκε ἡ δικάσιμος, παρουσιάστηκαν ὅλοι στό Δικαστήριον καί ἡ δίκη ἄρχισε.

Πρόεδρος: Γιατί κάνατε μήνυση στόν Κατηγορούμενον, κύριε Γραμματικόπουλε;

Δάσκαλος: Ἀφοῦ δέν στέλνει τό κορίτσι του στό Σχολεῖο, ὅπως ὁ Νόμος ὀρίζει, ἄρθρον τάδε, παράγραφος τάδε, ἔπρεπε νά κάνω τή μήνυση.

Πρόεδρος: Σήκω ἐπάνω, Κατηγορούμενε. Τί εἶναι αὐτά πού λέει ὁ Δάσκαλος; Γιατί δέν στέλνεις τό κορίτσι στό Σχολεῖο; Δέ ξέρεις ὅτι πρέπει νά σέ δικάσω; Τί ἔχεις νά μᾶς πεῖς;

Τελείωσε καί μάλιστα νευριασμένος ὁ κύριος Πρόεδρος. Καί ὁ...
κύρ - Γιάννης:

- Τί κ'ταμάρες λές κύρ - Πρόεδρε π' θά πάει τό κορίτσ' σχολεῖο μ'
ἓνα ντουρβᾶ β'ζά;

Ὅπως καταλαβαίνετε, τά νεῦρα τοῦ Προέδρου πέρασαν ἀμέσως
καί μή μπορώντας νά κρατήσει κι' αὐτός τά γέλοια του, ὅπως ὄλο τό
ἀχροατήριο, διέταξε τόν Κλητήρα:

- Πάρ' τε τον! Πάρ' τε τον!...

Ἔτσι καί ὁ κύρ - Γιάννης καί ὁ κύρ - Δάσκαλος, ἀλλά καί ὁ κύρ
- Πρόεδρος ἦταν ὄλοι τους ἐντάξει μέ τόν Νόμο.

Καλοκαίρι 1989

στ'. ΖΗΤΩ Ο ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ

Τό καλοκαίρι λιγοφυχοῦσε, ἀλλά ἀκόμα ἔκανε ἀρκετή ζέστη.
Ἦταν λίγες ἡμέρες μετά τά πανηγύρια τῶν ὄρεινῶν μας χωριῶν πού
ἀρχίζουν συνήθως ἀπ' τήν Ἁγία Παρασκευή καί τελειώνουν μέ τόν Δε-
καπενταύγουστο - Ἐξαίρεση ἔχει τό Λευκαδίτι πού γιορτάζει τῆς
Ἁγίας Ζώνης, 31 Αὐγ. καί ἡ Κολοβάτα, πού γιορτάζει τοῦ Σταυροῦ,
δηλ. στίς 14 Σεπτεμβρίου. Συγκεκριμένα ἦταν στά τέλη Αὐγούστου,
ὅταν κάποια δουλειά μ' ἔφερε σέ τοῦτο τό χωριό.

Πέρασα ἀπό διάφορους λόφους, πού ὁ καθένας του εἶχε τό δικό
του σχῆμα, τό δικό του ὄγκο, τή δική του φορεσιά, τή δική του κού-
ραση, ἀλλά καί χάρη, πέρασα ἀπό ἀνεμόπληκτους βράχους περιτρι-
γυρισμένους ἀπό πουρνάρια, ἀγριελιές, σχίνα, μελόκεθρα καί ἀγρά-
μπελες, πού ὄλα μαζί μοσχοβουλοῦσαν τόν ἀέρα.

Κάποτε ἔφτασα στό χωριό, κουρασμένος καί διψασμένος. Τράβη-
ξα κατ' εὐθείαν στό μαγαζάκι πού ἦταν ἐκεῖ στήν πλατεῖα καί μερι-
κοί γέροντες θαμῶνες πού καθόντουσαν κάτω ἀπ' τόν Πλάτανο μέ
τόν πλούσιο καί ἐλαφρύ ἴσκιο του, πού μέ κοίταζαν παράξενα καί
κάπως καχύποπτα - τούς εἶχε μείνει ἀπ' τό καιρό τοῦ... Φορατζῆ...-,
τούς χαιρέτησα καί φώναξα τόν «καταστηματαρχή» νά ῥθει γιά νά
πάρει παραγγελία. Διψοῦσα καί ἤθελα κάποιο ἀναψυκτικό. Καί σάν
ἔφτασε ὁ «καταστηματαρχής» καί μοῦ εἶπε τό «ὄριστε», τοῦ εἶπα:

- Μιά γκαζόζα, σέ παρακαλῶ. Καί ἐκείνος μέ κάποιο ἀπορημένο
ῥφος μοῦ ἀπαντᾶ:

- Γκαζόζα; Δέ φέραμε ἀκόμα! Μόνο Κόκα - Κόλα ἔχουμε καί

Λουκοζάντ (LUCOZADE)! Θές;

Τότε ἄρχισα νά ἀπορώ κι' ἐγώ καί τοῦ λέω:

– Καλά, ἄς εἶναι. Φέρε μου ἓνα ρακί.

– Ρακί; Δέν παραγγείλαμε ἀκόμα! Θέλεις μήπως ἓνα... «καθαρό», ἓνα «σκάτς», Σίβας, Μπαλαντάινς... ὅ,τι θές.

Τά μάτια μου γούρλωσαν. Τά νεῦρα μου τεντώσανε καί ἀγανακτισμένος τοῦ φώναξα:

– Ρέ ἑλληνικό νερό ἔχετε;

– Ναί! καί λουτρακίου καί... Περιέ! (Perrier). Τί νά σᾶς φέρω;

Τότε, ἀφοῦ συγκράτησα τά νεῦρα μου, ἀναλογίστηκα τό πόσο δίκαιο εἶχε ἐκεῖνος ὁ πολύ σοφός Ἴπποκράτης πού ἔλεγε:

«Τό γάρ ξενοπρεπές οὐπω ξυγιέντες εἰ χρηστόν μᾶλλον ἐπαινοῦσιν ἢ τό ξύνηθες ὃ ἤδη οἶδασιν ὅτι χρηστόν, καί τό ἀλλόκοτον, ἢ τό εὐδηλον». Πού πάει νά πεί: «Μερικοί, πρὶν ἀκόμα γνωρίσουν ἄν κάτι ξενόφερτο εἶναι καλόν, τό ἐπαινοῦν περισσότερο ἀπ' αὐτό πού συνηθίζουν νά χρησιμοποιοῦν καί πού ξέρουν ἤδη ὅτι εἶναι καλόν, ὁμοίως προτιμοῦν καί τό παράδοξον ἀντί τοῦ τελείως φανεροῦ».

Κούνησα τό κεφάλι μου, χαμογέλασα. Ἐνοιωθα μέσα μου κάποια πίκρα, κάποιο παράπονο γιά λογαριασμό τῶν κατά παράδοση Ἑλληνικῶν προϊόντων, μέ τά ὁποῖα ἔζησαν τόσες γενιές, πού ἐξωστρακίσθηκαν ἀπ' τά ξενόφερτα πού τά ἐπιβάλλει παντοῦ ἢ πολύ καλά ὀργανωμένη διαφήμιση καί:

– Φέρε ὅ,τι θές καί σέ παρακαλῶ φέρε μου καί ἓνα Καρέλια!

– Δέν ἔχουμε Ἑλληνικά, Κύριε! Διάλεξε ἓνα ξένο.

Ἦλθε ἡ ὥρα νά βγάλω τό ἄχτι μου, σκέφτηκα πονηρά καί τοῦ λέω τοῦ ...«καταστηματαρχῆ»:

– Τότε φέρε μου Γκολουάζ (Gauloises). Ἐκεῖνος ἔφυγε, πῆγε μέσα στό μαγαζί του καί γύρισε γιά νά μοῦ πεί ὅτι τά Γκολουάζ πού εἶχαμε μᾶς τελείωσαν χθές καί θά ἔχουμε αὔριο.

– Ζιτάν; (GITANES), τοῦ λέω, κάπως ἰκανοποιημένος πού ἔβγαίνα στήν ἀντεπίθεση.

– Ζητᾶνε, ἀλλά πού νά τά βροῦν; μοῦ ἀπαντᾶ ὁ φίλος...

...Τό ἔβγαλα τό ἄχτι μου; Δέν ξέρω...

Ἀλλά τότε θυμήθηκα μιά γελοιογραφία πού εἶδα κάποτε καί πού δέν μπορούσα νά πιστέψω. Ἡ γελοιογραφία ἐκείνη ἔδειχνε ἓνα τσοπάνη νά κάθεταί σ' ἓνα λιθάρι, νά καμαρώνει τό κοπάδι του, κρατῶντας μιά ὀμορφή γκλίτσα στά χέρια του, ὅταν ἔφτασε κάποιος πε-

ραστικός, ίσως τουρίστας. Αὐτός ἄνοιξε κουβέντα μαζί του καί σέ κάποια στιγμή πρόσεξε τήν ὁμορφη γκλίτσα του, τή ξυλόγλυπτη καί τόν ρώτησε:

– Ὁραία ἡ γκλίτσα σου! Καλοπελεκημένη! Ποῦ εἶναι μωρέ αὐτός ὁ πελεκάνος νά ἀγοράσω καί γώ μία;

– Χά! Χά! Χά! Μπά... Made in China... εἶναι...

Σεπτέμβριος 1993

Ζ. Ο,ΤΙ ΒΛΕΠΕΙΣ ΠΙΑΝΕΤΑΙ ΚΑΙ ΟΧΙ Ο,ΤΙ ΑΚΟΥΣ

Σέ τοῦτο τό χωριό ζοῦσε ἕνας καλός ἄνθρωπος, ἀγαθός μέ τήν καλή σημασία τῆς λέξεως. Ὅλος ὁ κόσμος ἤξερε ὅτι τόν ἔλεγαν Μπόκολο καί κανένας δέν ἤξερε ὅτι στά χαρτιά εἶχε ἄλλο ὄνομα. Αὐτός λοιπόν ὁ Μπόκολος εἶχε ἕνα προτέρημα. Μποροῦσε νά κλάσει ὅσες φορές ἤθελε, ὅποια στιγμή καί μέ ὅποιοδήποτε τρόπο, δηλαδή μποροῦσε νά σοῦ... προσφέρει, ἀνά πᾶσαν στιγμή, ἕναν πού μποροῦσε νά ἦταν σιωπηλός, παραπονιαρικός, ἀπαιτητικός, συρτός, κοφτός, διακοπτόμενος, μουρμούρης καί βάλε. Ἄν ζοῦσε σήμερα σίγουρα θά εἶχε γραφτεῖ στό βιβλίο Γκίνες.

Αὐτό του τό προτέρημα, τό γνωστό σέ ὅλους τό ἐκμεταλλεύτηκε κάποτε ὁ δικηγόρος Ἀσημακόπουλος. Ὁ κ. Δικηγόρος κάποτε ἔχασε μιά σίγουρη καί καταφάνερη δίκη, γιατί ὁ κ. Εἰρηνοδίκης... πιάστηκε απ' τό ὅτι «τό εἶδα πιάνεται καί ὄχι τό ἄκουσα».

Στήν ἀπάνω πλατεία, στή νότια γωνία, ὑπῆρχε ἐκεῖνη τήν ἐποχή τό καφενεῖο τοῦ Μοσκαχλαϊδῆ, στό ὁποῖο ἐπιτρεπόντουσαν τά... πάντα, καί γι' αὐτό τό... «ἐπίσημο» ὄνομά του ἦταν πορδοκαφενεῖο. Σ' αὐτό ὁ κ. Εἰρηνοδίκης ἔπαιρνε τήν ἴδια ὥρα κάθε μέρα τόν... «πολλά βαρύ καί ὄχι». Καί ὁ Ἀσημακόπουλος συνέλαβε τήν ἰδέα. Βρῆκε τόν Μπόκολο καί ζήτησε νά μάθει πρῶτα ἂν σ' ἀλήθεια μπορεῖ νά ἀφεδρωνοκροτεῖ ὅποια στιγμή τοῦ τό ζητοῦσε καί ἀφοῦ ἔλαβε καταφατική ἀπάντηση, τότε τοῦ ζήτησε νά πάει τήν ὀρισμένη ὥρα στό πορδοκαφενεῖο καί νά τοῦ... ρίξει τρεῖς ὅταν αὐτός θά τοῦ τό ζητοῦσε.

– Ψάχνεις γιά κανένα μπελά; ρώτησε πονηρά ὁ Μπόκολος.

Ἀλλά ὁ κ. Δικηγόρος, ἀποφασισμένος νά ἐκδικηθεῖ τοῦ εἶπε:

– Πόσο μεροκάματο παίρνεις τή μέρα;

– 18 Δρχ., ἀπάντησε ὁ Μπόκολος.

– Ἐ! λοιπόν ἐγώ θά σοῦ δώσω 50 καί γιά ἕνα μόνο τέταρτο τῆς

ώρας. Μόνο γιά τρεῖς πορδές καί γιά ὄλα τά ὑπόλοιπα ὑπεύθυνος εἶμαι ἐγώ, ὅ,τι κι' ἄν συμβεῖ.

– Ἄμα εἶναι ἔτσι ἔρχομαι, ἀποφασίζει ὁ Μπόκολος.

Ἦλθε ἡ ἡμέρα καί ἡ ὥρα πού ἐπέλεξε ὁ κ. Δικηγόρος. Πῆγαν καί οἱ δύο στό καφενεῖο καί ὁ κ. Δικηγόρος ἔβαλε τό φίλο του νά καθίσει μέ τήν πλάτη ἀπέναντι στή θέση πού συνήθως καθότανε ὁ κ. Εἰρηνοδίκης κι' αὐτός κάθισε ἀπέναντι καί στούς δύο.

– Ἄκου, Μπόκολε! Μόλις θά σοῦ πατάω τό πόδι, ἐσύ θά ἀμολᾷς μία. Κατάλαβες;

– Καί πολύ καλά μάλιστα! εἶπε μέ αὐτοπεποιθῆση ὁ ἥρωάς μας.

Παρήγγειλε τούς καφέδες καί περίμεναν τόν... ἀντίδικο τοῦ κ. Δικηγόρου, ὁ ὁποῖος κατέφθασε σέ λίγο, συνεπῆς στήν ὥρα του, πολύ εὐδιάθετος καί ἀφοῦ κάθισε στήν θέση του, παρήγγειλε τόν «πολλά βαρῦ καί ὄχι» του.

Ὁ καφές ἦλθε, ὁ Εἰρηνοδίκης σηκώνει τό φλυτζάνι καί τή στιγμή πού τό βάζει στά χεῖλη του καί ρουφᾷ τήν πρώτη γουλιᾶ, ὁ Ἀσημακόπουλος πατᾷ τό πόδι τοῦ Μπόκολου, ὅποτε αὐτός ἀμολᾷ ἕναν... «ἀπαιτητικό». Ὁ Εἰρηνοδίκης, ξαφνιασμένος, λίγο πειραγμένος ἀφήνει τό φλυτζάνι καί μέ τρόπο κυτάει δεξιά - ἀριστερά, βλέπει τά πάντα ἡσυχᾶ καί ἡσυχάζει κι' αὐτός. Σέ λίγο ἐπιχειρεῖ νά ρουφήξει τή δεύτερη γουλιᾶ, ἀλλά ἀκολούθησαν ἀκριβῶς τά ἴδια μέ αὐτά τῆς πρώτης, ἐκτός ἀπ' τό ὅτι τό ὕφος τοῦ «ἀπαιτητικοῦ» τό πῆρε ἕνας «παραπονιάρης».

Ὁ Εἰρηνοδίκης... κατσαυτιάστηκε. Ἄφησε τό φλυτζάνι γιά δεύτερη φορά, ξανακοίταξε καχύποπτος γύρω του καί πῆρε τήν ἡρώικη ἀπόφαση νά ξαναδοκιμάσει γιά τρίτη φορά. Ἀλλά μόλις τό φλυτζάνι ἀκουμπᾷ στά χεῖλη του καί ἀρχίζει νά ρουφᾷ, ἀκούγεται ἕνας... «κοφτός», ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καί ἡ τελευταία σταγόνα πού ξεχύλισε τό ποτήρι τοῦ κ. Εἰρηνοδίκης, πού ἔξαλλος πετᾷ τό φλυτζάνι φωνάζοντας:

– Ὅντως πορδοκαφενεῖο εἶναι τοῦτο!

Ἀλλά κείνη τή στιγμή συλλαμβάνει τό ἀσυγκράτητο γέλιο τοῦ κ. Δικηγόρου, καταλαβαίνει τό πάθημά του καί φωνάζει:

– Θά σᾶς δεῖξω ἐσᾶς!

Καί ἔφυγε γιά τό Γραφεῖο του ὅπου ἐκεῖ... κοτσάρισε μιά μήνυση καί στούς δύο.

Στή δίκη πού ἀκολούθησε ἀθωώθηκαν γιατί ὁ κ. Εἰρηνοδίκης τίποτα δέν εἶδε. Μόνο ἄκουσε! κι' αὐτό δέν πιάνεται.

Ἰανουάριος 1994

ἦ. ΤΙ ΞΕΡΕΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ;

Ὅλη ἡ ὄρεινῆ Φωκίδα εἶχε ὡς κύρια ἀπασχόλησή της τὴν Κτηνοτροφία. Τό ἄλλο δεδομένο ἦταν ὅτι ὁ κανόνας ἤθελε νά ἔχει ὁ κάθε φαμελιάρης τουλάχιστον πέντε παιδιά. Μέ τά δυό αὐτά δεδομένα εἶναι εὐκόλο νά καταλάβει ὁ καθένας γιατί ἀπ' ὄλα τά χωριά, σχεδόν, τῆς ὄρεινῆς Φωκίδας ἔφευγαν αὐτοί πού... περισσεύαν ἐκεῖ καί πήγαιναν στά μεγάλα ἀστικά κέντρα καί ιδιαίτερα στήν Ἀθήνα καί τόν Πειραιᾶ. Καί σάν ἔφταναν ἐκεῖ προσπαθοῦσαν νά... βγάλουν τό φωμί τους δουλεύοντας στή μόνη δουλειά πού ἤξεραν, αὐτή τοῦ γαλατᾶ. Ὅλοι τους ξεκινοῦσαν μέ τή διανομή γάλακτος καί γιαούρτης. Πόσες συγκινητικές καί δραματικές ἱστορίες ἀκουγόντουσαν κεῖνα τά χρόνια σχετικές μέ τό θέμα αὐτό.

Καί σάν ξεπερνοῦσαν αὐτό τό πρῶτο στάδιο τῆς... διανομῆς, περνοῦσαν στό... ἀνοιγμα κάποιας «τρύπας», δηλαδή κάποιου μικροῦ μαγαζιοῦ, μέ σκοπό νά φύγουν ἀπ' τό ἐπίπεδο τοῦ... «παιδιοῦ», δηλαδή τοῦ μικροῦπάλληλου καί νά πᾶνε σ' αὐτό τοῦ ἀφεντικοῦ, ὅσο μικρός καί ἂν ἦταν αὐτός. Τό ἐπόμενο στάδιο ἦταν τό μεγάλο μαγαζί καί πολλοί ἦταν αὐτοί πού ξεπέρασαν τά συνηθισμένα ὄρια καί ἔγιναν... τρανοί καί γνωστοί καί ἔξω ἀπ' τά σύνορα. Ἄς μὴν ἀναφερθοῦν ὀνόματα.

Ἐνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Κώστας, ἔφυγε ἀπ' τό χωριό καί ἔφθασε στό πολύ πλούσιο καί ἀριστοκρατικό προάστιο τῆς Ἀθήνας, τό γεμάτο θαυμάσιες ἐπαυλεις, τό Παλιό Φάληρο. Ἐκεῖ ρογιαστικῆ σέ κάποιο συγχωριανό του πού εἶχε πρὶν ἀπό μερικά χρόνια προηγηθεῖ τοῦ φίλου μας καί εἶχε πετύχει τόν δεύτερο σκοπό του, εἶχε δηλαδή ἀνοίξει ἓνα καλό γαλατάδικο. Ἀποστολή τοῦ Κώστα μας ἦταν ἡ διανομή γιαούρτης καί γάλακτος στά σπίτια καί τίς βίλλες. Καί δῶ ἀρχίζει τό μεγάλο πρόβλημα τοῦ παιδιοῦ. Οἱ μεγαλοκυρίες ἀξιοῦσαν, αὐτό τό χωριατόπαιδο νά τίς ξέρει καί μάλιστα καλά, λές καί χθές παίζανε μαζί τό κρυφτό ἢ τόν καλόγηρο.

– Δέν μέ ξέρεις ἐμένα; Ἀποροῦσαν ὑπεροπτικά οἱ κυρίες καί ἄς ἔπαιρναν τό γιαουρτάκι τους βερεσέ.

Ὁ Ἡρώας μας βρέθηκε στή δύσκολη θέση. Οὔτε νά ρωτήσῃ γιά νά μάθει τό ὄνομα τῶν κυριῶν ἔπρεπε, ἀλλά οὔτε καί νά ξεχάσῃ νά χρεώσῃ τά... βερεσέ. Καί ἐδῶ ἰσχύει αὐτό πού ὁ λαός μας λέει: «Ἡ φτώχεια τέχνες κι' ἡ π'τανιά φτιασίδι», τό ἀρχαῖο δηλαδή ἡ «πενία τέ-

χνας κατεργάζεται». Έτσι αν κανείς άνοιγε τό τεφτέρι τοῦ Κώστα μας θά διάβαζε:

– Η μαύρη γάτα δυό γιαούρτια.

– Τό Κόκκινο Τριαντάφυλλο 1/2 όκά γάλα.

– Τά τρία σκαλοπάτια ένα γιαούρτι καί κάτι τέτοια τρελλά πού σήμαιναν ότι ή πρώτη ήταν εκείνη πού ή μαύρη γάτα της άμέριμνη καί νωχελική χαιρόταν ξαπλωμένη, τόν πρωινό της ύπνο.

Η δεύτερη ήταν εκείνη πού ένα όμορφο κόκκινο τριαντάφυλλο στόλιζε τόν κήπο της ή... κ.λπ. Έτσι ό φτωχός μας άπ' τό Παρναδώρι έλυσε τό πρόβλημά του.

Ό Κώστας μας μέ τό μικρό του μεροκάματο, τά φιλοδωρήματά του άπ' τίς άριστοκρατίσες πού ήταν όνομα καί πράγμα καί προπαντός μέ τήν αίματηρή του οίκονμία κατόρθωσε νά φύγει άπ' τό παιδί της διανομής καί νά άνοιξει μιá δική του... «τρύπα», μικρή, αλλά δική του. Ένας χώρος 3 × 3 ήταν τό... μαγαζί. Πίσω του ένας άλλος χώρος, χωρισμένος μέ παραβάν πού χρησίμευε σάν παρασκευαστήριο, γιατί εκεί έβραζε τό γάλα καί έπηζε τό γιαούρτι του ή έφτιαχνε τό ριζόγαλό του ή τήν κρέμα του.

Πάνω άπ' τό χώρο αυτόν υπήρχε ένα πατάρι πού χρησίμευε για κατοικία τοῦ γαλατᾶ. Αυτό ήταν τό «κατάστημα» τοῦ ήρωά μας Κώστα.

Κείνη τήν έποχή είχε κατεβεί άπ' τό χωριό ή άδελφή τοῦ Κώστα για νά τόν βοηθήσει. Πού ξέρεις; μπορούσε νά βρεθεί καί γαμπρός. Κείνη τήν ώρα, σούρουπο, ή κοπελιά άπ' τό χωριό βρισκόταν πάνω στό πατάρι καί έτοιμαζόταν νά ξαπλώσει καί νά ξαποστάσει. Στο μαγαζί μπήκε μιá Κυρία, καί

– Κύρ Κώστα, ν' άφήσω τούτη τήν τσάντα πούχει μέσα ένα ζευγάρι παπούτσια, πού πήρα άπ' τόν τσαγκάρη, μέχρι νά σχολάσει ό κινηματογράφος πού θέλω νά πάω;

– Καί δέν τ' άφήνεις; έγώ θάμαι έδώ μέχρι άργά! λέει ό... κύρ - Κώστας καί ή κυρία έφυγε εύχαριστοῦσα.

Τότε βγαίνει άπ' τό πατάρι, στήν άκρη, ή άδελφή τοῦ Κώστα καί μέ ύφος πολύ άπορημένο, αλλά καί θαυμασμού τόν ρωτᾶ:

– Μαρέ Κώστα, Κύριο σέ είπε τώρα δά αυτή ή κυρά;

Καί ό Κώστας, συνεχίζοντας τή δουλειά του καί κουνώντας τό κεφάλι του τής άπαντᾶ:

– Τί ξέρ' ό κόσμος, Λένη μ';

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Κατωτέρω δημοσιεύονται ἐπιστολές πού λάβαμε σχετικά μέ τήν Ἑταιρεία καί τό περιοδικό μας.

α)

Ἀθήνα, 16.8.2000

Ἡ Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν μέ ἔδρα τήν Ἄμφισσα, λειτουργεῖ ἐπί σειρά ἐτῶν καί ἔχει προσφέρει ἀξιόλογο κοινωνικό, πνευματικό καί πολιτιστικό ἔργο. Μέ τή φροντίδα τῆς ἄξιας διοίκησής της καί τῶν φιλοπρόδοων μελῶν της, ἐκδίδει τό ἀξιόλογο περιοδικό ποικίλης ὕλης μέ θέματα τοπικοῦ κυρίως ἐνδιαφέροντος καί μέ προεκτάσεις σέ ἐπικαιρότητες ἐθνικές, πατριωτικές, ἑλληνοχριστιανικές.

Τό περιοδικό «Σελίδες ἀπό τή Φωκίδα», ἔχει κερδίσει τήν καρδιά, τήν ψυχή καί τήν ἐκτίμηση τῶν κατοίκων τῆς Ἄμφισσας καί τῆς περιοχῆς καί ὄλων ὅσοι τό παίρνουν καί τό διαβάζουν.

Στό τελευταῖο τεῦχος (Ἀπριλίου - Μαΐου - Ἰουνίου, No. 94), κάνει ἀναφορά στίς λησμονημένες ἐπετείες, τήν ἐπίθεση τῆς ἰσχυρῆς Γερμανίας κατά τῆς Ἑλλάδας, στίς 6 Ἀπριλίου 1941 καί στήν ἀντίσταση τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Παραθέτει ἕνα ἀξιόλογο κείμενο τοῦ Γ. Ἡλιόπουλου «Ἦ γλυκύ μου ἔαρ», μέ ἀναμνήσεις ἀπό τό χωριό. Τά ἦθη καί ἔθιμα καί τίς γιορτές τοῦ Πάσχα.

Ἐπίσης, ἕνα ἀξιόλογο ἄρθρο τοῦ Ζ. Ξηροτύρη, γιά τήν «Ξενομανία καί Ἀνθελληνισμός», καθώς ἐπίσης, ἕνα κείμενο γιά τίς «μεγάλες μάνες» τοῦ Δ. Κουτσουλέλου.

Πολλά κείμενα μέ τοπικό χρῶμα: «Ὁ ταβερνιάρης» καί ἄλλα, πού κεντρίζουν τό ἐνδιαφέρον γιά νά τά διαβάσει κάθε βιβλιόφιλος καί κάθε ἀπλός Ἀμφισσιώτης.

Ἐνα βιβλίο, ἕνα ἔντυπο γιά νά εἶναι καλό καί ὠφέλιμο, πρέπει νά εὐχαριστεῖ στήν ἀνάγνωσή του καί νά διδάσκει.

Τό περιοδικό «Σελίδες ἀπό τή Φωκίδα», εἶναι ἕνα ἀξιόλογο περιοδικό καί ἀξίζουν θερμά συγχαρητήρια στούς πρωταγωνιστές τῆς ἐκδόσῆς του. Μακάρι κάθε τόπος νά ἔχει ἕνα τέτοιο περιοδικό γιά

νά καταγράφεται ή ιστορία του, τά ήθη, έθιμα καί οί έλληνοχριστιανικές παραδόσεις.

ΝΙΚΟΣ ΑΝΩΓΗΣ

Λογοτέχνης - Κριτικός

β)

1.11.2000

Άγαπητέ κ. Κουτσοκλένη,

Σας εύχαριστώ (καί τόν Δ/ντή τών «Σελίδων άπ' τή Φωκίδα») πού μ'άς στέλνετε τακτικά στήν Έλληνική Λαογραφική Έταιρεία καί διαβάζουμε (έπιλεκτικώς) τά λαογραφικά του καλού περιοδικού σας.

Ένδιαφέρον είναι καί τό τεύχος 95 μέ τήν 8η πληγή τών πυρκαϊών (δικό σας) καί μέ τήν περιήγηση του Έβλ. Τσελεμπί (άπό τήν κ. Μπακολουκά). Ένδιαφέρον καί τά «χινόπωρα» (μέ βιβλιογραφία) του Γιάννη Ήλιόπουλου καί τά δικά σας «Φθίνοντα Έπαγγέλματα».

Έπίκαιρα τής 28ης Οκτωβρίου τό ΟΧΙ τής Ρούμελης (ήμουν καί γώ στήν Άλβανία) καί καλά γράφετε γιά τούς Ρουμελιώτες.

Θά κάνω δελτίο γιά τό περιοδικό σας σειράς τόμος καί στήν προσεχή «ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ» (39) πού άργεί κάπως άφου έγέρασα.

Χρήσιμα τά νέα όνόματα τών Δήμων άλλα νά μή ξεχαστούν τά μικροχώρια.

Χαίρομαι ιδιαίτερα καί γιά τό πολυτονικό τύπωμα τών «Σελίδων».

Φιλικά καί πατριωτικά,

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΣ

τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου

Πρόεδρος τής Έλληνικής Λαογραφικής Έταιρείας

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ἔνα ἀποκαλυπτικό βιβλίο
γιά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821

ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΤΑΜΕΛΟΥ: «ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ»

Ἡ φιλία καί ἡ συνεργασία του
μέ κορυφαίους Ρουμελιώτες ὄπλαρχηγούς
καί ἡ ἐντυπωσιακή δράση του στή Ρούμελη

Ἀπό τίς ἐκδόσεις τοῦ Βιβλιοπωλείου τῆς «Ἐστίας» (Σόλωνος 60, 106 72 Ἀθήνα, Τηλ. 3615.077, 3621.103), κυκλοφόρησε σ' ἓνα τόμο 410 σελίδων (τιμή δρχ. 5.200), ἡ ἱστορική μονογραφία τοῦ Δημήτρη Σταμέλου «Νικηταράς», μέ τόν ἐνδεικτικό ὑπότιτλο: πρότυπο παλικαριάς καί ἀρετῆς. Πρόκειται γιά μιὰ ἐμπεριστατωμένη καί διαφωτιστική μελέτη ἡ ὁποία συνδυάζει τή διεξοδική ἀνάπλαση τῆς ζωῆς καί τῆς δράσης τοῦ ἥρωα, μέ βάση ἓνα πλούσιο ἀρχεακό καί ἱστορικό ὕλικό, μέ τήν ἐπιστημονική μεθοδολογία καί σέ συνάρτηση μέ συγκλονιστικά καί ὀριακά γεγονότα τοῦ 1821.

Ἀπό τίς κορυφαῖες φυσιογνωμίες τῆς Ἐθνεγερσίας, ὁ Νικηταράς ἀγωνίσθηκε σέ ὅλη τήν διάρκεια τοῦ Ἀγῶνα, μέ ἀνιδιοτέλεια καί πάθος πού ἔφθανε τά ὄρια τῆς αὐταπάρνησης καί τῆς θυσίας. Φοβερός στήν ἀναμέτρηση μέ τούς Τούρκους, ἀνιδιοτελής πολεμιστής πού τόν ἀπασχολοῦσε μόνο ἡ λευτεριά τῆς πατρίδας, φίλος καί συμπολεμιστής μέ τούς σημαντικότερους ὄπλαρχηγούς τοῦ 1821, διακρίθηκε καί γιά τήν παλικαριά του καί τήν στρατιωτική του ἰδιοφυΐα, ὅσο καί τό ἦθος του.

Τό βιβλίο αὐτό παρουσιάζει, μέ ἄγνωστα καί πλούσια στοιχεῖα (ἀρχεακά, ἱστορικά, βιβλιογραφικά), ὀλόκληρη τήν πραγματικά ἐπική καί δραματική ζωή του. Ἀναφέρεται στά παιδικά του χρόνια, στήν δράση του ὡς κλέφτη, προεπαναστατικά, ὑπό τόν Ζαχαριᾶ καί τόν Θ. Κολοκοτρώνη, τήν συμμετοχή του σέ συγκλονιστικές μάχες τοῦ Ἀγῶνα, στίς ὁποῖες καί διεδραμάτισε καθοριστικό ρόλο γιά τήν ἐπιτυχία τους, στίς συμφιλιωτικές του παρεμβάσεις σέ διαμάχες

όπλαρχηγών, αλλά και στόν κατατρεγμό του στή διάρκεια του Έμφυλιου πολέμου, παραμένοντας ασυμβίβαστος και πιστός στό χρέος του άπέναντι στους βασικούς στόχους τής Έπανάστασης του '21. Παρουσιάζεται επίσης και ή μετά τήν άπελευθέρωση προσπάθειά του για τήν θεμελίωση και στερέωση του νεοελληνικού κράτους, τήν δικαίωση τών άγωνιστών και τήν διασφάλιση τών δικαιωμάτων του λαού, από ξενικές έπεμβάσεις και έξαρτήσεις. Ένθερμος συμπαραστάτης στό πολύμοχθο έργο του Ιωάννη Καποδίστρια, θά διωχθεί, λίγο μετά τήν δολοφονία του Κυβερνήτη, ως συνωμότης εναντίον του Όθωνα, θά δικασθεί και θά έξορισθεί στην Αίγινα. Μετά τήν άποφυλάκισή του, θά παραμείνει έγκλειστος σχεδόν, καθώς ή υγεία του έχει κλονισθεί, στό σπίτι του, ένα υπόγειο στόν Πειραιά, όπου και θά πεθάνει, τυφλός και πάμπτωχος.

Πρόκειται για ένα έργο που ζωντανεύει τή φυσιογνωμία και τήν πολύμορφη έθνική δράση ενός πρωταγωνιστή του Αγώνα. Ο Νικηταράς άνουψώνεται μέσα από αυτό, στις πραγματικές του διαστάσεις, μέσα σ' ένα γενικότερο και έντυπωσιακό πανόραμα τής Μεγάλης Έλληνικής Έπανάστασης. Τό διαφωτιστικό αυτό βιβλίο, τεκμηριώνεται μέ πλούσιες σημειώσεις και διεξοδική βιβλιογραφία, κ' ενώ άποκαλύπτει, λεπτομερειακά, μιά άπό τίς σημαντικότερες μορφές του νεοελληνικού βίου, άποτελεί και σπουδαία προσφορά στην πληρέστερη και βαθύτερη μελέτη του 1821, κατ' έξοχήν για τά άγνωστα και πλούσια στοιχεία του.

Τό έργο συμπληρώνεται μέ εργασίες για τήν άξιοποίηση τής δράσης του Νικηταρά άπό τό δημοτικό τραγούδι και τή νεοελληνική λογοτεχνία, όσο και τήν εικαστική αναπαράσταση τής μορφής και τής δράσης του άπό Έλληνες και ξένους καλλιτέχνες. Περιλαμβάνει επίσης πλούσιες και ιδιαίτερα κατατοπιστικές σημειώσεις, γλωσσάρι, διεξοδική βιβλιογραφία και, σέ εικονογραφικό παράρτημα, αντιπροσωπευτικά έργα του Νηκηταρά.

Τό βιβλίο αυτό ένδιαφέρει ιδιαίτερα και τούς Ρουμελιώτες, γιατί ό Νικηταράς συνδέεται άμεσα μέ τήν Έπανάσταση του 1821 στην Ρούμελη. Στενός φίλος τῷ Όδυσσέα Αντρουότσου, υπήρξε συμπολεμιστής του τήν πρώτη περίοδο του Αγώνα, στις μάχες τής Στυλίδας και τής Υπάτης και άγωνίζεται νά τόν περιφρουρήσει από τίς δολοπλοκίες του Άρείου Πάγου. Μέ τό άσκέρι του παίρνει μέρος στην β' πολιορκία του Μεσολογγίου και στην περιλαμπρη πορεία του Καραϊσκάκη στην Άνατολική Ελλάδα (1826 - 1827), όταν σημειώθηκαν οι

νικηφόρες συγκρούσεις μέ τούς Τούρκους στή Δόμβραϊνα, τήν Ἄρα-
χοβα καί τό Δίστομο. Θά εἶναι κοντά στόν Καραϊσκάκη καί στή μά-
χη τοῦ Φαλήρου, τόν Ἀπρίλη τοῦ 1827, ὅταν θά χαθεῖ ὁ πολέμαρχος
κι ὁ ἴδιος ὁ Νικηταράς θά τραυματισθεῖ. Στόν ἐμφύλιο τοῦ 1824,
ἐξάλλου, ὅταν θά ἐπικηρυχθεῖ καί θά κυνηγηθεῖ ἀπό τήν Κυβέρνηση
Κουντουριώτη, ὡς ἐχθρός τῆς πατρίδας, θά βρεῖ καταφύγιο στή Ρού-
μελη, κοντά στόν στρατηγό Τσόγκα, ὁ ὁποῖος καί θά τόν σώσει ἀπό
τήν ἐπιμονή τοῦ Μαυροκορδάτου νά συλληφθεῖ καί νά παραδοθεῖ
στή Διοίκηση. Ἡ ὅλη αὐτή δράση του στή Ρούμελη καί ἡ συνεργασία
του μέ κορυφαίους Ρουμελιῶτες ὄπλαρχηγούς, παρουσιάζεται, στό
βιβλίο αὐτό, μέ ἄγνωστα καί ιδιαίτερα ἀποκαλυπτικά στοιχεῖα.

Ἀναστασίου Ἰ. Σκιαδᾶ

ΤΟ ΓΑΛΑΞΕΙΔΙ ΜΙΑ ΠΑΝΑΡΧΑΙΑ ΝΑΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Κυκλοφόρησε τό νέο βιβλίο τοῦ Τάσου Ἰ. Σκιαδᾶ, τό ΓΑΛΑΞΕΙΔΙ.
Στό βιβλίο αὐτό βλέπει ὁ ἀναγνώστης τό Γαλαξείδι ἀπό κάθε πλευ-
ρά, ἀπό μέσα καί ἀπ' ἔξω. Περπατᾶ μέσα στά στενά δρομάκια του
συναντῶντας Ὀζόλας Λοκρούς, πειρατάς, ἀγωνιστάς τοῦ '21 στή θά-
λασσα καί τήν ξηρά. Συνομιλεῖ μέ Καπεταναίους, Καραβοκώρηδες,
ἀλλά καί ἀπλούς ψαράδες. Παρακολουθεῖ τό χτίσιμο τοῦ καινούργι-
ου караβιοῦ ἐκεῖ στόν ταρσανά. Παρακολουθεῖ ἀκόμα τό γιγάντω-
μα τῆς πολιτείας καί τοῦ ναυτικοῦ της, ἀλλά καί τόν κατήφορο πού
σέ λίγο θ' ἀρχίσει. Θά πεινάσει μαζί του στήν Κατοχή. Θά μπεῖ στίς
θαυμάσιες ἐκκλησίες του, στά Μουσεῖα του. Θά γνωρίσει τά ἦθη καί
ἔθιμά του καί θά «ἀλευρομουντζουρωθεῖ» σάν ἔλθει ἡ Καθαρή Δευ-
τέρα.

Καί ἄλλα βιβλία ἔχουν γραφεῖ γιά τό Γαλαξείδι. Τό βιβλίο ὁμως
τοῦτο παρουσιάζει μιᾶ ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τεκμηριωμένη μέ
ὑπευθυνότητα. Χρειάστηκε ὁ συγγραφέας νά ὀπλιστεῖ μέ πολλή
ὑπομονή, νά διαθέσει πολύ χρόνο γιά νά βρεῖ τά τόσα πολλά σκόρ-
πια στοιχεῖα, νά τά διασταυρώσει καί τελικά νά τά παρουσιάσει μέ
τόν καλύτερο τρόπο στόν ἀναγνώστη.

Τό Γαλαξείδι πρέπει νά σεμνύνεται γιά τό ἄξιο, τό ἀκούραστο
αὐτό παιδί του, μέ τίς τόσες εὐαισθησίες του.

Γ. Κουτσοκλένης, Πρόεδρος τῆς Ε.Φ.Μ.

ΝΕΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Η Έταιρεία μας συμμετείχε στις εκδηλώσεις του Δήμου Αμφίσσης τά «ΦΩΚΙΚΑ 2000» με έκθεση στο Πνευματικό Κέντρο Αμφίσσης με μέρος απ' τά εκθέματα του Λ.Μ.Φ. Η έκθεση αυτή θεωρήθηκε πετυχημένη και αρκετός κόσμος τήν επισκέφθηκε.

Επίσης συμμετείχε στις εκδηλώσεις του Δήμου για τόν έορτασμό τής έπετειού του ΟΧΙ. (Στή σχετική έκθεση του τύπου τής έποχής, στον κατάλογο τών πεσόντων του Δήμου Αμφίσσης, κ.ά.).

2. Για οικονομική ενίσχυση τής Ε.Φ.Μ. οί παρακάτω φίλοι μας προσέφεραν τά παρακάτω ποσά. Τούς εύχαριστούμε και απ' έδω θερμά:

1. Βενετία Κλειβανιώτου, Άθήνα	Δρχ.	10.000
2. Άνώνυμος	»	10.000
3. Κική Καραμήτσου, Άμφισσα	»	5.000
4. ΣΕΑΝ ΦΩΚΙΔΟΣ		
Είς μνήμην του μέλους του Πανάγ. Ε. Παπούλια	»	10.000
5. Άνώνυμος	»	5.000
6. Γεώργ. Μπακολουκάς, Δελφοί	»	10.000
7. Άνώνυμος	»	10.000
8. Γεώργ. Κουτσοκλένης, Έλαιώνας		
Είς μνήμην του φίλου του και συμμαθητού του Α.Γ.Π.	»	10.000

Ἀπαγορεύεται ἡ μερική ἢ ὀλική ἀναπαραγωγή τῶν κειμένων, ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀποθήκευση σέ ὀποιοδήποτε σύστημα ἠλεκτρονικό, μηχανικό, φωτοαντιγραφικό καί δέ μεταβιβάζεται σέ καμιά μορφή καί μέ κανένα τρόπο κείμενο, χωρίς προηγούμενη ἔγγραφη ἄδεια τοῦ συγγραφέα ἢ τοῦ περιοδικοῦ.

ISSN 1105-6215